

Anton Knezova knjižnica

Zbirka
zabavnih in poučnih spisov

Izdaja
Slovenska Matica

XII. zvezek

Uredil
Fr. Levec

V Ljubljani 1905

Tisk „Narodne tiskarne“

Kazalo.

	Stran:
Ivan Cankar: Potepuh Marko in kralj Matjaž	1—78
Ivan Cankar: V mesečini	79—113
Jos. Kostanjevec: Brez zadnjega poglavja	114—156

VII, B 35213 ℓ

Potepuh Marko in kralj Matjaž.

Spisal Ivan Cankar.

I.

„Kadar bo kralj Matjaž kraljôval,
onda bo kmetič dobro kmetôval.“

„Posebno pa si še dobro zapomni, sin moj: kadar ugledaš krčmo ob poti, poženi konje in pokrižaj se trikrat!“

Tako je govoril oče in je umrl, Marko pa je ostal sam. Čisto sam je ostal; ne matere ni imel več, ne bratov, ne sester; sorodniki pa so bili razkropljeni po vsem božjem svetu.

Marko je pokopal očeta, nato je žaloval ves teden. Ni šel ne na polje, ne v gozd; zaklenil se je v hišo in ni govoril z nikomer. Sedel je opoldne za mizo in je lomil kruh, pa se je ozrl nenadoma in je poprašal:

„Kaj bi danes, oče?“

Očetov stol je bil prazen in odgovora ni bilo, Marko pa se je razjokal kakor otrok. Samotna je bila izba, tiha, kakor gozd ob poletnem poldnevi, ko se ne gane veter. In njegova duša je bila zmerom bolj samotna.

Ko je minilo sedem dni, je pomislil Marko:

„Kaj bi zmerom tako sedel v zaklenjeni hiši? Saj nisem ne bolnik, ne hudodelec!“

Ozrl se je skozi okno: jasen pomladanski dan, solnce se vozi po nebu!

„Greh je žalovati ob takem dnevi,“ je premišljeval Marko. „Bog daj očetu večni pokoj — ampak

sedem dni je minilo in spodobi se, da povabim sosede in prijatelje na sedmino.“

Tako je Marko storil. Vstal je in je odprl nastožaj okna in duri. Izginil je iz hiše mrtvaški duh in iz Markovega srca je izginila žalost.

Napravil je veliko pojedino, bogato gostovanje; celo iz sosednjih vasi je povabil znance in sedli so za obložene mize tudi ljudje, ki jih ni bil videl še nikoli v življenju. Marko pa ni prašal po imenu in rodu: — „Miza je pogrnjena, na, pij in jej!“

Pa so pili in jedli do pozne noči, do svetega jutra, do belega poldneva.

Od začetka je bila družba tiha, resne so bile besede. Kmalu pa je napolnil izbo veseli vinski duh in samo še na črnih suknjah se je poznalo žalovanje, v besedah ga ni bilo več in tudi v srcu ne.

Ko je izpraznil Marko deseti kozarec in so se mu misli močno omeglile, se mu je zazdelo, da ga je nekdo narahlo potrkal po rami.

„Posebno pa si še zapomni, sin moj: kadar zagledaš krčmo ob poti, poženi konje in pokrižaj se trikrat!“

Nekoliko se je prestrašil Marko, nato pa je vzdignil polni kozarec.

„Ej, očka, Bog Vam daj večni pokoj, — kaj mi še ob svoji sedmini ne privoščite kozarca?“

In vstali so omahovaje in so trkali, da je lilo vino na mizo, na tla.

„Rajnim nebesa,“ je klical Marko, „nam pa vino!“

Bučna vinska radost se je razlegla po krčmi, s hripavimi glasovi so peli vesele pesmi. Toda večer je dolg, še daljša je noč; utrudili so se, nekaterim so klonile glave in nekdo je v kotu glasno zasmrčal.

„Kaj?“ je zaklical Marko ves jezen. „Ob sedmini mojega očeta boste smrčali za mizo. Ali sem vas zato vabil?“

Poskočil je in je vzel harmoniko in jo zagodel. Takoj so se zdramili zaspani gostje, zažvenketali so kozarci na mizi, prevračali so se stoli, stresel se je pod — hej, črni gostje so zaplesali urno polko.

Tedaj pa se je že svetlikalo skozi okno, megle so se vzdigale, dan je prižgal na hribu svetlo luč.

Prišla je mimo kmetica; na polje je šla.

„Ljudje nekrščanski, ob sedmini plešejo, ob svetem jutru!“

Pokrižala se je in je šla mimo.

Pa je prišel mimo kmet; v gozd je šel.

„Ob delavniku pijo, ne bodo ga imeli za praznik!“

Pljunil je in je šel mimo.

Dolge so ure od jutra do poldneva, dolge so v krčmi. Marko se je utrudil in je postavil harmoniko za peč. Gostje so se sprli, kričali so vse navzkriž, bili so s pestmi ob mizo, s petami ob tla in naposled so se stegli.

„Kaj?“ je zaklical Marko. „Ali sem vas zato vabil, da bi se stegli ob moji sedmini?“

Takoj so planili nanj, pretepli so ga dodobrega in so ga vrgli pod kap, harmoniko pa so vrgli za njim.

Marko je prišel domu, sam Bog vedi kako in je spal do noči in še vso noč do jutra. Ko se je zdramil, ga je bolela glava. Premišljeval je in šele po dolgem premisleku se je spomnil, da mu je umrl oče in da je obhajal sedmino. Lotila se ga je žalost.

„Tako sem spoštoval očeta in besede njegove!“

Ali žalost ni bila globoka in tudi ne dolga. Začutil je veliko žejo.

„Klin se s klinom izbija, pijanost se preganja z vinom!“

Tako je preudarjal in se je vrnil v krčmo. Vrnil se je v krčmo in je pil, dokler se ni znočilo.

„Dolgčas nam je ob samem vinu in besedah!“ je zaklical pijan. „Krčmar, prinesi karte!“

Marko je kartal do jutra, nato se je opotekal domu. Srečal ga je sosed in se ga je ognil.

„Kaj te ni sram lepega dneva, Marko? Ne orješ, ne seješ, kako boš žel?“

Marko pa se je razsrdil v svoji pijanosti.

„Brigaj se zase in za svojo staro! Jaz bom oral in sejal, kadar bo meni volja!“

Nato je legel in je spal do večera.

„Glej, že spet sem prespal ves dan!“ je zaklical ko se je zdramil. „Drugi so na polju, jaz spim!“

Spet se ga je polotila žalost, bila pa je še manj globoka in še bolj kratka nego kdaj poprej.

Pogledal je skozi okno; mrak je bil zunaj, sosede so se vračali s polja.

„Kaj bi zdaj, ko je že mrak?“ je pomislil Marko. „Zdaj ne bom hodil na polje! Lepa reč bi bila, da bi delal ponoči, podnevi pa spal!“

Marko se je vrnil v krčmo.

„Prinesi karte, krčmar!“

In Marko je igral vso noč s potepuhi, cigani in kontrabantarji.

Ali na svetu je vse minljivo, denar še celo. Vino je drago, cigan je slepar.

Nekoč si je pomel oči, ves zaspan in len, in je zavzdihnil iz skesanega srca.

„Marko, kje je tvoj denar? O krčmar, o cigani, kontrabantarji!“

Toda sredi kesanja in žalosti je začutil žejo in takoj so bile njegovi misli vse drugačne.

„Kaj bi brez denarja? Za koga pa je hranil oče, nosil v mesto bele krone, če ne za sina?“

In kmalu je uganil.

„Saj imam tako opravila v mestu! Popeljem se tja, pa vzdignem še tisto. Kaj bi brez denarja?“

In zraven je še pomislil:

„Lepo je mesto, veselo življenje je tam! Zakaj bi se malo ne razvedril, ko mi je umrl oče?“

Ni se ozrl po hiši, ni pogledal v hlev in tudi s posli se ni pomenil. Napregel je in je pognal. Podil je po cesti, čez klance, v dolino, po zeleni ravni. Mudilo se mu je pač. Ko je došel v mesto, je stopil takoj in je vzdignil denar. Lepi so bili bankovci, še čisto novi, in Marku je bilo prijetno pri srcu, ko je čutil na prsih debelo listnico. Stopal je po širokih mestnih ulicah ponosen kakor cesar.

„Zdaj pa pokusimo, kakšno vino točijo v mestu!“

Marko je pokušal in vino mu je bilo tako pogodi, da je pokušal do večera.

„Kaj bi se vračal zdaj domu, ko je že noč?“ je pomislil. „Pot je slaba in razbojnikov je veliko na svetu!“

Ni se bal Marko slabe poti in tudi razbojnikov ne; ampak Marko je šel rad najprvi iz cerkve in poslednji iz krčme. Dolgčas mu je bilo samemu in tako je sedel med veselo družbo, med voznike in mešetarje. Takoj se je pobratil z njimi in jih je napajal; kartali so vso noč in vso noč je izgubljal pijani Marko. Zjutraj pa je prešteval bankovce in je povесil glavo: razleteli so se bili, kakor da bi bil veter zapihal mednje.

„O prekanjeni mešetarji! O sleparski vozniki!“ je zavzdihnil Marko in žal mu je bilo lepih, pisanih bankovcev. Ali Marko ni bil rad žalosten in potolažil se je kmalu.

„Ej, ostalo je še dovolj! Če bi jih snoči ne bil zaigral, bi jih pač drevi! Nisem se potil za denar, zakaj bi jokal za njim?“

Napregel je in žvižgal je veselo, ko se je vračal domov. Listnica res ni bila več rejena, pa tudi prazna ni bila. In dokler je bila v žepu svetla krona, se Marko ni brigal za včerajšnji dan, za jutrišnji dan še celo ne.

Ustavil je pred hišo in je skočil z voza, vrgel vajeti hlapcu ter se napotil naravnost v krčmo.

„Komaj sem se povrnil, ves še truden od dolge vožnje, pa bi že na delo?“

Tako je mislil.

Prijazno ga je pozdravil krčmar, še bolj prijazno ga je pozdravila žejna družba. Najbolj vesel pa je bil Marko sam.

„O domača krčma! O domača kapljica!“ je zaklical s solzami v očeh in je napajal vse potepuhe, ki so se prikazali na pragu, vse berače in popotnike. Ko se je nagnil večer, je slekel suktnjo, zagodel je na harmoniko in je plesal sam sredi izbe.

Tako je Marko pil in je godel in plesal vso lepo pomlad in vse poletje do vročega srpana.

In tedaj se je zgodilo, da je prišel vihar ob belem dnevi, velik in silen; usula se je toča, grozna kakor nikoli, izlila se je povodenj od črnega neba, kakor trstje se je klanjalo drevje in se je lomilo. Pa se je zjasnilo

nebo, še vse rosno je bilo, kakor objokano. Glej — polja pomendrana, kakor od tisočernih konjskih kopit, kakor od silne vojske, prihrule izza gore; drevje okleščeno, golo.

Stopil je Marko v krčmo — krčma je bila prazna. Stopil je na cesto — cesta je bila prazna. Dalje je šel Marko, ves začuden, in je prišel na polje. Tam na njivi, glej tam na njivi kleči človek! Mirno kleči, glavo povešeno, čelo uprto ob pesti.

Marko je šel dalje in je srečal soseda, ki se je vračal s polja.

„Odkod, sosed?“

Sosed pa mu ni odgovoril. Tiho je šel mimo njega, s povešeno glavo, njegove oči pa so bile rdeče kakor od solza.

Marko se je začudil.

„Zakaj so ljudje tako potrti?“

Zaslišal je s ceste krik, jok. Prišle so mu ženske naproti, šle so mimo in so jokale.

„Bog se usmili!“

Tedaj pa se je domislil Marko in se je zasmel veselo.

„Orali ste in ste sejali, o ljudje; — kje je zdaj vaša žetev? Jaz nisem oral in nisem sejal, pa me ni strah ne toče, ne slane!“

Prestrašile so se ženske njegovih brezbožnih besed in so se pokrižale; tudi kmet na njivi ga je slišal in je vzdignil pest.

„Ej,“ je premišljeval Marko, „dolgočasni so ljudje v teh krajih! Ni več vesele besede iz njih ust, niso ne za pijačo, ne za godbo, ne za ples! Še sam bi človek splesnil med njimi! Kam bi se obrnil? Tam doli na Hrvaškem, tam je dobro vino in tam so veseli pivci! Tja se napravim!“

Nič ni veliko premišljeval; napregel je in se je popeljal na Hrvaško.

Sam Bog vedi, kaj je počel tam doli! Potepal se je pač s pijanci in cigani, popival in kartal, da je bila žalost in sramota. Najprvo je zapravil ves denar, nato je prodal voz in konje, naposled še suktnjo, dokler ni pijan in napol nag obležal na cesti, ljudem v po-

hujšanje in zasmeh. Usmiljen voznik ga je ošvrknil parkrat pošteno z bičem, kakor se je pač spodobilo, nato pa ga je naložil kakor vrečo in ga je prepeljal čez mejo, nekrščansko pijanega, kakor je bil.

Na vozu se je streznil Marko.

„Ali sta ohromeli, kljuseti?“ je zaklical jezno, ko sta stopala konja počasi in previdno.

Voznik je vzel pipo iz ust, pljunil je na cesto in se je okrenil k Marku.

„O ti pijana duša, nekrščanska, ne zmerjaj mojih konj, ki vesta vselej, kdaj imata zadosti! Pa povej rajši, odkod si in čigav, zato da bom vedel, kje naj te odložim!“

Marko se je začudil in se je čudil zmerom bolj. Pogledal je konja — ne, konja nista njegova! Pogledal je voz — tudi voz ni njegov! Mel si je oči, vščipnil se je v nos — ne, niso sanje!

„Kod pa si hodil, Marko? Kaj si počel?“ se je poprašal natihoma in zaključvalo mu je kesanje v srcu.

Ogledal se je: pobit po rokah, ves blaten, brez suknje, brez klobuka — potepuh kakor se mu človek ogne, če ga sreča na cesti.

„O Marko! Marko!“

Polagoma se je domislil na to, na ono.

„Pili smo . . . da . . . in kartali —“

In kaj se je zgodilo potem, tega Marko ni vedel več.

„O cigani, kako so me ociganili!“

Voznik se je okrenil.

„No, človek; povej, če si kje doma! Jaz zavijem na levo!“

Marko je skočil z voza in je krenil na desno. Napol pijan je še bil, glava ga je bolela in zibalo se mu je pred očmi.

„O Marko! Marko! Kaj tak se vračaš domov? In o belem dnevi?“

Za vasjo se je skrtil pod kozelc in je čakal noči.

„Čigav je ta kozelc?“ si je mislil.

Tak potepuh je bil Marko, da še svojega kozelca ni poznal več.

Kakor tat se je vračal Marko v rodno vas; po poljski stezi je šel, za hišami, skrival se je za plotom,

skakal je čez jarke. Prišel je do svoje hiše in je ugledal v izbi luč. Ozre se naskrivoma skozi okno: hlapec in dekla sedita za mizo, pijete in se gostita.

„O tatje, neverniki!“ se je razsrdil Marko.

Toda v izbo ni stopil; sram ga je bilo razcapanega, kakor je bil. Tiho, po prstih se je plazil po lestvici na podstrešje, zaril se je v seno in je takoj zaspal.

Sele zjutraj se je popolnoma zavedel svojih nadlog; z obema rokama se je prijel za glavo in je zastokal.

„Kaj si počel! Kaj si storil! Sam hudobec te je bil obsedel! Ne denarja ni, ne voza, ne konj!“

Tako je stokal Marko in debele solze so mu tekle po licih.

„Nič nisi oral, nič nisi sejal! Pa če bi ti bila toča pobila devetindevetdeset klasov, eden bi vendarle še ostal in bi rodil na pomlad stoteri blagoslov! — Kaj pa si iskal tam doli na Hrvaškem?“

Toda Marko ni bil človek, da bi se vdajal kesanju in žalosti preko mere. Komaj so se posušile solze na obrazu, mu je bilo že tudi srce mirno in veselo.

„Čemu bi zdaj tarnal? Kar je, je! Zdaj je treba začeti novo življenje. Čas je še!“

Vstal je, šel je v izbo in se je preoblekel. Nato je stopil na prag.

„Kako lep jesenski dan! In pozno popoldne je že, nagiba se solnce na večerno stran. Kaj bi zdaj?“

Komaj je še dobro premislil, ga je že premagal izkušnjavec in napotil se je proti krčmi, še sam ni prav vedel kako.

„Hej, Marko!“ so ga pozdravili zgodnji pivci, lenuhi, in krčmar mu je segel v roko. „Kod pa si se klatil, Marko, da te ni bilo tako dolgo na izpregled?“

„Po svetu sem bil, po svetu!“ je odgovarjal Marko in ni povedal, da je bil zapravljen na Hrvaškem voz in konje in suknjo. Koga pa je to kaj brigalo?“

In Marko je sedel in je pil, pil in pil, sam Bog vedi, do pozne noči.

„Kaj bi zdaj?“ se je tolašil na tihem. „Če sem zapravljen ponemarnem pomlad in poletje, kaj bi se

začel pokoriti jeseni? Počakajmo do prihodnje pomladi, saj je še daleč sodnji dan!“

Tako se je tolažil in izgovarjal v svojem srcu in srečen je bil, da je imel pred seboj še vso dolgo zimo, dolgo zimo brez dela in brez skrbi.

In res so prišli kmalu mrazovi od severa, zapadel je zgoden sneg. Marko je bil vesel dolgih zimskih večerov. Ušatoril se je v toplo zakurjeni krčmi in je pil in kartal brez nehanja. Prepil je tam celo Sveti večer, vsemu svetu v pohujšanje; ko se je napotil k polnočnici, se je tako opotekal, da je napravil komaj deset korakov in se je vrnil v krčmo, ker bi bil drugače v snegu zaspal.

Na Sveti večer, natanko opolnoči se ga je poslednjikrat polotilo kesanje. Sedel je pijan za polito mizo, upiral je glavo v dlani in je dremal. Tedaj pa se je nenadoma zdramil in je pogledal proti durim z velikimi, zaspanimi očmi.

„Kaj stojiš tam?“ je zaklical Marko in se je tresel od strahu.

Odrple so se bile duri in na pragu je stal Markov oče v dolgem kožuhu, črno kučmo na glavi. Stal je tam in je gledal Marku naravnost v obraz z jeznimi očmi in ni izpregovoril besede. Nato so se tiho zaprle duri.

„Krčmar!“ je zaklical Marko. „Krčmar, kdo je stal pravkar na pragu?“

„Kaj se ti sanja, Marko?“ se je začudil krčmar. „Nikogar ni bilo! Pijan si, Marko, pijan; pojdi domov!“

Vzdignil se je Marko in se je napotil domov. Srce mu je bilo težko in sanjal je ponoči hude sanje. Zdelo se mu je, da roma sam po blatni cesti, ves ubog in razcapan; ne hiše nima več, ne polja, ne gozda, vse njegovo premoženje je harmonika . . .

Ali ko se je zbudil, ni mislil Marko več ne na očeta, ne na svoje hude sanje, ne na kesanje in ne na pokoro. Kakor bi zalučil kamen po klancu navzdol: udari včasih ob skalo in odskoči, nato hiti še urneje v dolino.

Zapil je Marko vse, kar je imel, pa se je napotil k oderuhu in si izposodil denarja.

„Če imam to lehico, ali če je nimam; dovolj sveta mi še ostane!“ si je mislil in je veselo popival.

No, šla je lehica, pa je šla druga lehica, nato pa je šel travnik, za travnikom gozd — kakor da bi mu bila povodenj odplavila svet. Naposled Marko še sam ni več vedel, kaj je njegovega in si tudi skrbi ni delal velikih, dokler je bil kozarec pred njim.

„Kesanje sodi starcu; dokler je človek mlad, bodi vesel!“

In Marko je bil vesel. Kadar se je naveličal domače krčme, se je napravil v sosednjo vas in je tam popival ter napajal znance in neznance. Zaslovel je po vsej fari in iz daljnih krajev so prihajali malopridneži, da so pili za njegov denar, in goljufi - kvartopirci, da so ga obirali po cigansko. Dobro se je godilo Marku in ni ga bilo mar, da so se ga ogibali vsi krščanski ljudje.

Nič ni mislil Marko in tako tudi ni pomislil, da ima dno celo največji sod.

Prišel je k oderuhu.

„No, kaj pa ti, Marko?“

Začudil se je Marko neprijaznemu pozdravu.

„E, kaj bi! Še sto forintov mi dajte!“

„Velik denar, Marko! Kako boš pa plačal?“

„Saj imam še hišo?“

„Nimaš je!“

Prestrašil se je Marko.

„Ti si velik pijanec, Marko, pa slab računar! Hiša je moja — prijazna hišica! Le pripravi novcev, le kmalu prinesi obresti — pa Bog s teboj!“

Tako je odhajal Marko, kakor da bi ga bil kdo udaril po glavi. Šel je domov, zgrudil se je na posteljo in je gledal v strop.

„Kaj se mi sanja?“

Nič se mu ni sanjalo. Poizkusil je, da bi premislil vse lepo počasi in po vrsti — toda misli so se mu vrstile v kolobarju in niso mogle nikamor.

„Kdaj pa je šlo vse? Kam je šlo? Saj je bilo zemlje veliko; polje, da ni bilo lepšega v vasi, prostani pašniki, gozd — kje je vse? Ali je mogoče, da bi bil zapravil vse to en sam človek v eni sami zimi in če je še tako dolga? Kam je šlo?“

Ležal je na postelji in je stokal; premišljeval je in ni mogel premisliti ničesar.

„In hiša! Moja lepa rodna hišica! Zmotil se je slepar, ali pa me je ogoljufal prav po nekrščansko! O! Lahko me je ogoljufal! Saj še pogledal nisem papirja, saj nisem vedel nikoli, kaj sem podpisal! Samo da sem imel v pesti denar!“

Razsrdil se je Marko sam nad seboj in se je pričel biti s pestjo po čelu.

„O jaz ničvrednež, nesrečnež! O jaz Marko, potepuh!“

Vstal je in je begal po hiši kakor brez pameti.

„To je bila moja hiša! Moj ded je bil rojen v njej in moj oče; moja zibka je stala tam!“

V kaščo je šel, v skedenj in v hlev.

„To vse je bilo moje in to vse je bilo polno nekoč. Prazno je zdaj in pusto — kakor da bi bili odnesli pravkar mrliča odtod!“

Šel je dalje, šel je na polje, na travnik. Solnce je bilo raztopilo sneg, iz mokre prsti je poganjala trava.

„O zemlja, zemljica, mati! Tudi ti si bila moja nekoč.“

Marko si je zakril obraz z rokami in je zajokal. Globoka in grenka je bila takrat bridkost v njegovem srcu.

No, zardelo je solnce, skrilo se je za daljno goro; hladen mrak je zapihal Marku v lice. Vrnil se je v vas s povešeno glavo, potrč in truden. Vrnil se je v vas in noge so ga zanesle kakor so bile pač navajene, naravnost v krčmo.

Nič ni pozdravil; sedel je za mizo čemerem in mrk.

„Nocoj pijem na upanje!“

Krčmár je pomežiknil z očmi in je zažvižgal natihoma.

„Kaj že, Marko? Kaj že?“

Osorno ga je pogledal Marko.

„Kaj?“

„No, Marko, nič se ne jezi! Ampak mislil sem si pač, da prideš nekoč na upanje. Kako ne bi!“

Marko je udaril s pestjo po mizi.

„Kaj tako govoriš z mano? Kako pa si govoril prej? Zredil si se za moj denar, zdaj pa bi me gledal postrani?“

„Saj nisem nič dejal! Saj ti dam na upanje! Boš že plačal!“

„Seveda bom plačal!“ je vzkliknil Marko in je gorel v obraz od srda in sramu.

Natihem pa je premišljeval: „Težko je človeku brez denarja! Dokler so žvenketale v žepu bele kronice, je bil kakor med — zdaj pa bi me že skoro podil preko praga!“

In kolikor bolj jo je namakal v vinu, toliko bolj živa je bila misel: „Naj bo že vse kakor je — samo denarja je treba, denarja!“

Slonel je za mizo, nikogar ni pogledal, z nikomer ni govoril. In vsi, ki so ga videli, so uganili: Konec je z njim, na obrazu se mu pozna!

Marko pa je premišljeval:

„Če bi stopil k njemu še enkrat? Morda je bil samo slabe volje — razjezila ga je bila žena, pa se je stresel nad mano! Treba je, da mi pokaže, koliko sem mu dolžan, zato da bom vedel, če me ni osleparil! Tako je, še enkrat stopim k njemu!“

In ko je tako sklenil, je bila mahoma vsa žalost pri kraju. Pil je in je pil, drugo jutro pa se je napotil k oderuhu. Gledal je tam pisma, gledal, kaj je podpisaval, gledal je in računil in je prebledeval zmerom bolj in se tresel.

„Ali je tako, Marko, ali ni?“

Nič ni odgovoril Marko, gledal je, pred očmi pa se mu je zibalo.

„Ni res! Ni mogoče!“

Zasmejal se je kramar, oderuh.

„Glej, Marko! Glej in šteje!“

Marko je štel, štel in računil, številke pa so plesale pred njim, zdelo se mu je, da se mu smejejo v obraz.

Samo še stotak, prijatelj, človek!“

„Ne krone več, Marko, ne desetice! Saj bi tako spet vse zapil!“

„Kaj bi brez denarja zdaj?“ je prosil Marko. „Saj še za kruh nimam!“

„Prej bi bil gledal, Marko, prej! Le hodi z Bogom, pa misli na plačilo!“

Marko je šel, opotekal se je kakor pijan.

„Kaj sem zdaj drugega nego počestni potepuh, ki mu je cesta dom in hrana zrak in premoženje vbogajme?“

Pomlad je bila, Marko pa ni mislil, da bi šel pogledat na polje.

„Kaj bi se zdaj pehal, potil se na tuji zemlji za tujo korist?“

In sedel je v krčmo in je pil na upanje in je bil vesel, da mu ni bilo treba na polje.

Pa ga popraša krčmar nekoč:

„Ali veš, Marko, koliko si že dolžan? Kdaj boš pa plačal?“

Marko je vzkipel.

„Kaj sem te že kdaj osleparil, da me terjaš?“

„Kaj bi me sleparil! Ampak jaz bi le rad vedel, kdaj boš plačal Marko!“

„Le toči, pa bodi brez skrbi! Bom že plačal“

„Kdaj?“

„O ti muha sitna, ti! Kaj se bojiš za teh par soldov?“

„Zato, Marko, ker pravijo, da si že precej nakonci.“

„Kdo pravi?“

„Tisti, ki vedo!“

Krčmar je šel in mu ni natočil več, Marko pa se je napotil domov osramočen in jezen. Prišel je v krčmo drugi dan, o mraku že; noge so ga zanesle tja, ker niso poznale druge poti. Dan je bil vroč in Marko je bil žejen.

„Kaj pa ti, Marko? Ali si prinesel denarja?“ ga je pozdravil krčmar.

„Upaj mi še nocoj!“ je odgovoril Marko in je povetil glavo.

„Nič več Marko, nič več! Saj si že zadosti pil, čas je, da začneš delati — potepaš se že leto in dan!“

„Zakaj mi nisi povedal tega prej?“ se je razsrdil Marko.

Krčmar pa se je zasmel naglas.

„Kdor ima denarja, naj stopi v mojo hišo, ne bom mu branil. Ampak zastonj ne napajam postopačev. Zbogom, Marko!“

In tisto noč Marko ni bil pijan, ne tisto noč in nikoli več, dokler ni zapel pred njegovo hišo boben svojo pesem.

Zgodilo se je natanko, kakor je Marko sanjal v hudih sanjah: vse njegovo bogastvo je bila harmonika. Vzel je harmoniko, še enkrat se je ozrl na svojo rodno hišo in po cesti navzgor proti krčmi, nato pa je zažvižgal in se napotil v svet.

II.

Napotil se je Marko v svet in ker je bil dan lep in topel, ni bilo v njegovem srcu ne žalosti, ne kesanja. Prostran je svet in življenje je dolgo: nekje, nekoč, kjerkoli, kadarkoli čaka radost, prijeten počitek, sladkost brez utrujenosti, plačilo brez dela. Čemu bi bilo človeku srce, da ni upanja v njem?

Zagodel si je Marko, da bi mu ne bilo dolgčas. Oziral se je po deželi naokrog in čudil se je, kako zelo so se izpremenile njegove oči. Nikoli ni videl prej, kako lep je gozd, veličasten v svoji črni neizmernosti, v neskončnem šumenju, tako srce stiskajoč, sladek strah budeč. Tudi polja ni videl prej, živega, tako sopečega, ne tistih luči, ki so trepetale, užigale se v njem, ugašale, kakor ognjeni cvetovi. Čudno se je osvobodilo njegovo srce in zemlja se je razširila silno na vse štiri strani, razmeknila se v brezkončnost, zažarela, in nebo je oživelo, zazvonilo nad njo.

Marko je godel vesele pesmi in tako prijetno in lahko mu je bilo, da ni čutil nog. Časih je srečal kmeta, kmetico, ljudi obložene, trudne, ki so stopali s težkimi koraki in gledali v tla. Ozrlo se je nanj mrko oko, zaničljivo in zavidno: „Lahko tebi, Kurent, postopač!“

Marko pa se je zasmeljal.

„Kako sem bil bebec v svoji žalosti, budalo v svojih skrbeh! Prav tako sključen bi hodil, prav tako mrko bi gledal, da mi nisi pomagal do življenja, o krčmar, slepar neverni!“

Tak je bil Marko, sebi in svojemu rodu na žalost: kakor list, ki pada z veje ob solnčnem dnevi; trepeče

v vetru, zasveti se in ugasne tisočkrat, vse po naturi in pravici, dokler ne pade na vlažna tla ter zgnije, po naturi in pravici.

O Marko, kje boš spal? Ko je že hlad in se mrači v dolini.

Pod kozelcem bom spal, se je namenil Marko; zato so kozelci na svetu in zato so tako daleč od vasi.

Legel je in je zaspal in smrčal tako močno, da se je razlegalo v dolino. Župnik je slonel ob oknu in je prešteval zvezde, ki jih je užigala na nebu večča roka božja; slišal je glas od holma, iz mraku, stresel je z glavo in je zaprl okno.

Nenadoma se je Marko zdramil, gledal je v noč s prestrašenimi očmi: kako silno okno, v večnost gleda človek skozi nje! Tam zvezda, mirna, velika — zdaj je ugasnila, vzplamenela je spet; veliki, črni oblaki beže preko neba; zastirajo okno in ga odgrinjajo. Močen, hladen veter piha od hriba, snopje pošumeva v kozelcu.

O Marko, to je tvoja postelja. In kakor je bilo treba, se je zbudilo v njegovem srcu bridko kesanje.

Niti postelje, o! Še sukneje ne, da bi se ogrnil, o! Pa stoji hiša tam doli, hišica, lepo pobeljena, o! Ob cesti stoji, na polje gleda, na dobrotljivo, še v spanju doječe; a nad njo sloni gozd, močan, silen, kakor zvest hlapec, v črn plašč odet, črno kučmo na glavi.

In Marko se je razjokal.

„Kaj si storil, o Marko! Oskrunil si jo, prodal, svojo rodno hišo, majko! Tuji ljudje hodijo po izbi, razbijajo po podu z okornimi škornji, smejo se s tujim smehom. In duh mojega očeta nima pokoja, pregnali so ga iz izbe na svisli, v skedenj, celo izpod kozelca so ga pregnali! O!“

Klel je Marko in je ihteč zaspal. Jutro je bilo vlažno in hladno, umazano, cunjasto je bilo nebo. Potrt, ves truden se je napotil Marko v vas. Ubožna in pusta je bila vas, okna so gledala izpod slamnatih, polgnilih, mahovitih streh kakor same krmežljave, zlovoljne oči.

Marko je potisnil klobuk na čelo in je stopal z dolgimi koraki skozi vas. Krčmarica je stala na pragu.

„He, Marko!“

Pozna me; zlodej vzemi babo!

Še niže na nos je potisnil klobuk in se ni ozrl.

„Marko!“

„Lačen sem in tudi žejen,“ je pomislil Marko pa je postal.

„Kam se ti tako mudi, Marko?“

„V svet, v svet, o mati! Mlad je človek, čemu bi čepel za pečjo?“

„Kaj ne poznaš več botre?“

„Dobro jutro, botra!“

In je stopil v hišo. Prinesla mu je vina in belega kruha, Marko pa je pomôlil natihoma v zahvalo Bogu, ki skrbi za popotnike.

„Kako je doma? Kam si se nameril?“

„Tja in drugam, kamor kaže pot. Doma je vse po starem. Toča je pobila, da ni ostalo ne bilke več, gozd je porušil vihar, kakor da bi ga z britvijo obril in hiša je pogorela s skednjem in kaščo vred; še harmoniko bi mi bil kmalu odnesel veter.“

Marko je pil in ni ga bilo sram hudega greha. Botra se je pokrižala in je vzdihnila globoko.

„Kaj boš zdaj? Ostani pri nas za hlapca.“

„Pa ostanem.“

Položil je harmoniko v kot in je sedel široko in lagotno, kakor prisodi domačemu človeku. Obšle so ga vesele misli in vdal se jim je s tako prijetnim občutkom, kakor da bi se kopal v mlačni vodi.

„Glej, zdaj boš hlapec v spodobni in gostoljubni hiši, pri svoji krstni botri, ki je poštena ženska, Bog ji povrne vse dobrote, in delal boš, kakor vsi krščanski ljudje, prihranil si boš denarja, oženil se boš, priženil hišo, polje, travnik, nato si boš kupil še to in še ono polje, še en travnik, gozd, konje, in se popelješ v mesto in tam bo lepo.“

Zleknil se je na klopi, sklenil je roke pod glavo in je gledal v strop in je bil bogat.

Na večer je prišel gospodar, prišli so v krčmo kmetje. Gospodar je izpraznil kozarec, nato je naslonil komolce na mizo; prsten, razoran je bil njegov obraz,

kakor kepa trde, razpokane, nerodovite zemlje. In je pogledal Marku srepo v oči.

„Bog vedi, Marko, če je res, kar pripoveduješ. Zapravil, zapil si pač hišo in polje in gozd, pa je ves svet tvoj. No, blagor tebi!“

„Blagor tebi!“ je pomislil Marko in se je spomnil, kako lep je bil gozd, kó je romal v njegovi senci, kako je žarelo polje v dolini.

Tiho so pili kmetje; tudi njih obrazi so bili prsteni, razpokani; siva prst se je držala rok, suknje, las, v prst ukopane so bile mrke oči.

„Kakor vas, ta pusta, samotna,“ je pomislil Marko in že mu je bilo tudi samemu pusto in samotno pri srcu.

Sedel je na klopi sključen kmet, star, suhljat, v prsteno suknjo zavit, ves že sama grobna gruda; neoškropljena, razpokana in nerodovita.

„V tistih časih ni bilo ne davkov, ne vojska; dvakrat v letu je rodilo polje, nikoli ni pobila toča, ne suše ni bilo, ne povodnji. Ljudje so držali križem roke, pa so imeli vsega zadosti. Moje oči so videle tiste čase; te moje oči so jih videle.“

Starec je govoril mirno, gledal je srepo predse, kakor da bi sanjal naglas. Poslušali so in so se spogledali.

„S svojimi očmi jih je videl.“

V Markovem srcu se je čudno zgenilo, kakor da bi mu bil kdo rekel: Saj niso nespametne tvoje misli; tako je bilo v tistih časih in tako bo še . . . nekoč.

Krčmar se je zasmel.

„Kdaj so bili tisti časi? Kdaj se je izneverila zemlja?“

Starec je vzdignil razkopani, suhljati obraz, pogledal je v luč in je pomežiknil.

„Ne zemlja . . . človek se je izneveril.“

Marko je mislil, strmel v daljavo, čez gorè in vode: In vendar je bilo nekoč; človek je držal roke križem in je imel vsega zadosti.

Razšli so se kmetje, vas je utihnila. Od očrnelega, lesenega stropa je dremala svetilka, izba je tonila v polumrak. Marko je ležal na klopi in je sanjal velike sanje; za mizo sta sedela gospodar in star hlapec, ki

je zdihoval in pokašljeval. Tudi hlapec je sanjal, ker ga je bilo groba strah; sam ni vedel, o čem je sanjal.

„Pa je bilo nekoč; bral sem v knjigah in tam je bilo zapisano.“

Tako je govoril hlapec.

„Takrat je bilo, ko je kraljeval kralj Matjaž vsem deželam. Premagal je kralje in cesarje in je zakraljeval vse do morja. Konec je bil vseh nadlog in težav, pod Matjaževo krono je zaživel kmet prijetno življenje. Matjaž je prepodil graščake, biriče in financarje, odpravil je desetino in davke in je povrnil kmetu starodavne svoboščine. Bog je blagoslovil njegovo dobrotljivost in pravičnost; pod Matjažem je rodila zemlja kakor nikoli poprej, ne toče ni bilo, ne suše, ne povodnji. Kmet je pridelal, da ni vedel kam s pridelki, premajhna sta bila skedenj in kašča. V toliki obilici pa so se ljudje prevzeli in so se spuntali proti Bogu in kralju. Še tisto leto se je usula strahovita toča, hribi so se razmeknili in silne vode so preplavile dolino. Polje ni rodilo niti klasu, vinograd niti najslabše kislice. Vse nadloge so se povrnile med ljudi, zavladala je strašna lakot in kuga je prišla v deželo. Kralj Matjaž je bil užaljen nad toliko nehvaležnostjo in je umrl. Z njim pa je umrla pravica na svetu.“

Dremala je svetilka na stropu, skoro je zadremala, žalostni so bili obrazi v njeni luči, kakor obrazi mrtvecev.

„Ne, ni umrl!“ je vzkliknil Marko. Tako mu je bilo pri srcu, kakor da bi umrlo vse njegovo upanje in kakor da bi umrl on sam, če bi bil umrl kralj Matjaž. Kako pač, kako bi živel človek, če je umrl kralj Matjaž?

Ležala sta v senu Marko in hlapec.

„Ne, ni umrl!“ je zavzdihnil Marko že v polusatjah.

„Kaj meni mar!“ je zamrmral hlapec. Bilo je nekoč, ne bo nikoli več. Trpeti je treba, Bog se nas usmili siromakov!“

„Ni umrl, ni treba trpeti!“

Zaspal je Marko. Bog vedi, če je zaspal: niti za ped se niso izgubile misli od ravne poti.

„Ni umrl. Zapisano je dalje, da se je razmeknila gora na njegov ukaz in da je stopil vanjo s svojimi zvestimi vojščaki. Tam sedi za veliko kamenito mizo, glava počiva v dlaneh, dolge trepalnice leže na licih, brada se ovija okoli mize. Tam sedi in čaka.“

Vzdihnil je Marko; ali v sanjah, ali z bdečimi očmi.

„Pa napoči dan, tvoj dan, o Marko! In tvojih bratov dan, počitka željnih, veselja lačnih. Razmeknila se bo gora, na plan bo stopil kralj Matjaž, premagal bo kralje in cesarje in bo zakraljeval vse do morja. In tedaj se povrnejo časi, Marko, ko boš držal roke križem in boš imel vsega v izobilici.“

Ni še zasvetila zarja izza hriba.

„Vstani, Marko, vstani!“

Prestrašil se je in se je začudil.

„Na polje, Marko!“

Domislil se je Marko lepih sanj in ves potrj je bil. Ko se je napotil na polje, je bil prav tako sključen, težak in okoren, kakor stari hlapec in kakor gospodar. In ničesar ni videl več; zastrite so bile njegove oči. Ni videl gozda, šumeče lepote njegove; ni videl polja, ki je vzdigalo polne prsi, kipelo, puhtelo k nebu, po solncu koprneče. V tla je gledal, glava je klonila k tlom, noge same so se udirale v tla in kotmaj jih je vzdigal. Sanje, misli — v gori zakopane.

Truden je bil zvečer, spal bi, sanjal do smrti. Tam sedi gospodar: truden, tih, zlovoljen; tam hlapec: čemerem, mrk — „bilo je in ne bo več nikoli;“ tam kmetje: izpod suhe, razpokane prsti koprneči, vzdihujoči v upanju, v nejevolji vdani:

„O, vi vsi, vi vsi!“ je pomislil Marko in je povsil glavo. „Vi vsi bi kralju Matjažu naproti. Še ta zemlja, še ta zemlja, kipeča, k nebu koprneča, bi kralju Matjažu naproti.“

Legel je, zaspati ni mogel.

„Živel sem nekoč,“ tako je mislil, „živel sem nekoč, kakor je treba živeti krščanskemu človeku. Križem sem držal roke in vsega sem imel v izobilici. Bilo je, pa je minilo, Bog vedi, zakaj. Napajal sem

goste in vsi smo bili veseli; zagodel sem jim in plesali so, moji bratje, kralja Matjaža verniki. Pa se je zgodilo — kako pač? Umrli je kralj Matjaž in pognali so me po svetu, še kos kruha mi niso dali na pot. O sleparji, hinavci, neverniki! In vsi so bili v svojem srcu kakor jaz. Radi bi držali križem roke, radi bi imeli vsega v izobilici. Pili bi in godli in plesali, njih srce je koprnelo. Tako so mi zavidali, tako so me sovražili in so me pognali po svetu, sleparji!“

In obšla ga je žalost, tako globoka, velika.

„O, kaj boš zdaj brez mene, ti bela rodna hiša, ki si se mi tako lepo smejala, ko sem se vračal iz krčme in sem te pozdravljal? Nikoli te ni oskrnil pot od mojega čela, ne vzdih iz mojih prsi. Kaj boš zdaj ti brez mene, ti svetlo polje v dolini? Nikoli te ni ranil moj plug, izžemal ti nisem trudnega telesa. Kaj boš zdaj brez mene, ti šumeči, črni gozd? Moja roka ni preliła kaplje tvoje krvi; zavil si se v srobot in mah in si zaspal. Kak žalujete po meni, svojem pravem gospodarju!“

Slišal je Marko šumenje gozda iz daljave, tánko zvonjenje polja, zamolklo zdihovanje zapuščenega doma.

Šel je na polje drugi dan in še bolj sključeno je bilo njegovo telo, še težje so bile njegove noge in še niže je klonila glava. Že je bil podoben starcu, hlapcu. In že je potrkala misel na njegovo pusto srce: Bilo je; nikoli več ne bo.

Šel je na polje in je videl kmeta na polju in je postal. Razkoračen je stal kmet in globoko sključen. Ni imel motike v rokah, Bog vedi, kaj je bilo; železo se je svetilo v jutranjem solncu, kakor okrvavljeno. Njegov obraz je bil trd in sirov, oči so bile skrite pod težkimi obrvmi, pod temnim čelom.

„Ti prokleta! Prokleta!“

Udaril je z vso močjo, da se je razškropila v kaplje trda prst. Suval je z nogami, da so letele kepe preko brazd.

„Prokleta! Prokleta!“

Udaril je vdругič, telo se je krivilo, mišice so pokale pod potno srajco. In kakor je udaril, je zastokalo zamolklo; zaječalo.

„Čemu me biješ?“

Marko je stal in je gledal.

„Kako jo sovraži, majko dobrotljivo! Tudi v njegovem srcu je kralj Matjaž.“

Vrnil se je v mraku; ves truden je bil in potr. In je mislil: „To ni moj dom; še to seno, ki v njem ležim, ni moje. In to ni moje polje; orjem in sejem, želi pa bodo tuji ljudje. Na cesto kaplje moj pot, z vetrom gre moja trudna sapa. Moj kruh je vbogajme. O, Marko!“

Hlapec je zavzdihnil, zakašljajal.

„Kaj res misliš, Marko, da ni umrl?“

„Ni umrl.“

„Ni umrl.“

Hlapec se je prelegnil v senu, zavzdihnil je globoko.

„Tudi jaz bi za njim, ampak noge se mi že tresejo, komaj seženj je do groba. V Ameriko bi.“

Poslušal je Marko in takoj so bile onstran morja njegove misli. Tam kraljuje kralj Matjaž; križem drži človek roke, ima vsega v izobilici.

„V Ameriko bi, moj sin je tam. Nič ne piše; dobro se mu godi. Mlad je bil, ves majhen še, golobrad. Nič ne piše; veliko denarja ima že pač, kupil si je že morda hišo, morda se je že oženil. Rad bi jo videl, sneho. Nič ne piše; daleč je. Ali jaz sem star, komaj seženj do groba.“

In se je prelegnil in je zaspal.

Marko je mislil, sanjal, zadremal je.

„Tudi v njegovem srcu je, v koprnenju njegovem. In komaj seženj do groba. Kako bi ne bilo v mojem srcu, ko je še tak mlado?“

In je zasanjal lepe sanje in je zaspal.

Tretji dan je šel Marko na polje. Lep dan je bil; kakor božje obličje se je svetilo nebo. Marko pa je bil starec, truden, prsten, v zemljo ukopan. Ni mu sijalo solnce, polje mu ni prepevalo. Sklonil se je in se je razkoračil in je udaril zemlji v obraz, da so ga oškropile sive kaplje, vroče solze.

„Ti prokleta! Prokleta!“

In ko se je vračal o mraku, je bil njegov obraz ves prsten, z lopato iz trde ilovice izklesan.

Ni večerjal, pozdravil ni nikogar; legel je, sklenil je roke pod glavo in je skrčil pesti.

„Ne morem! Ne morem!“

Zapihal je legák, prijeten veter, prijetne misli so prišle z njim.

„Tam je cesta, dolga, brezkončna. Pa če ni konca! Upanje je v srcu, veselje! Tam je cesta . . .“

Zašumelo je v senu, v mraku; Marko se ni zgenil.

„Kako so že umirale te moje lepe misli! Priklenili so me za roke in noge, zvezali so me na rokah in nogah, še geniti se nisem mogel. Pa so še tako mlade moje noge, tako veselo je še moje srce. Napotim se k njemu; kralj Matjaž ni maral hlapcev; zapodil je iz dežele graščake, biriče in financarje. Kmet je držal roke križem in je imel vsega v izobilici.“

V senu je zašumelo, Marko je sanjal.

„Vsi bi radi k njemu, glej, pa ne morejo! Priklenjene so jim roke in noge. Celo ta zemlja, kipeča, puhteča, k nebu hrepeneča, bi rada k njemu. Ne more. Toda jaz se napotim na to lepo, veselo pot. Jaz se napotim, veselje v srcu, harmoniko pod pazduho. No, pa zbogom potra, oj zbogom krčmar! Moja pot drži, kamor ukazuje srce vajino.“

Zgenilo se je v senu, vstalo je! Marko se je zdramil.

„Ej, hlapec, starec, kaj počneš?“

Vrata na svisli so zaškripala in so se odprla.

„Ej, budalo staro, kaj počneš?“

Vstal je bil hlapec, kakor pijan se je opotekal po senu, iskal je in je molčal, v temi je bil njegov obraz.

„Ej, kaj počneš?“

Ni vzdihnil, ni zakašljal; z razprostrtimi rokami, belimi v temi, je iskal; in bel je bil tudi njegov obraz.

„Glej,“ je pomislil Marko, „v njegovem srcu je kralj Matjaž; in zmerom misli nanj.“

Iskal je hlapec in je našel. Cvileč so zaškripala vrata v noč in so butila ob zid; luč neba je ugasnila.

„Hej!“

Tiho je bilo na svislih; še seno ni zašumelo.

„Ne, ne!“ je planil Marko v poluspanju. „Prijatelj, budalo staro, saj tam ni poti!“

Planil je, opotekal se je v temi in je padel, prišel je do vrat. Ob vratih se je zibala črna senca.

„Ne, ne!“ je jecal Marko, prestrašen, začuden. Prerezal je vrv in črno truplo je lopnilo na tla, vzdigalo se je, padlo je, vzdignilo se je.

„No?“

„E!“ je zamahnil hlapec in se je opotekal. „Pozno je že, spati je treba!“

In sta legla in sta se odela; hladna je bila noč.

Zašumelo je v senu; hlapec ni spal.

„Nič mi ne piše. Tudi jaz bi tja, ker je hudo na svetu in žalostno. Hudo je starcu. In tudi sneho bi rad videl.“

Marko je premišljeval in je dremal in je skoro zadremal.

„Oj, jaz pa vem, kje ga poiščem. V gori spi, tam za hribom, tam za črnim gozdom. Sloni za veliko mizo in spi, glava počiva v dlaneh, dolge trepalnice leže na licih, brada se vije okoli mize. Tam spi in čaka.“

Zaspal je; otrok, ki je poslušal že v polusanjah lepo, staro pravljico in se napoti v sanjah, da poišče ptico zlatoperno.

Še preden je zasvetila zarja, je Marko vstal. Odpahnil je vrata z nogo in pozdravilo ga je megleno jutro, mrzlo in vlažno. Komaj je razločil iz megle visoke jagnedi ob cesti, a polje se še ni zdramilo, tudi hribi se še niso prikazali. Stresel ga je rezki jutranji hlad, v srce pa je prišla nenadoma sveža in pogumna radost. Gledal je, kako se je belila megla zmerom bolj, kako se je že budila, vztrepetavala v plahosti, delila se že skoro v boječe, bežeče plasti. Njegove oči so bile spet vesele oči popotnika; odprle so se široko in lep je bil svet pred njimi.

„Nikoli še nisem videl takega jutra!“ se je nasmehnul.

V senu je ležal hlapec, do pasu odet s suknjo. Prsi so bile razgaljene in so dihale težko; roke so ležale ob životu, velike, težke roke, s čudno skrčenimi prsti, kakor izkopane korenine, črne, krivenčaste, še blatne. Razorani, prsteni obraz je bil trd in resen.

„Tam leži,“ je pomislil Marko, „in je ležal tako od rojstva in bo ležal do groba. Nikoli se ni napotil, in bi ga tudi ne bil našel. Zbogom, starec, pa naroči mi pozdrav za sina, Amerikanca, in za lepo sneho in za kralja Matjaža.“

Tako se je napotil, klobuk postrani, harmoniko pod pazduho. Zažvižgal je, ko je šel mimo okna in je pogledal v izbo.

„Zbogom, gospodar, zbogom, botra! Naročita mi pozdrav za kralja Matjaža!“

Šel je skozi vas, v megli spečo, siromašno in pusto. Nizke kočje so stale ob poti; ne glasu, ne vzdihni ni čul Marko iz njih globokega, trudnega spanja. In spomnil se je na starca, hlapca, zvezanega na rokah in nogah.

„Marko!“

Glas poln silnega strahu, proseč, obupajoč. Kakor da je zacvilil v samotni lačen pes, ki je bil izgubil gospodarja.

Marko je stresel nejevoljen z glavo.

„No, zdaj kriči starec, pa ne da bi bil šel, ko je bil čas.“

„Marko!“

Nekaj črnega se je prikazalo visoko gori med vratmi na svisli, prikazalo se je in se je zibalo. Marko je zamahnil z roko.

„Čemu pa kričiš, budalo? Sam se je zaril v seno, pa bi rad, da bi se še jaz!“

Pospešil je korake in se ni več ozrl.

„Starec, nadložni! Kam boš zdaj s tem sključenim hrbtom, s temi trudnimi nogami: Prej bi bil šel pogledat sneho!“

Zasmejal se je veselo in je pomislil na sneho, na lepo žensko s prešernimi, črnimi očmi in rdečimi lici in belimi zobmi. Noge so mu poskakovale, zagodel je: tako bi se zavrtela po izbi.

„No, vse je v božjih rokah. Kdo ve, če mi ne pride kdaj naproti, kar nenadoma; svet je velik. O Marko, čaka te še veliko veselja!“

Mislil je sladke misli; ob zori, ki se je dramila.

Od daleč, iz srede vasi, iz bele megle se je izvil samotni glas, kakor da bi bil kdo narahlo potrkal na mali zvon; zaječalo je in je takoj utihnilo.

Sam ni vedel, kako se mu je zgodilo: postal je Marko, odkril se je in se je pokrižal.

„Bog mu daj večni pokoj!“

Z urnimi koraki je stopal v klanec; stopil je v svetlo, solnčno jutro, speča dolina je ležala v megli globoko pod njim.

Solnce je zasijalo izza hriba, zapelo je polje, zašumeli so gozdovi. Vsi so pozdravljali Marka: solnce, polja in gozdovi. Marko se jim je odkril in jim je odzdravljaval prijazno. Videl je, da mu sije solnce tako lepo in toplo, kakor drugemu nikomur, da prepeva polje pesmi, zložene samo njemu na čast, da šume in se priklanljajo gozdovi njemu v pozdrav. Vse to je videl in slišal in je bil vesel.

Tako je romal Marko čez hribe in doline, čez vode in skozi gozdove. Romal je tri dni in tri noči in nič mu ni bilo hudega. Zagodel je in ljudje so umolknili in poslušali. Ni še bilo godca, ki bi bil godel tako lepe in sladke pesmi, komaj bi ga prekosil Kurent sam. To so bili pesmi, ki jih je sijalo solnce in ki jih je prepevalo polje in ki so jih šumeli gozdovi.

Ali kaj je človeška stanovitnost in zadovoljnost? Pooblačilo se je nebo, zapihali so mrzli vetrovi in Marko je potisnil klobuk na čelo in je gledal v tla in je bil žalosten.

„Truden sem. Doklej še to romanje, kam?“

Legel je pod kozelc in se je zatopil v grenke misli.

„Kako sem bil nespameten in kako nehvaležen! Šel sem po cesti, lačen popotnik, pa me pozdravi pošteni ženska, dobrotljiva botra. In me povabi v hišo in mi prinese na mizo kruha in vina. Pa bodi hlapec pri nas, pravi. O, prijetno bi se mi bilo godilo, nič bi mi ne bilo hudega, ne bilo bi se mi treba potepati po svetu. Tako pa sem pobegnil ponoči kakor hudodelec in še zbogom nisem rekel. O Marko, potepuh!“

In solze so mu omočile lica. Mračilo se je, zmerom bolj sivi so bili oblaki, že je škropilo. V veliki daljavi,

kakor pod zemljo, je zagrmelo zamolklo. Še težja je bila žalost v njegovem srcu.

„Kaj bi zdaj? Umreti, nič drugega!“

Zakril je obraz z rokami in se je bridko razjokal. In ko se je razjokal, je bila žalost rahlejša, kesanje se je utolažilo.

„Ni koristna tako velika bridkost. Kaj za to, če je dež nocoj; jutri bo sijalo solnce. Saj imam še ujca, čemu mi ga je bil dodelil Bog? Čisto sem pozabil v svoji nespameti, da sem se bil napotil k njemu. Moj ujec je bogat in velik gospod; roke drži križem in ima vsega v izobilici.“

Še se niso posušile solze na njegovih licih, pa se je že srce zasmejala in misli so se napotile v Matjaževo deželo.

Ujec je bogat in velik gospod. Hišo ima v dvoje nadstropij, belo hišo z zelenimi okni. Če bi stopil človek na najvišji hrib, bi ne pregledal njegove zemlje. No, Marko pride in ujec stoji na pragu in mu seže v obedve roki in ga povede v izbo. V izbi je že miza pogrnjena, sočne pečenke in rumene potice vabijo in v steklenicah se sveti žlahtna starina. „Zdaj pa sedi, Marko, in pij in jej in pripoveduj, kako se ti je godilo!“

Tako je sanjal Marko; težko je čakal dneva in ni mogel zaspati. Tedaj pa se je zasvetilo v oblakih in tik pred sabo je ugledal Marko visokega črnega človeka, kakor da bi bil zrastel iz tal. V oblakih je ugasnilo, zabobnelo je za gorami, spet je bila noč naokoli. Marko se je bil vzdignil na komolcu, gledal je v temo, bele iskre so mu poskakovale pred očmi in razložil ni ničesar.

„Hej! Oglasi se, če si človek!“

Zašumelo je v slami, nič ni odgovorilo.

Marko se je pokrižal.

„Če si krščen človek, izpregovori! Če si satan, pa se poberi odtod!“

Zasvetilo se je vdrugeč in tedaj mu je videl Marko naravnost v obraz. Ne star ni bil in ne mlad; po koščenem obrazu so poganjale dolge, redke ščetine, klobuka ni imel na glavi, na vse strani so štrleli kuštravi lasje. Obraz je bil ves nekrščanski, plah, neza-

upljiv, obraz hudodelca, ki so mu biriči za petami. Razcapan je bil in umazan, še srajce ni imel in je kazal izpod suknje gole prsi; okoli vrata je imel zavezano ruto.

Marko je pomislil: „Človek je, čeprav ne veliko prida. Bog vedi, odkod je pobegnil.“

In luč je ugasnila med oblaki.

„Hej!“ je zaklical Marko. „Govori, zato ti je dal Bog jezik! Kdo si in zakaj se potepaš tod ob tako poznem času, tako da ne morejo spati pošteni ljudje?“

Neznanec je globoko zavzdihnil.

„O človek krščanski, ki imaš čisto vesto vest in srce brez greha, nikar me ne ogovarjaj, mene grešnika, ki nisem vreden, da bi slišal tvoj glas. Noč je zunaj in nevihta je blizu; moli za mojo ubogo dušo.“

Marku se je zasmilil skesani popotnik.

„Tudi jaz sem grešnik in dovolj je slame tukaj za naju obadva; saj ni kozelc ne moj ne tvoj. Odpočij si in če te je volja, mi potoži svojo bolečino, da ti bo laže pri srcu.“

Zabliskalo se je silno od vzhoda do zahoda in kakor v belem ognju je stal kozelc.

Popotnik je obstrmel in je vzkliknil:

„Kaj nisi ti Marko, godec?“

„Marko sem jaz.“

In popotnik se je zgrudil pred njim na kolena in je bridko zajokal.

„Odpusti mi, o Marko, in ne kolni me nikar!“

Marko se je začudil.

III,

Zelo se je začudil Marko in je izpregovoril:

„Kdo sem, da klečiš pred mano? Nisem izpovednik, da bi se mi izpovedaval in da bi ti dajal odvezo. Postelji si, ko si truden in pripoveduj.“

Popotnik si je postlal in je legel in vzdihnil prebridko izpod bremena, ki mu je težilo srce.

„O Marko, jaz sem velik grešnik in sem odslužil že vnaprej vse nadloge in kazni, ki mi jih je Bog poslal in tudi vse tiste, ki me še čakajo v prihodnosti. Nocoj sem ubog in razcapan, da bi me še cigani ne

marali v družbo; moji čevlji nimajo podplatov, suknja se še komaj drži na ramah, klobuk mi je odnesel veter. Tako je vse prav in kakor je treba in ne bi bilo pravice na svetu, če bi se mi godilo bolje.

Toda Marko, drugačne čase so videle moje oči. Nosil sem bel ovratnik in pisano ovratnico, črno suknjo in gosposke čizme; moji lasje so bili lepo počesani, moje roke so bile bele; jedel sem rumeno potico in pil žlahtno starino. Take čase sem videl; daleč so. Držal sem roke križem in vsega sem imel v izobilici.“

„Kako?“ je vzkliknil Marko.

„Da, in vsega sem imel v izobilici. Pa ni trajalo dolgo; kakor da bi trenil, -so minila nebesa. Poslušaj, Marko, kako se je to zgodilo: Živel sem v mestu, velikem, veselem mestu in nisem mislil ne na dom, ne na prihodnost. Zakaj bi mislil na dom in na prihodnost, če sem imel vsega v izobilici? Pa mi piše oče: Ne polja ni več, ne senožeti, ne živine; ostala je prazna hiša, zato da ne umrjem na cesti; star sem in betežen, ti si mlad; sam glej! Tako je minil moj veseli predpust, komaj da sem se dobro zavedel. In nastopila je dolga pepelnica. Stal sem tam, kakor otrok v puštinji; nisem vedel, ne kod, ne kam; moje roke so bile bele in dela nevajene, v glavi mi je šumelo od predpustnega plesa, pametna misel ni mogla vanjo. Tako sem povezal culo in sem se napotil, kamor je pihal veter.

Romal sem po svetu dolge mesece in dolga leta. Godilo se mi je dobro in slabo, kakor je pač sijalo solnce. O, Marko, in malokdaj mi je sijalo! Videl sem premnogo dežela, spoznal sem vse narode na zemlji, gore sem preplezal, morja sem prejadral. In nikjer ni zadobilo moje srce miru, zato ker je bilo polno kesanja. Truden sem bil.

Pa se je zgodilo nekoč, ni še dolgo tega, da sem se ponoči zdramil, kakor da bi me bil kdo po imenu poklical.

Gregor!

Kdo me pozna v teh žalostnih krajih, v tej tuji deželi? sem pomislil in sem se zelo prestrašil. Gluha noč je bila. Spal sem v praznem hlevu in mraz mi je bilo.

Gregor!

Poslušam in se stresem. Zakaj pomisli, Marko, spoznal sem bil očetov glas. Njegov glas je bil, tako žalosten. Težka vrata zaškripljejo v vetru, nebo se za-sveti, na pragu stoji moj oče, ob palici stoji, sključen do pasu, ves nadložen. Kakor prikazen v sanjah: bilo je, takoj je ugasnilo. Stojim in se tresem, zobje mi šklepečejo od strahu in mraza; a vrata so zaprta, nikogar ni na pragu, svetlega neba ni nikjer in sama gluha noč je naokoli.

Jaz pa sem vedel takrat, da je moj oče umrl in da me je klical ob smrtni uri. Tako žalosten je bil njegov glas, tako očitajoč. In zgrabil sem popotno palico še tisto noč in sem se napotil čez gore in doline, da pomolim ob grobu svojega očeta.“

Pljuskala je plôha, v snopju je šumelo. Marko je mislil: Glej prišel je človek neznanec, stopil je predme v cunjah, a njegov obraz je moj, njegove misli so moje.

Poslednjikrat je pljusknilo v kozelc in se je utolažilo. Zapihal je veter, oblaki so se razmeknili in in so se vzdignili, napötili so se v tuje dežele.

„Ali spiš, Marko?“

„Ni mi do spanja. Pripoveduj, kako si bil šel molit na grob očeta.“

Dolgo je molčal popotnik, nato pa je pripovedoval Marku tole:

povest o žalostnem koncu Ali paše.

Ne daleč odtod, ó Marko, je paševal Ali paša. Prej mu je bilo ime Feliks, toda Feliks je rastel in rastel in se je razrastel v Ali pašo. Njegovih bogastev ni mogoče popisati z besedami. Hodil bi od jutra do večera, pa bi ne obhódil njegove zemlje. Njegova so bila najbolj rodovitna polja, njegove najbolj sočnate senožeti, njegovi najlepši gozdovi. Kmetom je ostalo komaj par kamenitih lazov. Njegovi hramovi so bili prepolni, njegove žitnice bogatejše od Faraonovih, živine je imel več nego svetopisemski Job, ko mu je bil Bog povrnil zdravje. Na prisojnem holmu je stala njegova hiša, bel gradič z zelenimi okni. Tako je stala, da se je grela v solncu od zore do mraka in se je razgledavala po dolini, po siromašnih kmetiških kočah

kakor duhovnik z lece. Če je šel človek po dolini in se je ozrl na svetli gradič, se je odkril takoj in se sklonil še niže, kakor da bi mu bil zapel nad hrbtom valptov bič. Tako so se povrnili časi tlake in desetine in suženstva.

Najbolj čudno pa je, kako se je to zgodilo. Ali paša je bil prišel v deželo, kakor pride vsak mešetar: umazan, premeten, zvijačen in sleparski, a nad vse kratkočasen človek, veseljak po rodu in krvi. Tisti kraji so bili tako rodovitni in od Boga blagoslovljeni, da so živeli kmetje brez velikih skrbi in nadlog; siromaka ni bilo med njimi in tudi zadolženi niso bili, celo hranili so bele tolarje, ker niso bili ne zapravljevci, ne pijanci. Tako je bilo, ko je prišel v deželo Ali paša, prekanjeni mešetar Feliks, in tedaj se je vse izpremenilo.

Navada je bila, da so sedeli v krčmi samo ob nedeljah, kakor se kristjanom spodobi, in še takrat ne pozno v noč. Nikoli se ni zgodilo, da bi vriskali in razgrajali pijanci o polnoči po vasi, ali da bi ležali zjutraj po jarkih in sredi ceste, namesto da bi šli na polje. Komaj pa se je prikazal Ali paša, je bila vsa dolina, kakor da bi jo bil zlodej obsedel. Delo ni več dišalo nikomur, toliko rajši pa so popivali in prepevali. Ene krčme jim že ni bilo zadosti, pa je ustanovil mešetar drugo in gostov se je trlo pri njem ob delavnikih kakor ob nedeljah, podnevi in ponoči. O, kratkočasen človek je bil in znal je pripovedovati lepe zgodbe. Pripovedoval je o tistih časih, ko je kmet držal roke križem in je imel vsega v izobilici. Polje je rodilo, ne da bi se kdo zmenil zanj, vino se je cedilo v potokih in treba je bilo samo zajemati, pečeni prasci in ocvrti piščanci so letali po cesti; večer praznik. Nihče ni verjel tem neumnim bajkam, ampak lepo je vendar, če sliši človek kaj takega. In mešetar je prerokoval, da tistih časov ni za zmerom konec, temveč da se povrnejo, še lepši in še bolj veseli nego kdaj. Takrat da se povrnejo, kadar bo zakraljeval vsem cesarstvom kralj Matjaž, ki spi v gori za veliko mizo in čaka. No, tudi temu prerokovanju ni verjel nihče, ampak pohujšalo je ljudi neznansko. Prišlo je mednje spoznanje in s spo-

znanjem je prišla nezadovoljnost. Ko jim je govoril prekanjeni mešetar o brezdelju in veselem življenju, so spoznali nenadoma vse nadloge in težave svojih dni in zahrepenelo se jim je po blagoslovljeni deveti deželi, po kraljevanju kralja Matjaža. Ubija se človek leto in dan — tako so zamislili — pa si privošči komaj v nedeljo kozarec kislice. Kakšna pravica je to na svetu? In opustili so delo in trud in pričelo se je strahovito pijančevanje, kakršnega svet še ni videl. Ob delavniku, ob belem dnevi so se opotekali ljudje po cesti, kričali so kakor prasci in prepevali, da je bila žalost in sramota. Celo župan sam je ležal nekoč v jarku dva dni in dve noči, preden se je toliko naspal in streznil, da je mogel v krčmo. Župnik je pridigal in je rotil, pa ni pomagalo nič, zato ne, ker ni bilo nikogar v cerkev. Bog se usmili, taki časi so bili, kakor da je bil prišel v deželo sam Antikrist; ne božja beseda ni zalegla več in ne človeška. Polje je ležalo tam neobdelano, senožet nepokošena; Bog je pošiljal dež, pa se nihče ni zmenil zanj; solnce je sijalo, pa je sijalo brez koristi; usula se je toča, pa se še stare babe niso več pokrižale; nastopila je suša, pa nihče ni mislil na molitev in prošnjo pot. Če bi bil zažugal takrat Bog z žveplenim in ognjenim dežjem, bi niti enega pravičnega ne našel na fari in v vseh deveterih vaseh naokoli. Ljudje so živeli kakor pod Matjažem: držali so roke križem in so imeli vsega v izobilici.

Toda, o Marko, kak hitro je minilo to veselo življenje! Komaj so se dobro privadili lenobi in pijančevanju, je prišla ura, ko so se streznili ter si pulili lase od žalosti in obupa. Ali paša, zapeljivec in Antikrist, pa se jim je smejal na vse grlo in jih je povpraševal: Kaj ste se že naveličali Matjaževega kraljevanja? Kaj vam ne diši več vino, ki se cedi v potokih, ne teknejo več prasci in piščanci, ki se vam motajo okoli nog pečeni in ocvrti? — O slepar, razbojnik! Docela jih je oropal, do nagega jih je slekel, pa jih je pognal, še vse neumne in zaspane, na opustošena polja, kakor živino. Ni bilo več najbolj siromašne koč, ki bi ne bila njegova, ne kosca polja, ki ga ni bil ugrabil; ne le doma in zemlje, polastil se je bil celo njih rok,

kupil je njih delo in trud za sramoten denar, za slabo kislico; toliko da jim je pustil dušo, in še tista je bila vsa pegasta in zanemarjena in polna kesanja.

Niso se vrnili v deželo Matjaževi časi, temveč časi tlake in desetine in suženstva. Kmet ni več opravljal svojega dela na svojem polju; tlačani je gospodu, ki je držal roke križem in je imel vsega v izobilici. Ali paša je bil neusmiljen gospod, bolj okrut in nečloveški, nego katerikoli nemški baron; zato so mu dali kmetje turško ime, ker krščanskega ni zaslužil. Odpustil ni niti groša in obresti je grmadil na obresti. Kmetje so bili bolj njegovi nego živina, ki se ji vsaj klanjati ni treba pred gospodom. Nekaj jih je pobegnilo na Hrvaško, na Nemško in v Ameriko, ostali pa so bili od dolgega pijančevanja, od strahu in od kesanja tako oslabei, da se jim je vrnila v kri pristna tlačanska čud in bi se bili dali vpreči v jarem, če bi bil gospod ukazal. Lahko je zdaj pridigal župnik; cerkev je bila spet polna do vrat, kmetje so klečali in so se trkali na prsi; pomagalo pa ni nič.

Ali paši je prišlo na misel, da si je postavil na prisojnem holmu bel gradič z zelenimi okni. Tam je slonel na lini in si je gladil črno brado ter se razgledaval po svojem kraljestvu. Opustil je kupčijo in krčmo in kmetovanje in je živel večer praznik. Ž line je videl, kako so se potili kmetje na njegovem polju in srce se mu je smejalo od objesti. Kolikor daleč mu je segel pogled, vse do solnčne megle na obzorju so orale črne mravlje, ozirale se trudne na beli gradič ter klonile v pasu, kakor da bi jim pel nad hrbtom valptov bič. — Kaj ste se naveličali matjaževanja? se je smejal Ali paša in njegovo turško srce ni čutilo ne sramu, ne usmiljenja.

Imel je pa Ali paša hčerko, ki ji po lepoti ni bilo enake na vsem svetu. Skoro bi rekel človek, kakor je v knjigah pisano: da zatemi solnce, kadar se prikaže njen obraz. Njena lica so bila bela in tako prečudno nežna, da jih je morala skrivati vročemu solncu in celo mehki jutrnji sapici, ki bi jih hudo ranila. O njenih očeh pa nikakor ni mogoče govoriti s tolikim občudovanjem, kakor ga po pravici zaslužijo, zato ne,

ker nobeden jezik na svetu nima besed, ki bi mogle dopovedati to veliko lepoto, ne vzklikov, ki bi primerno oznanjali tesnobno zaljubljenost srca, od teh oči omamljenega. Če so se uprle v človeka, tako velike, globoke, vse sladkosti polne, je moral povesiti glavo, ker bi se drugače zgrudil na kolena in klečal tam ter pozabil na vso spodobnost, na svoje opravilo in na zveličanje svoje duše.

Ampak še večja nego njena telesna lepota je bila lepota in dobrota njenega srca. Kakor sveta Genovefa, ki je delila siromakom proti volji svojega brezsrčnega in okrutnega moža, tako je tudi prelepa hčerka Ali paše naskrivaj storila mnogotero dobroto zatiranim tlačanom svojega očeta ter jim lajšala radloge tega hudega življenja.

Zgodilo se je nekega dne, da je prišel v tisto faro, Bog vedi po kakšnem naključju, mlad godec, ki je bil tako imeniten v svoji umetnosti, da ga je Ali paša takoj povabil v svoj beli gradič. Ko so zvečer zažarela okna na holmu in je zasviral mladi godec na svoje čudežne gosli, so obstrmeli kmetje v dolini in so se odkrili, kakor da bi bili zaslišali božji glas, angelsko pesem. Sladka tolažba je prišla v njih srce in mnogo jih je bilo, ki so zajekali od radosti in milobe. Tako pretožno je zdihovalo, preradostno vriskalo; še zemlja je zapela, še zvezde so zazvonile s srebrnim zvokom. Nikoli v svojem življenju še ni godel mladi godec tako čudovito, zakaj ugledal je lepo hčerko Ali paše in v tistem trenutku je prešinila njegovo srce silna ljubezen.

Ali paša ga je pogostil, kakor se spodobi za tako imenitnega gosta; dišala so na mizi najslastnejša jedila, v steklenicah se je iskrla najžlahtnejša starina. Godec pa skoro ni okusil jedil in še za vino se ni zmenil veliko. Ves zamaknjen je bil v prelepi beli obraz in čudežno globoke oči device. Tako močna in koprnjenja polna je bila njegova ljubezen, da so mu obledela in upadla lica še tisto uro in da so mu palile oči krvave solze. Ali paša je bil ukazal napraviti mehko posteljo, da bi prenočil godec v gradu; godec pa ni legel in ni zatisnil očesa vso noč. Slonel je ob oknu in je

zdihoval in gledal proti nebu, tihemu, z belimi zvezdami posutemu. In ko gleda in zdihuje, se mu zazdi nenadoma, da je začul mehák vzdih iz noči, od neba, kakor da bi bila zavzdihnula zvezda.

Spleza na okno, skoči na plano.

— Kaj si ti, o Milan, godec moj?

Poklical ga je z line sladák glas in nikoli niso pele njegove gosli takó čudežno, kakor je zapelo takrat njegovo srce.

— Kaj, si ti, Milena, ki me kličeš s tako sladkim glasom.

Nagnila je glavo in beli obraz je ugasnil, ker so se bili usuli nanj svetli lasje, plameneči v mesečini.

— Le tiho, tiho, godec moj, da naju ne sliši moj oče. Stopi tja, da vidim tvoj obraz v mesečini. Zakaj je tako bleđ tvoj obraz?

— Od ljubezni je bleđ in od kprnjenja, o Milena!

— Stopi v senco, da te ne vidi moj oče. O Milan, kako je žalostno moje srce!

— Kako veselo je moje srce, o Milena! Nisem si upal povzdigniti pregrešnih oči do tebe, da bi te ne razžalil s svojo ljubeznijo. Kakor berač sem bil, ki je pohlepen po kraljevski kroni in skriva globoko v srcu to predrzno pohlepnoš, zato da bi ga ne doletela zaslužena kazen. Toda, o Milena, tvoje srce je tako dobrotljivo in usmiljeno, da mi je, beraču, samo ponudilo to prelepo zlato krono. Kako bi ne bil vesel, ko sem zadobil nocoj najlepše kraljestvo, kakršnega nima nobeden cesar pod solncem.

— Žalostna sem, o Milan! V tvojih očeh sem videla tvojo čisto ljubezen, moje srce pa je zajokalo. Roka daleč od roke, daleč ustnice od ustnic, srce umira od koprnenja. Nikoli, o Milan, se ne bosta srečali najini roki, nikoli se ne bodo združile najine ustnice.

— Kako nespametna je tvoja žalost, o Milena! Čemu se je trudil ročni vrvar, da je spletel vrv, čemu je tesal pridni tesar, da je stesal lestvico? Pripravi se, o Milena, in že prihodnjo noč se bodo združile najine ustnice.

Tako sta se menila vso dolgo noč skoro do svetle zarje in sta se domenila. Zjutraj pa je prišel

Ali paša, zgrabil je godca pod pazduho in ga je vrgel iz grada, za njim pa je vrgel njegove gosli.

Ves potr in žalosten se je napotil godec v vas in iz vasi na hrib in s hriba v gozd ter se je nastanil v koči, ki je samevala razpala sredi gozda. Tam je legel na tla in se je razjokal. Ko se je najokal, je zagodel pesem, tako žalostno in milobno, da se je paralo srce človeku, ki jo je slišal. Gozd je šumel in iz šumenja je stokalo in zdihovalo, prepevalo o veliki ljubezni in globoki bridkosti. Na lini je slonela devica in njena lica so bledela in brisala si je solze s svetlimi lasmi. Vsako noč je slišala pesem iz gozda, vsako jutro je bil njen obraz bolj suh in bled in luč njenih oči je ugašala. Ali paša je klical najjemenitnejše zdravnike, toda njih učenost ni pomagala nič; ni jih kapljic na svetu, ki bi zacelile ranjeno srce.

Ali paša se je ustrašil in je pomislil, kako dolgčas bi mu bilo samemu v gradu, če bi mu umrla lepa hčerka in bi ponoči, ko bi ne spalo njegovo od groze osteklelo oko, romal nemirni njen duh v dolgem belem oblačilu po stopnicah gor in dol in iz izbe v izbo. In naposled se je domislil.

— Oženim jo!

Tako so prihajali v grad neštevilni gostje iz vseh gradov te prostrane dežele in iz mnogih mest. Sama oblizana gospoda, suhi škrici, rdečenosi baroni, jezični dohtarji in druga svojat, ki je zato na svetu, da je in pije in se iz Boga norca dela. Snubec je stopal snubcu na pete, gostba se je vrstila za gostbo, v potokih je lilo sladko vino, klali in pekli in cvrli so noč in dan. Življenje je bilo, veselo in bučno, da svet še ni videl takega. Pijani snubci in njih še bolj pijani pajdaši in vozniki so se opotekali okoli grada, da je bila sramota. Kmetje, ki so se potili na polju, so klonili globoko trudni život in strmeli v grudo, srce polno gorja in kesanja.

Šum in pijančevanje so prinesli snubci v grad, veselja niso prinesli. Milena je stregla gostom in jim je točila kozarce, toda njene trepalnice se niso vzdignile nikoli, dolge in črne — kakor vran na snegu — so le ležale na belih licih. Nobeden izmed snubcev ni

bil tako srečen, da bi se bile ozrle nanj njene oči, nobeden tako srečen, da bi se mu nasmehnile njene ustnice. Hodila je med njimi kakor v sanjah, videla ni nikogar, slišala ni šuma in razumela ni nobene sladke besede, ki so frfotale kakor metulji okoli njenih ušes.

Vesel pa je bil snubcev Ali paša sam, ki je bil neprestano pijan.

— Kako neumen sem bil — je pomislil — da sem dremal tak dolgo v tej gluhi samoti. Zakaj pa mi tlačanijo kmetje, da bi ne živel, kakor se spodobi graščaku?

In gostbe so bile zmerom bolj bučne in razkošne. Ali paša se je domislil, da je veselje brez ženske komaj pol veselja in tako so prišle ženske v grad, Bog vedi odkod, čudno našemljene in naščepirjene babnice, ki bi krščanski človek še ne pljunil ne prednje. In začelo se je pohujšanje, da nikoli takega. Milena je pretakala ob lini bridke solze, doli v dvorani pa so se grohotali objestni pijanci in počeli take reči, da jih še popisati ni mogoče.

V pijanosti pa se je spomnil Ali paša, kaj je bil pijančevanja poglavitni vzrok in namen. Tako kakor so pozabili snubci, čemu so bili prišli v gostoljubni grad, je bil pozabil tudi Ali paša sam, da je treba iskati leka za bolezen lepe hčerke, izbirati ženina. Ko se je tako domislil v svoji hudi pijanosti, se je začel ozirati po gostih in vsi so mu bili pogodi, ker so bili veseli in šumni ljudje. Najbolj po srcu pa mu je bil baron Peter, ki je bil v družbi največji razgrajač, najkorentejši pijanec in pri ženskah najhujši nesramnež. Baron Peter je bil debelušen človek, ne mlad, ne star, zaripljen v obraz, drobne oči v tolšči skrite in zakrvavele; malo plešast je že bil, imel pa je silno košate, rdeče brke.

— Baron Peter! — ga je poklical Ali paša.

— Ukazuj! — se je zasmel veseli Peter iznad kozarca.

— Ali veš, baron Peter, zakaj si moj gost?

Baron Peter se je začudil in od čuda izpraznil na dušek svoj mogočni kozarec.

— Če veš, vprašam, čemu si prišel in kaj te je privedlo v ta moj samotni gradič in zakaj popivaš za tole mizo že cele tri tedne noč in dan?

Nikoli še ni bilo človeka, ki bi bil vprašal barona Petra, čemu popiva, zato ni vedel odgovora; mislil je, ni se mogel domisliti ničesar.

— Ne zameri, Ali paša, to vprašanje je tako težko in zavozlano, da ti ne morem odgovoriti nanje ob tej lenobni uri. Spomni me jutri pred obedom.

Utrudile so ga dolge besede, natočil si je kozarec in ga je izpraznil; prijazno se je svetil njegov obraz.

Ali paša je bil pijan, ni odjenjal.

— Jaz bi pa le rad vedel, baron Peter, čemu sediš za tole mizo ob tej lenobni uri in zakaj ne piješ rajši doma med svojimi sedmerimi babnicami?

Baron Peter je pogledal srepro in zamišljeno.

— Zakaj da ne sedim doma?

— Res, baron Peter, to bi rad vedel.

Baron Peter se je naslonil s komolci na mizo in je uprl glavo v dlani, Ali paša se je zibal na stolu in se je smejal grohotoma.

— Stavim, da nobeden izmed vas, mojih častitih in veselih gostov, ne more povedati, čemu mi je bil prišel v goste in zakaj pije nocej to mojo žlahtno starino. Še ti ne veš, solzna šleva, zaljubljena, dohtar Pavel, ki delaš pesmi in ki te spravi pod mizo kozarec cvička. Povej mi, zakaj visiš tam tako klavrno, a ne da bi predel pravde ter nagajal ljubljanskim natakaričam?

Tedaj pa se je zgodilo, da je skočil izza mize pijani baron Peter, prevrnil ropotoma težki stol ter se udaril z dlanjo po čelu s toliko silo, da se je slišalo v dolinó. Nato je pobral stol, sedel za mizo ter izpraznil molče troje kozarcev po vrsti. Baron Peter se je domislil, Ali paša pa je bil tega dogodka tako vesel, da je takoj ukazal poklicati svojo hčerko, lepo Mileno.

Prišla je, kakor pridejo čiste sanje. Belo je bila oblečena, ob životu so visele roke, nalahko je klonila glava, dolge črne trepalnice so ležale na licih.

Ali paša je vstal in jo je nagovoril.

— Odpri oči, Milena, zato da boš videla svojega ženina. Izbral sem ti ga po vesti in očetovskem srcu. Baron Peter je tvoj ženin.

Baron Peter se je vzdignil, da bi se poklonil, toda opotekel se je in je omahnil; omamila ga je čista lepota neveste in vino mu je nenadoma zašumelo v glavi. Sedel je, naslonil je glavo na roke in je v tistem hipu zaspal.

Milena je omedlela:

Ali paša se je namenil, da napravi svoji hčeri tako svatbo, kakršne še ni videl svet. Povabil je toliko svatov, da je bil grad pretesen zanje. Nekateri so nočevali v krčmi in po kmetiških hišah na vasi, drugi pa so šatorili kar pod milim nebom. To je bila svojat, tako razuzdana, brezbožna in z vsemi grehi obložena, da se Bogu usmili. Ob času najveselejšega matjaževanja niso doživeli tisti kraji takega pohujšanja. To so bili samo svatje Ali paše, nato pa so prišli še Petrovi; kakor črne kobilce so se usuli ti črni škrici, ti malopridni dohtarji in pijani baroni na to nedolžno pokrajino in devetkrat se je ulila ploha, preden je razčistila ves smrad, ki so ga bili prinesli s seboj.

Milena je čakala v svoji izbi poročnega dne. Njen obraz je bil tako bel, da se nič več ni razločila njegova poft od bele obleke. Šivilje, ki so ji šivale poročno obleko, so brbljale in pripovedovale, ona ni slišala ničesar. Skozi lino, proti gozdu so gledale njene globoke oči; poslušala je, če se ne oglasi morda pesem iz zdihujočega, zamoklega šumenja. Njene roke so visele mrtvo ob životu, njene ustnice se niso genile, ali njeno srce je klicalo, rotilo.

— Poslednji dan je že, o dragi moj godec, že se bliža poslednja ura. O povej, sporoči, kaj si že čisto pozabil name? Kaj je tako omahljiva ljubezen tvojega srca? Glej, zaročili so me možu neljubljenemu, ti pa odlašaj! Ko bi vedel, kako te pričakuje moje srce, kako koprne moje roke, da to sprejmejo, objamejo. Pridi, moj dragi godec, o pridi prej, nego pride smrt!

Tako je klicalo njeno srce in njene oči, vse trudne od solza, so gledale proti gozdu.

Baron Peter ni bil vesel, da ga ni pozdravila nevesta na pragu. Ali potolažil se je kmalu in še tisti večer se je dodobrega upijanil, tako da je popolnoma

pozabil, čemu je bil prišel in zakaj popiva v tako imenitni in slovesni družbi.

— To pa na zdravje tvoji nevesti! — je zaklical ter je trčil z Ali pašo.

— O budalo pijano! — se je zasmeljal Ali paša. Kdo pa se ženi, ali ti, ali jaz? Stavim, dragi moj zet, da še nisi videl neveste s treznimi očmi.

In spet je poskočil baron Peter in se je udaril z dlanjo po čelu, nato pa je izpraznil troje kozarcev po vrsti. Zašumelo mu je vino v glavi, zahrepenelo mu jo pijano srce po čistejši lepoti, po belem oblačilu, nežnih licih in sramežljivih očeh. In takoj se je izpolnilo njegovo pijano koprnjenje. Odprle so se duri v razsvetljeno dvorano in na pragu se je prikazala čudovita podoba, kakor od Boga iz nebes poslana, da bi se spokorili in izpreobrnili pijani grešniki. Prešerna družba je umolknila in obstrmela.

Prvikrat so se odprle oči neveste in v dvorano se je izlila njih čista in sladka luč. Na belih licih so vzcvetele rože, rdeče ustnice so se smehljale.

— Pozdravljen, moj ženin, pozdravljeni svatje! Baron Peter je vstal, pijan od vina in od burno vzplapolaje, nikoli poznane silne ljubezni. Z opletajočimi koraki se je bližal svoji nevesti, poklonil se je globoko, zgrudil se je na kolena in ji je poljubljal belega krila rob.

— O ti čista, sveta, glej jaz grešnik nevredni klečim pred teboj. Ne zavrzi me!

Sklonila se je usmiljeno in mu ponudila roko, da jo je poljubil; nato sta se napolila k mizi, med strmečo družbo in mlada nevesta je sedla in je polnila s prenežno roko svojo barona Petra mogočni kozarec.

Tako so pili in se veselili do zore, ki je čudno krvava, grozo oznanjujoča, vzplapolala na vzhodu.

Nevesta se je ozrla skozi visoko okno in je vstala izza mize. V tistem trenutku se je oglasilo iz gozda, kakor pred nevihto šumečega. Oglasila se je vesela, prešerna, zmagoslavna pesem, bližala se je čudovito hitro, kakor na bežečih, grmečih oblakih. Svatje so se spogledali in so prebledeli od groze.

IV.

Tako sta ležala pod kozelcem potepuh Marko in trudni popotnik, ki je bil prišel iz daljne dežele, da bi pomolil ob grobu svojega očeta. Nevihta se je poglela, debele kaplje so pošumevale v snopju; na vzhodu so se vzdigali oblaki, že so se robili z rumenim zlatom.

In popotnik je pripovedoval Marku dalje to povest o žalostnem koncu Ali paše.

„Ob tistem času pa je priromal v Ali paševe kraje popotnik; večerilo se je že; počival je na hribu in se je oziral po dolini.

Poznalo se je popotniku, da je bil prišel iz daljnodaljnih dežel; obleka mu je bila vsa razcapana in nerodno zakrpana, čevlji so bili brez podplatov in gole noge so krvavele. Globoko mu je klonila glava, ko se je oziral po dolini in njegove oči so bile vse solzne.

— Pozdravljena, o rodna zemlja, ki sem te premalo ljubil; pozdravljen, moj rodni dom!

Srce se mu je stiskalo od čudne bolečine, od neznanega strahu. Gledal je in poslušal, toda glasu ni bilo iz doline, ni se prikazal človek na beli cesti. Tiho je bilo kakor na pokopališču. Ne vesele pesmi, ne objestnega ukanja; še solnce samo je umiralo tiho za goro. Le od daleč, tam od hriba, od belega gradiča se je glasilo zamolklo šumenje, kakor da bi popivali črni pogrebci.

— Kaj so ti storili, o domovina?

Napotil se je v dolino, v senci spečo, brezglasno. Na polju je ugledal človeka, prezgodaj sključenega, mrkega, temnega. Hodil je, kakor da bi nosil križ na rami in gledal je v tla. Mimo popotnika je hotel, ne da bi se ozrl nanj in ne da bi ga pozdravil. Popotnik pa ga je spoznal.

— Hej, kam, Matijec, kaj me ne poznaš več?

Kmet ga je pogledal srepo in neprijazno.

— Ne poznam te; hodi zbogom!

Popotnik se je začudil in še bolj se mu je stisnilo srce od čudne žalosti.

— Kako, da me ne poznaš? Mojega očeta prijatelj si bil in igral si se z mano, ko sem bil še paglavec. Zelo si se postaral, Matijec! Ves siv si že, skoro bi ti že trebalo bergle, pa ti ne more biti več nego petdeset let. Kakšna žalost te je doletela in kakšna nadloga te je tako hudo potrla?

— Odkod prihajaš?

— Iz daljnih krajev. Leta so minila, da nisem videl svoje rodne zemlje. Zdaj pa prihajam; da pomolim ob grobu svojega očeta.

— Blagor ti, da nisi doživel strahote in nesreče, ki je udarila tvoj rodni kraj. Le brž poveži culo in se vrni v daljno deželo, odkoder si prišel.

Kmet ni pozdravil in se ni več ozrl na popotnika; šel je svojo pot, sključen, truden in teman.

S plahimi koraki, kakor da bi se bal zbuditi bolnika, je stopal popotnik v vas. Naproti mu je prišla starčka ob palici, život upognjen do pasu, v roki črn molek, ki je visel do tal. Siv in razgreben je bil njen obraz in je klonil zmerom niže, počitka željan, k razpokani grudi. Hotela je mimo, ne da bi se ozrla na popotnika in ne da bi pozdravila. Popotnik pa jo je spoznal in se je prestrašil.

— O botra, kaj me ne poznate več? Postojte in se ozrite name!

Počasi je vzdignila starčka obraz, iz globokih jam so pogledale ugasle oči.

— Kdo si, tujec, ki prihajaš v ta zakleti kraj? Ne poznam te.

In hotela je dalje ob palici, do pasu upognjena, življenja trudna.

— Botra, kaj me niste držali pri krstu v svojem naročju? Kaj se niste tako lepo igrali z mano, ko sem bil še paglavec? Kako zelo ste se postarali, botra! Moje oči bi vas ne bile spoznale, da vas ni spoznalo moje srce.

Starki so zakrvavele oči, zasolzile se niso, izžete od trpljenja.

— Odkod prihajaš, o Gregor?

— Iz daljne dežele, da pomolim ob grobu svojega očeta. Povejte mi, botra, kakšna huda nesreča

vas je zadela, da se je tako brž postaralo vaše telo in da se vam roke tako tresejo?

— Če si prišel iz daljne dežele, le brž se napoti in se vrni tja, o Gregor! Boljše je povsodi na svetu, nego v tej dolini, ki jo je Bog tako zelo in tako zasluženó kaznoval. Zbogom, Gregor!

Še niže se je sklonil njen život, še težji je bil križ na njenih ramah. Morda so se bili oglasili od daleč zvonki spomini na tisto življenje, ki je bilo in ki ga ne bo nikoli več, ki je samo še pol resnica, pol že lepa in neverjetna bajka; ob spominih je zaključevalo kesanje v starem srcu in križ je zarezal globlje v razranjeno ramo.

Popotnik je šel dalje in strah ga je bilo; kakor je človeka strah na pokopališču opolnoči in če sije mesec še tako svetlo. Kakor mrtveci so bili ljudje, ki jih je srečaval; neprijazno so gledale votle oči, zamolkel, brezvočen je bil njih glas. In prestrašene oči popotnikove so videle golo, zobato lobanjo in belo rjuho ovito okoli okostnika.

Samotno in žalostno pokopališče je bila vsa vas. Polurazpale kože kakor gomile brez cvetic in brez križa, pozabljene od brezsrčnih sorodnikov. Kakor votle oči iz blatne lobanje so gledala okna, strmela so naravnost na popotnika in so vpraševala: Kam te je zanesla pot, predrzni tujec? Le brž, le brž poveži culo in se vrni v daljno deželo. Povsod je boljše nego v tej dolini, od Boga pozabljeni. — Od nikoder pesmi, ne smeha, ne zvonke besede. Popotnik se je oziral z začudenim in plahim pogledom in mrzla groza je bila v njegovem srcu.

Dospel je do krčme in je skoro ni več spoznal. Manjša se mu je zdela, kakor sključena, zgrabljena od starosti. Nikogar ni bilo na pragu, veža je bila temna; skozi ubita okna je videl v veliko izbo in izba je bila prazna in tiha. Popotnik je stal na cesti in ni vedel kam; zdelo se mu je, da je zapisano nad vratmi: O tujec, ki prihajaš tod mimo, le urno nadaljuj svojo pot, zakaj žalost in puščoba je tukaj.

Ali zašlo je že solnce in blizu je bila noč; popotnik je pomislil in je stopil v krčmo. Duri so bile samo priprte, v izbi ni bilo človeka.

— Hej krčmar, hej ljudje božji!

Klical je in je priklical nadložnega starca; prišel je in je stal na pragu in se je čudil.

— Lačen sem in žejen.

Starec je prinesel vode in kruha; roke so se mu tresle, njegov obraz je bil čemerem in zlovoljen.

— O krčmar, sosed moj, kaj me tudi vi ne poznate več? Vsaj obraz mi pogledjte! Kakšen greh vas teši, da gledate v tla kakor razbojnik?

Krčmar se je ozrl nanj z nezaupljivim pogledom.

— Ne poznam tujcev, ki prihajajo v mojo krčmo.

— O krčmar, jaz nisem tujec. Marsikatero merico sem izpraznil pri vas, ko sem bil še paglavec in vaš sosed. Zelo ste se postarali, krčmar, komaj da sem vas še spoznal. Vsa dolina se je postarala, kakor da je v jadrnih urah preživela vekove.

— Odkod prihajaš?

— Iz daljne dežele, da pomolim ob grobu svojega očeta.

Vdrugič se je ozrl krčmar na popotnika; pol žalosten je bil njegov pogled in pol zloben.

— Ne boš mu našel groba.

— Kaj mu niste postavili na gomilo lesenega križa, ne napisali imena in letnice?

— Ali ti povem, Gregor, kako je umrl tvoj oče.

— Povejte.

— Ne doma ni imel, niti hleva ne, da bi bil legel med živino, na topli gnoj. Ni ga v tej dolini, o Gregor, ki bi imel hišo in hlev. Kadar se domisli Ali paša, požene na cesto, na polje, pod kozelc tudi mene, starca, če se mu ne poklonim do pasu ter se ne odkrijem do črne zemlje. Tvoj oče je šel na polje, na polje Ali paševo, delal je do mraka, o mraku pa je legel v razor in je umrl. Hlapci so ga pobrali in so ga zagreblji bogvedi kam. Lahka mu bodi zemlja Ali paševa!

Popotnik je nagnil glavo do mize in zakril obraz z rokami.

— Zatorej, popotnik, če prihajaš iz daljne dežele: le brž poveži culo, le brž se vrni tja!

Popotnik je vzdignil glavo in ves izpremenjen je bil njegov obraz. Njegove oči, prej tako plahe in žalostne, so gledale mrko in razbojniško, lica so bila siva in trda, kakor iz kamna izklesana.

— Sedi, krčmar, in pripoveduj mi o kazni božji, ki je doletela to lepo dolino; in o Ali paši, razbojniku, mi pripoveduj.

Krčmar je zagrnil okna in je prižgal svetilko, ki je visela nad mizo. Steklo je bilo okajeno in v umazani rumenkasti svetlobi sta bila obadva čudno mrtvaška. Zunaj ni bilo čuti koraka, ne glasu.

— Težko je pripovedovati o tej sramoti in bridkosti, ko skoro sam ne vem, kako se je zgodilo. Bog je hotel. Kaj še nisi slišal o Matjaževih časih, ko je držal kmet roke križem in je imel vsega v izobilici? No, tisti časi so se bili povrnili v to lepo dolino. Jaz sem jih sam videl in doživel. Sramota mojim očem, da sem jih videl, sramota moji starosti, da sem jih doživel! Ampak, o Gregor, lepi časi so bili . . .

Krčmarjeve oči so se čudno zasvetile, uprle so se v daljavo, ki je utonila za zmerom. Ali nehadoma se je zdrznil, kakor da je bil ugledal ob oknu grözoten obraz, povetil je glavo in se je potrkal na prsi.

— Bog se usmili nas grešnikov! Razuzdanost je bila takrat velika v tej dolini in pijančevanje je bilo tako strahovito, da bi ne verjel, če bi ti popisaval po pravici te reči. Celo tvoj rajni oče, Bog mu dodeli večni pokoj, je plesal ob postnem času in se je ženil na stara leta. O Gregor, sladko in prijetno je bilo takrat živeti, Bog mi greh odpusti, ampak hitro je minil predpust in nastopila je strašna pepelnica. Tako bo storil z ljudmi Antikrist: zapeljal jih bo s sladko posvetnostjo, nato pa jih bo izročil zlodeju in njegovemu ognju.

Krčmarjevo kesanje ni bilo globoko; kakor iz zrahljane prsti je poganjalo zeleno koprnenje.

— Tako je bilo. Ali paša nas je upijanil; in ko smo ležali pijani, nas je oropal in nas slekel do nagega; nato pa smo se zdramili in smo se streznili in smo bili njegovi hlapci. Gregor, ali si videl tisti gradič na holmu? Tisti beli gradič z zelenimi okni je dom Anti-

kristov; tam so domovi, ki nam jih je bil ugrabil, tam so naša polja, naše senožeti, naši gozdovi; celo naši žulji so tam in pot našega obraza, tudi tisti pot, ki ga še prelijemo do smrti. Samo duše nam ni ugrabil, ali ostavil nam jo je tako razcunjano in umazano, da se Bog nekoč ne bo ozrl nanjo z usmiljenim očesom. Kesanje se trka na prsi, srce koprni po matjaževanju.

Popotnik je stisnil pesti, oči so sé mu zaiskrile.

— Čemu bi ne koprnelo? Čemu bi kmet ne koprnel po matjaževanju? Kralj Matjaž je obljubil in kralj Matjaž ne bo snedel besede. Ali paša nas je osleparil za Matjaževo obljubo, njega je osleparil in nas. Ampak strašno nevarno je, norčevati se iz kralja in njegove besede. — Krčmar, pripravi mi posteljo na podstrešju.

Popotnik je popil vino in komaj da je rekel lahko noč; gospodovalen in osoren je bil njegov obraz, ukazujoč njegov glas. Krčmar je gledal za njim in čudna plahost mu je prešinila srce.

— Bog vedi, hudi časi se bližajo.

In se je pokrižal in je mislil na lepo dobo Matjaževo.

Popotnik je stopil k lini, ki je bila tako ozka, da je komaj vteknil glavo skoznjo. Videl je po dolini, že v noč utopljeni; na oni strani, na holmu, so se svetila grajska okna kakor trepetajoče bele vešče. Nenadoma so ugasnile; ugledale so morda njegov sivi, razbojniški obraz in so se prestrašile; ena sama je še ostala, gorla je mirno z drobnim belim plamenom.

Komaj so ugasnile vešče, se je izvil čudežen glas iz gozda. Popotnik je poslušal in neskončna miloba je napolnila njegovo srce. Tako proseča je bila pesem, tako iz ranjene duše zdihujoča, nenadoma tako prešerna, iz zmagoslavnega upanja vriskajoča, da se je krčilo srce in je kipelo od veselja in bridkosti in so tekle po licih sladke solze.

Popotniku se je zdelo, da ga nekdo kliče in da ga tolaži.

— Nič se ne boj, popotnik, in nič ne omahuj.

Sam kralj Matjaž te je poslal, da kaznuješ hudo delca, ki je tako strašno oskrnil njegovo besedo.

In popotniku je bilo, da zdihuje rodna zemlja iz noči, plaka oskrunjena in kliče odrešenika.

— Ne plakaj, o zemljica, prišel sem, da te odrešim!

In je legel in je sladko zaspal.

Zjutraj mu je naznanil krčmar:

— Velike gostbe in pojedine pripravlja Ali paša na svojem gradu, ker izbira ženina za svojo hčer. Silno snubcev se je oglasilo od vseh strani in iz vseh dežel, zakaj glas o lepoti Ali paševe hčeri se je bil razlegel po vsem cesarstvu in je segel celo preko njegovih mej. Ali paša je velik gospod in napravil bo svatbo, kakršne svet še ni doživel.

Popotnik se je zasmeljal z grohotom.

— Res, o krčmar, res še ni doživel svet take svatbe, kakor jo bo doživel na Ali paševem gradu!

Smejal se je s hudobnim smehom in se je napotil v vas. Tutam je potrkal na okno, stopil na prag.

— Hej, sosed, kaj me ne poznaš več? Zelo si se postaral, sosed! No, pripoveduj no malo, kako pa je bilo o matjaževanju?

In sosed se je zdrznil, vzdignil je trudno glavo; v očeh se je zasvetilo kakor sladak spomin, kakor slajše hrepenenje.

— Kako pa je bilo o matjaževanju?

Zgenilo se je v srcih. V mirno, temno jezero spominov in bolečine je segla luč, kakor silna bela roka in jezero in je zdihnilo v globokem dnu in je zalovalo.

Popotnik je trkal na okna, postajal med durmi. Iskal je oči, ki bi ze zaiskrile svetleje ob spominu, src je iskal, ki bi zakričala glasneje od bolečine. In našel je oči, ki so se svetile razbojniško, in srca, ki so se parala od koprnjenja in zavisti.

— Glej, sosed, to lepo njivo, ki se ziblje živa v solncu! Tvoja je bila. Glej to belo hišo ob cesti, tako tujo zdaj in žalostno! Tvoja je bila nekoč. Vzemi popotno palico, siromak, in se napoti v svet! Ne moreš: tudi popotna palica ni tvoja. Slabši si od živine v hlevu, ki ima krme dovolj in duše nič. — Povej, o sosed, razloži mi, kako je bilo o matjaževanju!

Silno koprnenje je napolnilo zrak; privihralo je z vetrom, puhtelo je iz zemlje, gorelo je iz solnčne luči. To je bilo ob tistem času, ko so se vozili v dolino svatje od vseh strani, gosposki svatje v gosposkih vozech in je zašumelo na gradu bučno in veselo življenje.

V krčmi je sedelo sedmero mož, popotnik je sedel med njimi. Krčmar je bil zagrnil in zadelal okna; zaspano je svetila okajena svetilka na stropu.

Popotnik je točil.

— Kaj ne bi lahko zmerom tako prijetno sedeli za mizo in srkali to sladko starino? Doživeli ste tisti čas, pa niste znali živeti in tako vam je zatonil.

Kmetje so povесili glave; prezgodnji starci, upognjeni, čemerni, v raševino oblečeni.

Po cesti mimo krčme je pridrdral voz, jadrno je švignil mimo.

— Koliko se jih je že vozilo tod nocoj? Bogati lenuhi, objestni postopači, v gosposkih cunjah, z zlatom in srebrom nakičeni. Osleparili so kralja Matjaža za besedo; kar je obljubil kmetu, so ugrabili zase proti pravici in postavi. Vozijo se na grad, tam jih čakajo obložene mize in polne steklenice. Čigava so tista slastna jedila, ki bodo nocoj polnila te gosposke želodce? Čigavo je tisto žlahtno vino, ki bo teklo nocoj v debelih požirkih po teh gosposkih grlih?

Povesili so glave; odgovor je kipel iz srca, beseda si ni upala na jezik.

— Kaj nas učiš, popotnik? Povej nam: kaj je treba storiti?

Zasmejal se je, da so se stresla okna in se je razlegel razbojniški grohot po dolini.

— Prisedel je k meni slepar, sladak in prijazen, pravil mi je lepe bajke in mi je točil v kozarec močnega vina. Tako me je upijanił dodobrega in obležal sem siromak na cesti. In oropal me je v tihi noči, snel mi je celo prstan s prsta in uhane iz ušes in me je slekel do nagega. Krščanski razbojnik bi me bil ostavil na cesti, da bi prespal svojo pijanost; on pa se je polastil ob mojem spanju tudi moje hiše, mojega polja in moje senožeti in, ko sem se zdramil, me je uklenil

še samega ter me vteknil v hlev med živino, da mu služim do smrti. — Jaz pa vas vprašam: kaj me učite? Povejte mi: kaj je treba storiti?

Skozi zagrnjena in zabita okna je zašumelo kakor veselo pirovanje iz daljave. Poslušali so in vsi so spoznali, da se bliža ura velike groze, ki spi zdaj še v noči in globoko v srcu.

Popotnik je sedel med njimi bled in ukazujoč; bil je nenadoma za glavo večji od vseh in čuden hlad je dihal od njega, kakor da bi bil iz samega ledu njegov obraz. Nikomur ni prišlo na misel, da bi se pokrižal ter se rešil izkušnjavca.

Svetilka je dremala, zadremala je in je ugasnila. V temi se je razločil samo še popotnikov obraz in strmeli so nanj kakor uročeni. Besede so bile tišje, šepetajoče; celo gluhi noči niso zaupale, ko so se bile porodile same iz dna grešne noči.

Kaj so se pogovarjali ob tisti pozni in zlousodni uri, tega ni mogoče povedati. Če bi bil stal človek ob oknu in bi poslušal, bi se mu bili zježili lasje, obraz bi mu bil obledel in srce bi mu bilo oledenelo od groze. Zjutraj bi ga našli mrtvega pod oknom, s spačenim obrazom in stisnjenimi pestmi.

To so bile tiste besede, ki so se glasile pred starodavnimi časi od dežele do dežele in ki so prihajale v kmetiške kočice ponoči, ko spe vsi krščanski, Bogu in gosposki vdani ljudje. Po bliskoma so švigale iz kraja v kraj, kakor kuga: ne gora jih ni ovirala in ne voda, človek ni videl, kdaj jih je zaslišal in kje; zastrupile so mu srce in sam ni vedel. Tiste pesmi so bile, ki so se glasile nekoč in ki so prepevale o krvavem puntu in o stari pravdi.

Poslušal bi človek in njegove oči bi ugledale nenadoma silno strahoto: S kosami in srpi in cepci obožena se vali rjoveča drhal po holmu navzgor, vije se proti gradu ob večerni zarji kakor silna črna kača; že liže ob grajskem zidu njen ognjeni jezik, goreča baklja; v črnem dimu se krešejo, prasketajo proti nebu rdeče iskre, proti nebu bijejo ostudne kletve. Okna zažvenkečejo; grohot in krik; med drhal padajo lepi beneški kozarci, dragoceno platno, svila in žamet; na

dvorišče pada razbito pohištvo, razčrepinjen porcelan; zaleskečejo se v rdeči dimasti luči zlate in srebrne posode; plamen sega po očrnelih podobah v bakrenih okvirjih. Milost! Dvoje rdečih plamenov, dvoje ognjenih rok se je vzdignilo, v silnem loku pada valpet iz visočine, kroži roke, dvoje onemoglih peroti, izgine v dimu; za njim zafrfotajo beli metulji, frfotajo po zraku, zakrivajo rdeče nebo; beli metulji, pisma starih krivic in krvavih postav; utrudijo se, usujejo se na grmado, njih uboge ožgane očrnele peroti krilijo plaho nad plamenom. Milost! Odprla so se grajska vrata; vreča se je prevalila preko praga, v blatu povaljana, razcapana vreča, debeli graščak. — Kmetje, bratje! — Cepec na plešo, cepec v obraz; po razhojenem blatu brodijo ranjene roke, iščejo zlati poročni prstan, v razhojeno blato kloni glava, okrvavljene, blatne oči iščejo zlati poročni prstan, dragoceno vezilo lepe mlade gospe; cepec na plešo, cepec v obraz; izbite oči padajo v blato — iščejo zlati poročni prstan, vezilo lepe mlade gospe. In vrgli so na grmado debelo blatno vrečo.

Poslušal bi človek: Vijo se črni dimi nad tulečo drhaljo, družijo se z njo, odpirajo ji duri in okna, klet in kaščo; zli duhovi, uročenim očem nevidni, grohotajoči se in preklinjajoči. Nad drhaljo, pred njo in za njo; vodijo jo na črnih verigah, gonijo jo s črnimi biči, tulečo, krvi in vina in pravice pijano. Nastežaj je odprta klet — oj, ljudje, zaslužnjeni, bičani, prišel je čas Matjažev! Po stoletnem delavniku večni praznik. Vino je teklo, hripave pesmi so se glasile, ukanje od holma do holma; od holma do holma rdeči plameni in silen črn oblak je prepregel nebo od izhoda do zahoda. In ko je zasijala rdeča zarja, so ležala na holmu, ob grmadi, v blatu in v jarkih razgaljena trupla; od trupla do trupla so hodili biriči in so se sklanjali in so uklepali blatne, onemogle roke v težke verige. Tako je minilo veselo matjaževanje.

Poslušal bi človek . . .

Popotnik je slonel ob lini tisto poslednjo noč. Mirno je bilo njegovo srce, brez žalosti in brez strahu. Pisana je bila sodba in podkrižal jo je; ne odvrnila bi je ne božja ne človeška moč.

Gledal je v noč, ki je sijala nad dolino v tisočeri belih lučih, tako belih, otožnih, kakor sveče ob mrtvaškem odru. Tudi na njegov obraz so sijale in je bil tako bel kakor mrtvecev obraz.

— Zapisano je in podkrižano; zgodi se, kakor je božja volja.

Tudi nič hrepenenja ni bilo v njegovem srcu in zasmehljivo so se mu napele ustnice, če se je spomnil na neumne bajke in vraže svojih sosedov, na njih neutolažljivo, neumrljivo koprnjenje, tolikokrat izbičano, vselej spet privrelo iz globočine. In obšlo ga je kakor sočutje.

— Zakaj bi jim kratil to koprnjenje? Kako bi živeli brez njega? Zdaj še nosijo svoj jarem, kako bi ga nosili, če bi ne bilo Matjaževe besede, če bi nena doma ugasnila sveta nebesa, ki se svetijo v daljavi? Ne more se odrešiti sam, zato rej blagor mu, da veruje v odrešenika.

Premišljeval je in je gledal proti gradu, ki se je svetil na holmu. Vsa okna so bila razsvetljena, bele luči so migljale skozi noč.

— Tam je dvorana, polna veselih, pijanih svatov. Ali paša možič svojo hčer. Za obloženo mizo, pred polnimi kozarci sede črno oblečeni škrici, sleparski dohtarji in debeli baroni. Oče, kje je moj rodni dom? Morda je v tistem samem dolgem požirku, ki ga je bil pravkar nagnil iz silne srebrne čaše debeli baron? Ali morda v tistem dragocenem kozarcu, ki ga je bil pijani dohtar Pavel, osramočeni snubec, zalučil na tla, da se je razdrobil v tisočero svetlih črepinj? Morda celo v tisti rumeni potici, ki jo je bil prinesel v dvorano na srebrnem krožniku neroden služabnik, pa se je spotaknil ter mu je zdrknila na tla in se zakotalila in povaljala v prahu? Oče, kje je naše svetlo, živo polje? Ali paša ženi svojo hčer. Morda je naše polje pripeto na njeno poročno obleko, drobna čipka na njenih prsih, svetel gumb na njenem krilu? Ali morda samo pentlja na njenem drobnem čeveljčku, samo svilena rokavica na njeni nežni roki? O, ali pa morda celo tista lepa tuja roža v njenem poročnem šopku, ki se je je bil dotaknil ženin z nečisto roko in je uvenela prezgodaj? Oče,

kje so naše zelene senožeti, kje je naš temni, šumeči gozd? V enem samem večeru jih je pokosila tuja kosa, v eni sami uri ga je posekala tuja sekira. Počivaj mirno, oče, v prezgodnjem grobu. Prišel sem, da pomolim ob tvoji gomili; in pomolil bom, da Bog še ni slišal take molitve. Ali paša moži svojo hčer in svet še ni doživel take svatbe. Tudi v tebi, oče, tudi v tvojem srcu je kljuvalo hrepenenje, iz spomina porojeno. Potrpi, oče: nocoj se ti izpolni koprnjenje in napravim ti matjaževanje, da ga boš v grobu vesel.

Tako je molil popotnik.

To je bilo tisto noč, ko se je oglasila glasneje pesem iz gozda. Vabila je, bližala se je in same radosti je bila polna. Kdor jo je slišal, je pomislil na svojo mladost in na sladke oči svoje ljubice in srce mu je prešinila čudna miloba.

Pesem je utihnila, trepetala je še pod nebom, združila se je z zvezdami in v vse lepši luči so zasijale.

Godec je stal pod gradom, v senci kostanja, v skriti noči, in je čakal svoje neveste. In od grada se je spustila nebeška podoba, bela nevesta, in je utonila v senco kostanja, v skrito noč.

— Kak pozno prihajaš, dragi moj godec! Ko bi videl, kako so že vsa bleda in suha moja lica in kako so objokane moje oči. Glej, zaročili so me neljubljenemu možu, debelemu baronu!

Godec pa ni bil nič žalosten, zasmejal se je zvonko.

— Ubogi, debeli baron! Do gozda sem slišal njegove glasne požirke in njegovo smrčanje, ko je zaspal pod mizo. Povej mi, o nevestica, zakaj pa so bledela tvoja nežna lica in zakaj so jokale tvoje lepe oči? Kaj nisi slišala moje pesmi in kaj ni bilo toliko vere v tvoji ljubezni, da bi čakala name z veselim srcem še na cerkvenem pragu?

— O dragi, toliko je bilo ljubezni v mojem srcu, da ni bilo za vero nič več prostora. Tako daleč je bila pesem in tako blizu je bil baron! Da nisi prišel nocoj, o godec, bi bil šel za mojim pogrebom, ko nisi hotel z mano pred oltar. Kje imaš konja in voz?

— Saj se še ne mudi, saj je še dolga noč. Po-večerjaj in poslovi se lepo od očeta in od ženina, da

ne bo hudega spomina po tebi. In dobro se zavij, gorko se odeni, da ti ne bo mraz, ko bova jezdila skozi gozd. Od grada pa se nikar nič ne poslavljaj, tudi ne oziraj se ne, kadar prestopiš poslednjikrat prag njegov. Zato da ti ne bo srce težko in da te ne bo strah. Zdaj pa se lepo napravi, kakor se spodobi nevesti, odpri vesele oči, z veselimi ustnicami pozdravi svate, da jim osladiš poslednjo uro, tem ubogim črnim svatom. In kadar začuješ mojo pesem, vstani in pridi.

Tako je stopila nevesta v dvorano, med pijane svate, pred pijanega ženina, ki se je zgrudil pred njo na kolena in poljubljal njenega krila rob. Ni še ura minila, pa se je oglasila iz gozda vesela, prešerna, zmagoslavna pesem, bližala se je čudovito hitro, kakor na bežečih, grmečih oblakih. Svatje so se spogledali in so prebledeli od groze.

Neveste ni bilo v dvorani; iskale so jo osteklele oči in je niso našle; skozi odprte duri je pihal mrzel veter. Ali paša se je hotel vzdigniti in ni mogel; ležalo mu je na ramah, na rokah in nogah kakor železne verige; hotel je zakričati in ni mogel; tiščalo ga je za vrat kakor železna roka.

Na pragu se je prikazal silen človek, velik in črn; črne oči so sijale iz kamenitega obraza, glava mu je segala do stropa.

— Pozdravljen, Ali paša!

Odzdrava ni bilo; sto grozopolnih oči je strmelo nanj.

— Ali paša, zakaj nas ne pozdraviš? Zakaj nas ne vabiš za to obloženo mizo, med te vesele svate? Hranil in zbiral si za nas, za razkošno matjaževanje, ki nam si ga bil obljubil. Zdaj prihajamo, da podelimo s tabo; po svoj pravični delež prihajamo.

Ali paša ni prosil milosti. Slonel je na velikem stolu, glavo globoko nagnjeno nazaj, roke na kolenih. Obraz njegov je bil ves siv, oči so bile široko odprte in so gledale belo. Ustnice pa so se smejale tako prešerno in zlobno, kakor se smeje lobanja. Tako se je smejal Ali paša, ko je slonel na lini in gledal na prostrana polja in na senožeti.

— Hej, tlačani, kaj ste se naveličali matjaževanja?

Nič ni prosil Ali paša in tudi slišal ni, ko je govoril popotnik.

— Po svoj delež prihajamo. Ti si zapravil svojega, zapil in zapiroval. Kar je ostalo, je naše, vse do poročnega prstana na tvoji roki. To so naši domovi, naša polja, naše senožeti in naši gozdi. Dopolnil si!

Nič ni slišal Ali paša in tudi čutil ni, ko se mu je odprl na čelu nenadoma rdeč studenec in je lil v počasnem in lenem curku mimo oči po licih navzdol. Okamenel je prešerni in zlobni nasmeh na njegovih ustnicah.

— Hej, tlačani, kaj ste se naveličali matjaževanja?

Ugasnile so luči v dvorani. Svatje so iz roke in so padali hropeč. Skozi duri, skozi razbita okna je vriskal vihar. Črni oblaki so bežali po nebu, na vzhodu je vstajala krvava zarja.

Zdramila se je vas, vsa dolina se je zdramila v pijani radosti; črne tolpe so se vzdigale iz tal in so se opotekale proti holmu, tolpe nerodnih sužnjev, ki so omahovali kakor v poluspanju, ker so čutili še zmerom železne verige na rokah in nogah. Odprle so se jim nastezaj bogate kleti, odprli so se neizmerni sodje in v potokih je teklo vino; padali so na kolena, pili so v dolgih požirkih in so obležali. Svetila jim je dvojna baklja: jutranja zarja, ki je prodirala izza oblakov in silni plamen, ki je bil ovil Ali pašev gradič kakor z rdečim plaščem. Tutam se je pretrgal rdeči plašč in iz ocrnelega trupla je planil črn svat, prevalil se po holmu ter odkotalil v dolino. Prikazal se je baron Peter sam, osmojen in omamljen, brez brk in brez suknje; skočil je k potoku, legel je na trebuh, razprostrl je roke in je požiral, da se Bogu usmili. Ko je vstal, si je obrisal ustnice z dlanjo, ozrl se je naokoli in je zaklical s pijanim glasom.

— Ni lepo, Ali paša, da nam kuriš o svetem Jakobu!

Nato je legel in je zaspal. Spali so tudi kmetje, ležali so v blatu in vinu, kakor snopje, ki jih je bil razmetal vihar po njivi. Tako so spali do večera. Zvečer pa so prišli biriči, pobrali so jih, kakor pobira otrok pod drevesom zaspane hrošče in so jih povezali še napol speče, v prelepih sanjah vriskajoče.

— Matijaž, o Matijaž! . . .

Ob tistem času je jezdil skozi gozd na belem konju mladi godec s svojo nevesto; na belem konju je jezdil in držal jo je v naročju, svojo mlado, lepo nevesto, kakor kralj Matijaž Alenčico.

— — — —“

To je tista povest o žalostnem koncu Ali paše, ki jo je pripovedoval Marku razcapani in bosonogi popotnik.

V.

Marko je poslušal v poluspanju. Nebo se je bilo zjasnilo, tanki sivi oblaki so bežali proti izhodu, nad goro se je zasvetila zarja. Iz mokre prsti je puhtel bel sopar, globoko je sople nasičena, odpočita zemlja.

„Kako pa je bilo s popotnikom?“ je vprašal Marko in je dremal. Z zaspanimi očmi ni videl človeka, razcapanega in ubogega, ki je stal pred njim trepetajoč in globoko upognjen, kakor nadložen starec ob palici.

„Kako pa je bilo s popotnikom?“

Zasopel je glasneje, že je zadremal in kakor v sanjah se mu je zdelo, da se ziblje pred njim bradat in sključen starec, popotnik brez miru, Ahasver. Ziblje se ob palici, z dlanjo je bil zasenčil oči in se ozira proti zlatemu izhodu.

„Dani se in dolga je še moja pot. — O Marko, popotnik je zadel križ na svoje rame, težak in silen križ, kakor si ga je bil iztesal. Odpusti mu in moli za njegovo ubogo dušo!“

Kakor v sanjah je videl Marko: Plamen na holmu, rdeč in visok, do neba segajoč. Iz plamena, iz črnega dima se je izvil človek; grozopolne so njegove oči, njegov obraz je bled in spačen; na licih, na rokah krvave pege, ne ogenj jih ni izžgal, ne voda izprala. Izvil se je iz plamena, opotekal se po grmičevju, po grapah v dolino; črni dimi, dolge črne roke so segale za njim, vile se nad njim; klonil je glavo, iztegal onemogle roke, milosti proseč. Zabučal je plamen, zatulil v vetru, prešeren grohot se je razlegel v dolino, objel je popotnika kakor z žgočim, dušečim dimom,

butil ga je bežečega ob tla. „Hej, tlačan, kaj si se naveličal matjaževanja?“ Vstal je omamljen; v eni sami uri se mu je upognil hrbet, so upadla njegova lica, so onemogle njegove trepetajoče noge. Zadel je na rame križ, ki si ga je bil iztesal sam in se je napolnil rana brez konca. Poslednjikrat ga je videl Marko s polspečim očmi ko se je zazibal, visoka črna senca, na daljnem holmu ter zatonil.

Marko je zaspal in ko se je zdramil, je sijalo solnce visoko na nebu. Vstal je, pomel si je oči ter se ozrl začuden.

„Glej, prespal sem vso noč in vse lepo jutro. In kako čudne so bile moje sanje — Bog vedi, če so bile sanje. Na slami se pozna, da je ležal tam človek. No, Bog z njim in milost njegovi duši! Velik razbojnik je bil.“

Prijazno in toplo mu je svetilo solnce v obraz, ko je stopal v dolino. Vesel je bil svežega, mladega polja, ki se je bilo šele komaj otreslo rosnih sanj in pozdravljal ga je z veselimi očmi; tudi gozd se je bil že zdavnaj zdramil, preleknil se je, krepak in prešeren ter zašumel, zasmeljal se ob spominu na nevihto, ki mu je bila razmršila kuštravo glavo. Marko se mu je odkril in ga je lepo pozdravil. Zakaj Marko je vedel, kaj se spodobi.

Romal je, romal; tam je zagodel svatom, ondi pijancem; tam je kosil, ondi večerjal; spal je kjerkoli. In dobro se mu je godilo.

„Kako daleč se je udomil moj ujec!“ je potožil Marko natihoma, ko je bil truden. „Rad si odpočije človek, rad zaspí v mehki postelji. Tudi belega kruha bi časih rad in žlahtnega vina. Da bi me že pozdravil na pragu moj bogati ujec!“

Prišel je Marko v vas, ki je bila vsa tiha in neprijazna. Kmetje so delali na polju; v raševino so bili oblečeni, vsi so bili upognjeni kakor trudni starci, gledali so čemerno in noben mu ni odzdravil.

„Kaj tukaj si se udomil, o ujec moj?“ se je začudil Marko. Prašal je starca, ki mu je prišel naproti, prašal je žensko, ki je sedela na pragu; nato se je pokrižal in je pomolil očenaš.

„Bog ti dodeli večni pokoj, o Ali paša, ujec moj! Kakor si bil velik slepar in razbojnik, vendar sem te vesel in lep je nate spomin v mojem srcu. Zakaj bi jih ne zaslužnil, če ti nudijo roke in hrbet? Zakaj bi ne vzel, če ti mečejo še srajco pred noge? Bog ti dodeli večni pokoj, Ali paša; umrl si nedolžen in brez greha!“

Nato pa se je spomnil na capastega in bosonogega popotnika in se je hudo razsrdil.

„O cigan, kaj tako si me ociganil? Glej, zdaj bi stal tam na pragu Ali paša, bradati in veseli ujec moj, pozdravil bi me in bi me pogostil in napojil, kakor se spodobi in bi mi pokazal povrhu še svojo lepo hčerko, zato da bi bilo deležno sladkosti moje srce. Začeli bi se preimenitni dnevi; tudi meni bi bila napočila lepa doba Matjaževa. Morda bi se bil celo oženil. Tako pa si me ociganil, o cigan, da stojim zdaj na cesti s to harmoniko in ne vem, ne kod ne kam.“

Črne razvaline so stale na holmu, gledale so v dolino z velikimi, belimi, zlobnimi očmi: Hej, tlačani, kaj ste se naveličali matjaževanja? — Kmet je klonil trudni hrbet in je gledal v tla.

Marko je pljunil srdito, nato je zavzdihnil ter se napotil z urnimi koraki iz doline v kraje, kjer je sijalo bolj veselo solnce.

Romal je, romal; tam je zagodel svatom, ondi pijancem; tam je kosil, ondi večerjal; spal je kjerkoli. In dobro se mu je godilo.

Nekoč, popoldne je bilo, že skoro v mrak, je dospel Marko v mrtvo vas. Nikoli in nikjer še ni videl tako pustih in zapuščenih krajev. Polje je bilo tam, ampak tiho, udušeno, neobdelano in z osatom in plevelom porastlo. Ceste grapave, neposute in nerazvožene, kakor da nikoli ni stopila nanje človeška noga. Na senožetih, na polju — kakor da je bilo kamenje deževalo z neba, belo, ožgano kamenje, kakor ga Marko še na prisojnih, kamenitih lazih nikoli ni videl. Še gozd, ki je gledal od daleč na te žalostne kraje, je bil ves tih in oprашen in še solnce, še to visoko solnce je bilo oprášeno, slepo, in čemerno. In od nikoder človeškega glasu.

Ves plah in potrť je bil Marko, ko je stopal v vas. Hiše prazne, temne, razpale. Duri zaklenjene, okna zabita. Marko se je čudil in prešnil ga je strah.

„Glej, prišel sem v zakleto vas, od Boga kaznovano za veliki greh!“

Prišel mu je naproti starec ob palici, zasenčil je oči, kakor da bi se mu bleščalo in je pogledal Marka zelo začuden in ves vesel.

„O blagor meni! Blagor mi, da sem po tako dolgih letih ugledal mladost!“

Tudi Marko se je začudil.

„Nič se ne čudi, otrok ljubeznivi in daj, da se te nagledam, kakor mi srce želi. Toliko let je že minilo, tako pustih in samotnih let, da nisem videl rdečih lic in belih zob in veselih oči.“

Starec je gledal in ko se ga je nagledal, je šel dalje svojo trudno pot.

„Hvala ti, o dete ljubeznivo, in veliko sreče na romanju!“

Marku se je smilil starec, ki ga je bila spravila starost od pamet.

Šel je dalje. Na pragu je sedela starka in Marko je postal pred njo.

„O botra, kaj ne veste, kje je hiša moje tete Agate?“

Starka je vzdignila premrle oči in ves se je zasvetil njen obraz.

„O blagor meni, da sem po tako dolgih letih ugledala mladost! Ti mladi, lepi fant, kaj ne bi malo stopil v mojo izbo, da ti postrežem z latvico mleka? Saj si pač lačen in žejen, na čevljih se ti pozna, da imaš dolgo pot za seboj.“

„Bog vam povrni, botra, ne, lačen nisem in ne žejen. Povejte mi, kje je hiša moje tete Agate; tam je zame miza pogrñjena in postelja postлана.“

Starka je pokazala s prstom in Marko se je napotil. Samotna hiša je stala ob cesti, tiha, speča. Duri so bile zaprte, okna so bila zagrnjena; pred pragom je rastla trava.

Marko je odprl in je stopil v vežo. Tudi v veži je rastla trava, na vlažnih stenah je poganjal mah, dišalo je po plesnobi in trohnobi.

„Teta Agata!“

Zaškripale so duri in iz izbe je pogledala plaho stara, sključena ženica, zavita v dopetno sivo ruto. Čudno bel in ves zgrbljen je bil njen obraz; tudi njene roke so bile bele in so se tresle.

„Teta Agata, kaj me ne poznate več?“

Iztegnila je bele, tresoče roke in oči so se ji zaszile od radosti.

„O blagor mi, da sem te ugledala pred smrtjo; sam božji angel ti je kazal pot. Stopi, o Marko, stopi v izbo, da te nahranim in napojim in da ti napravim mehko posteljo, ker si truden in je že blizu noč.“

Prijela ga je za roko in ga je povedla v izbo; nato je pogrnila mizo z belim prtom, ki je dišal nekoliko po trohnobi, prinesla je oprášeno steklenico in kruha in svinjine. Njen obraz je bil ves nemiren, dvoje kapelj krvi je bilo stopilo v lica, noge so stopicale neprestano, roke so si dale mnogo opravila, oči so nena doma oživele in so se svetile prijazno. Marko je jedel in pil in prijetno se mu je godilo.

„Tako sem te vesela, Marko! Odkod prihajaš? Kod si se mudil tak dolgo, da se nisi nič oglasil pri meni, zapuščeni starki?“

„O tetka, prijazna tetka moja, zelo sem truden in rad bi spal. Po svetu sem romal, po širokem, veselem, in toliko sem videl dežel in mest, da so že zaspane moje oči.“

Obšla ga je bila resnična in globoka utrujenost, tako mehka in sladka, kakor da bi ležal do vrata v mirni topli vodi. Zapuščenega doma tišina in trohnoba, materinska prijaznost, ki je prej nikoli ni bil okusil, gorke, božajoče besede, ki jih prej nikoli ni slišal — leglo mu je na dušo kakor težák vonj in jo je omamilo.

Pol že v spanju, že skoro v sanjah je legel na belo pernico. Videl je skozi trepalnice, kako se je nagnal čezenj bel, zgrbljen obraz in bela roka ga je pokrižala na čelu, na ustnicah in na prsih. Nasmehnil se je in tudi njegovo srce se je nasmehnilo; občutilo je radost, tako veliko in sladko kakor nikoli.

„Dobro nam je tukaj!“ je še pomislil in je zaspal.

Ko se je zbudil, se je kadila na mizi vroča, dišeča kava v belih skodelicah.

„Dobro jutro, teta Agata!“ je pozdravil Marko in nenadoma mu je šinilo mimo oči kakor trenutna svetla senca: Na mizi se kadi vroča, dišeča kava, nad bele skodelice se sklanja bel, tako blag in usmiljen obraz, pramenič osivelih las je bil zdrknil na čelo; čigav je bil tisti obraz? — Kakor daljni spomin, kakor sladka žalost se je zgenilo v Markovem srcu in je ugasnilo brez sledu.

Dobra je bila kava, še boljši je bil masleni kruh, teta Agata je bila prijazna in ljubezniva, da si kaj bolj prijaznega in ljubeznivega še misliti ni mogoče, Marko pa ni bil več tako vesel in zadovoljen, kakor bi se spodobilo. V svetlem, solnčnem jutru se mu je zdela izba še bolj pusta in samotna; dom pozabljenih, brez tolažbe umirajočih. Stene sive, mrke, kakor objokane; v kotu razpelo, nad mizo žalostna Mati božja. Roke tete Agate so bile tako bele in koščene kakor roke mrtveca in belota njenih lic je bila mrtvaška belota.

„Lepo je pri vas, teta Agata, in zelo prijazno in ljubeznivo ste me sprejeli, popotnika. Ampak povejte mi, zakaj je tako pust in žalosten ta kraj, da se človeku srce stiska, in zakaj je tako zadehla in trohnozna ta vaša prijazna izba? To mi povejte.“

Teta Agata je zavzdihnila globoko.

„O Marko, kako bi ne bil pust in žalosten ta kraj! Poslušaj, da ti povem zgodbo, ki jokajo moje oči vsako noč ob mislih nanjo. Petero sinov sem imela, petero lepih, mladih fantov, da se je razgledovalo oko nad njimi. Veselo je bilo takrat življenje v tej hiši, zdaj tako samotni, in v tej lepi dolini, zdaj tako tihi in pusti; bogato so rodila takrat naša polja — neobdelana, in nerodovitna samevajo zdaj; zdaj molči večer — ukalo je takrat in prepevalo na holmih, moji fantje, moji lepi sinovi so prepevaje vsovali. Pa mi je obolel najstarejši sin, hudo je obolel na srcu. — Mati, nič več mi ni živeti tukaj, pretesen mi je dom, moje srce je zakoprnelo po tujini. — Jokala sem in prosila, on pa se je iztrgal iz mojih rok in je šel in nikoli več ga nisem videla. Za leto in dan mi oboli drugi sin, hudo mi

oboli na srcu. — Mati, nič več mi ni živeti v tem pustem in tesnem kraju; za bratom pojdem, da mu sporočim vaš pozdrav. — In šel je tudi moj drugi sin in tudi njega nisem videla nikoli več. Tako so šli moji sinovi in ni jih bilo več nazaj, vsi moji lepi mladi sinovi in ostal mi je samo najmlajši, mojega srca tolažba in radost. Pa je komaj minilo leto in obolel je tudi on; zabledela so mu lica in žalosten je bil, jaz pa sem prečula v bojazni dolge noči in prejokala. Prišla je pomlad, on pa je povezal culo in je oblekel prazniško obleko in se je napotil. Po kolenih sem šla do praga za njim in sem prosila, on pa je šel in se je komaj ozrl in tudi njega nisem videla nikoli več. — Zato je zdaj tako pust in tih ta moj samotni dom.“

Marko je poslušal in groza ga je bilo samote; vstal bi ter se napotil brez slovesa. Bilo mu je, kakor da je bil prišel o mraku na pokopališče, ki so ga bili bežeč ostavili plahi pogrebci; in težka železna vrata so se škripaje zapirala za njim.

„Bog te je poslal, o Marko, v tolažbo zapuščenemu srcu. Ostani in dobro se ti bo godilo, ničesar ne boš pogrešal; ne vina, ne belega kruha, ne svinjine. Ko sediš pred mano, se mi zdi, da si moj najmlajši sin, veselje mojih oči.“

Strah je bilo Marka in pusto mu je bilo, toda pomislil je: „Rad se odpočije človek; zakaj bi ne ostal, ko sem truden?“

Tako je legla tenka pajčina, tenka plast prahu in trohnobe že tudi na njegovo srce.

In Marko je počival. Postopal je in polegal in pasel lenobo, kakor se mu je hotelo. Le roko je iztegnil, pa je imel vsega, kar mu je srce pozelelo in česar se je domislil v svoji siti lenobi. In tako se je polagoma zdebelil; lica so se mu lepo izpolnila in zaokrožila, njegove roke so bile kmalu tolste in bele kakor dekličje; pri hoji se je postavljaj in zibal po župansko in kadil je iz dolge pipe. Preudaril je ter sklenil, da se mu tako imenitno še nikoli ni godilo.

Ampak kakor tudi se mu je godilo imenitno, v dnu srca mu je zelo presedala večna sitost in lenoba in zdihovaje se je spominjal časih na vse prijetnosti

in sladkosti popotniškega življenja. Oprl se je z žalostnim pogledom na harmoniko, ki je ležala v kotu oprášena in pozabljena. Dotaknil pa se je ni. Zakaj vedel je, da bi ob prvem njenem zvoku splahnela maščoba njegovih lic in da bi se zdramilo v njegovem srcu zmagovito koprnenje. V tistih pesmih, ki so spale tam in čakale vstajenja, je bilo pravo njegovo življenje, zdaj tako po cigansko zatajeno.

Kako bi se bahal človek s svojim debelim županstvom in s svojo sito lenobo, če ni bilo nikogar, da bi se postavil predenj: „Jaz sem Marko, kdo pa si ti?“ O, sladka je lenoba, kadar je opravilo in trud pred durmi, prelepa je sitost, če stoje berači na pragu. A kako bi bil vesel človek svoje lenobe, če lenari po poklicu in z lahko vestjo, kako bi užival v pustinji svojo sito zadovoljnost?

Zazehalo se je Marku in posegel je s plaho roko po harmoniki. In ob prvem njenem zvoku je splahnela maščoba njegovih lic.

Teta Agata se je prestrašila.

„Kaj ti je, o Marko, da gledaš tako žalostno? Kaj ti ni več dobro pri meni, kaj nimaš vsega dovolj, česar ti srce poželi? Povej mi, kaj želiš, da ti urno postrežem.“

Marko pa je samo zmajal z glavo in ni odgovoril nič. Obolelo je njegovo srce od velikega koprnenja. Šel je na cesto, na polje. Mrtvaški prt je ležal nad vso pokrajino, siv in težak, in še solnce samo ni prodrlo skozenj. Čisto sam, živ človek, tuj svetu in življenju, je hodil po neizmernem pokopališču; še zasmejati se ni smel, niti izpregovoriti glasne besede, zato da bi ne dramil mrtvecev. Posedali so v temotnih izbah, stari, zgrbljeni, čemerni in so se čudili, ko je šla mimo mladost; stali so na pragu, upognjeni, s trudnimi koleno in so pozdravljali debelega Marka kakor nebeškega angela. Pljunil bi bil Marko, če bi se bilo spodobilo pljuvati na pokopališču.

Z žalostnimi, omeglelimi očmi je gledal na polja, na travnike. Tam je ležala zemlja, tako rodovitna, semena željna; in nikogar ni bilo, ki bi se v ljubezni združil z njo; čakala je tam mati in otroka ni bilo,

da bi ga dojila. Starka, prezgodaj osivela, nezvesto zapuščena, hirajoča v koprnenju.

„Oj sinovi, moji lepi fantje!“

Gledal je Marko ves otožen in je premislil svoje življenje. To je bila tista slovesna ura, ko je ugledal Marko svoje srce kakor na tleh pred seboj ter ga je spoznal.

Ne lakoti vesel in ne sitosti. Ne popotovanja in ne počitka. Truda ne marajo moje roke in lenobe so trudne. Moje srce koprni po veselju, a v veselju je žalostno. O jaz Marko, siromak!“

Še so bile okrogle njegove roke in tudi lica še niso bila čisto splahnela, a že se je razjokal Marko in ne jed mu ni teknila več in ne pijača,

„Povejte mi, teta Agata, kako se je zgodilo, da je obolelo srce mojemu bratrancu, najmlajšemu vašemu sinu, ki je bil vašega srca tolažba?“

Teta Agata je zajokala.

„O Marko, tudi ti si obolel, pozna se ti na obrazu. Ali Bog te mi je poslal, ne izpustim te!“

„Kako se je zgodilo, teta Agata? Slišal sem nocoj, ne v sanjah, ko je govoril moj bratranec, vaš najmlajši sin. Ogovarjal me je in mi je nudil roko.“

Prestrašila se je teta Agata in je iztegnila roke.

„Ne poslušaj ga, Marko, ne poslušaj sladkih bajk, da ti ne omamijo lahkovernega srca. Tudi jaz sem ga videla in ves bled je bil.“

Marko ni mogel spati v mehki pernici in pogo-varjal se je s svojim bratrancem, ki je prihajal ponoči v goste, ves bled in ves vesel.

„Zakaj si tako bled?“ ga je vprašal Marko. „Kaj se ti ne godi tako dobro, kakor se godi meni pri teti Agati, tvoji materi? Kaj nimaš vsega dovolj: jedi in pijače in mehke posteljice?“

Zasmejal se je blede gost.

„Vsega imam dovolj, Marko, in godi se mi tako imenitno, kakor se je godilo tebi, ko si bil še popotnik in godec. Kruha imam na izbiro: ne zapode me od nobenega praga; pijače kolikor je poželim: dobrotljivi ljudje so pijanci; in moja postelja je tako prostorna in mehka, da je ne menjam za nobeno pernico: Bog

sam mi jo postelje vsako pomlad. O Marko, kak sladko je koprnenje brez cilja!“

Teta Agata je zaprla vsa okna in zaklenila vse duri; bleedi gost pa je prihajal skozi ključavnico, prihajal je z mesečino, ki je sijala na posteljo.

„Marko, kaj te ni nič sram? Tako lepa, topla noč je zunaj, ti pa se pariš na tej vroči, žaltavi blazini in delaš sramoto svojemu rodu in cehu, namesto da bi obesil culo na palico ter se napotil in zaukal v to lepo, toplo noč!“

„Ne zameri, ne zameri!“ se je izgovarjal Marko in sram ga je bilo. „Samo nekoliko sem si odpočil, zato ker sem bil truden. Harmonika leži tam na klopi in že komaj čaka name in tudi cula je že povezana.“

Teta Agata je spala pred durmi, na pragu, in groza je segala v njeno srce, ko je slišala Markove globoke vzdihne in jecajoče, nerazumljive besede. Še so se poznali žulji na njenih kolenih, ko je prosila, drsala za njim, brezsrčnim, do praga: „Ostani, mojega srca tolažba in radost!“ Še so se poznale rane in nena doma so zakrvavele.

„Ostani, Marko, ne izpustim te! Od solza bi oslepele moje oči in izkrcvavelo bi moje srce!“

Marko ni slišal njenih besed, njenih ran ni videl in tudi pomislil ni nanje. Bleedi gost se je smejal; klečala je nekoč pred njim in ni se mu smilila.

Poslušal je Marko pesem o hrepenenju, ki je prepevala v njegovem srcu.

Tako je prepevala:

„Ostavi očeta in mater in hodi za menoj! Lahko je ubogati njemu, ki je trpljenje in bridkost v njegovem srcu; ki nima ne kruha, ne vina, ne mehke postelje; ki mu ne branijo ne materine prošnje, ne ljubice lepe oči. Lahko mu je in skromno je njegovo zasluženje pred Bogom. Ampak ti, ki si debel in sit, ti, ki je pred tabo pogrnjena miza in poln kozarec in ki se ziblje pod tabo mehka pernica; ti, ki močijo tvoje čevlje solze tvoje matere in ki se ti ovija okoli vratu nežna devojka — ti se vzdigni, kakor si, napoti se brez slovesa in brez žalosti in zaukaj, ko bo zajokala naglas tvoja mati! To je hrepenenje. Ne hodi za njim, kadar je lepa

in topla noč, tudi ne, kadar je tvoje srce mirno in brez strahu, ne hodi, kjer je ravna cesta in kjer so široke brvi; v dežju in viharju se napoti, skoči iz gorke postelje, bridkosti in grozi naproti, plezaj, padaj po kamenitih klancih, brodi skozi šumeče potoke, zaukaj, če ti plane ploha v obraz in ti razgali prsa! To je hrepenenje. O, saj ni popotnik, kdor nima doma, saj ni siromak, kdor nima bogastva! Ti si popotnik, ki si ostavil in s ponosnim srcem zatajil svoj topli dom, ti si siromak, ki imaš bogastvo in si ga z zasmehom zalučil v jarek! Edini ti si vreden hrepenenja, ti si gospod in hlapec njegov, ti ga vodiš, kamor te vodi. — Kam te vodi? Kam se je nametila tvoja noga, smelo samosvoja, trdno uklenjena? Zasmej se in zaveži si oči! Pust popotnik je, ki roma proti cilju, bolehno je že in malodušno njegovo srce; romaj brez cilja in brez konca, ne zaželi si počitka; počitek je smrt. Smrt je počitek: ležeš in zatisneš oči in se ne zbudiš. Dosegel si svoj sladki cilj. — To je hrepenenje.“

Marko je poslušal in silno je kipelo njegovo srce.

„Kaj se mudim? Kaj še odlašam?“

Ozrl se je skozi okno: sijajno bela mesečina je bila razlita po nebu.

„Lepo bi bilo romati ob taki noči, ampak zasluženje pred Bogom in Matjažem bi bilo skromno. Treba je počakati, da se pooblači to jasno nebo in da se vzdigne vihar.“

Na durih je zapraskalo.

„Kaj ne spiš, Marko?“

„Kako bi spal, teta Agata, ko je tako lepa noč zunaj in ko je tako bolno moje srce!“

Stopila je v izbo, vsa bela, sedla je k njegovi postelji in mu je božala roke in obraz.

„Zatisni oči, Marko, mirno zaspi, da zadobi tvoje srce mir. Zagrnem ti okno, da ti ne bo sijala mesečina na zglavje; daj, da počiva moja roka na tvojem čelu in da utihnejo nepokojne misli.“

Marko pa je videl skozi zagrnjeno okno sijajno mesečino, jasno noč in pod mehko roko tete Agate so jokale in koprnele nemirne misli. In zdihoval je v polusanjah.

„Zdaj sem te spoznal; pogledal sem ti v obraz in sem te spoznal. Ti zemlja, zemljica, majka, ki sem te ostavil nekoč z veselim srcem, ti si iztegnila svoje roke po meni, da bi me prižela na prsi za zmerom! Jaz pa ne maram tvoje ljubezni, truden sem je; ne vidim tvojih solz, majka, ne občutim tvoje žalosti. Tako neusmiljena je tvoja ljubezen, tako brezsrčno tvoje usmiljenje: daj mi, mlademu, koprnenja polnemu, da se napotim v svet, da poiščem kralja Matjaža! — Spoznal sem te, ko sem ugledal tvoj razorani, razkopani obraz; le žalost in samota bo orala zdaj brazde vanj, le solze ga bodo napajale; ne bo se zasvetil več v solncu plug, ne bo več toplega dežja, ne jutranje rose; tako boš žalovala, vdova brez otrok, in nikogar ne bo, da bi te tolažil v bridkosti. — Izpusti me, tudi meni se že mudi!“

Vzdramil se je, vztrepetal je v mrazu. Ob zglavju je slonela teta Agata, zaspale so trudne, objokane oči. Veter je bil odpahnil okno, stresal je duri. Mesečina je ugasnila, urni sivi oblaki so se podili po nebu.

„Čas je!“ je pomislil Marko in se je oblekel.

„Ne izpustim te!“ je zavzdihnila teta Agata v sanjah.

Stopil je v veliko izbo, vzel je harmoniko, culo in palico. Nikoli še se mu ni zdel duh po trohnobi in grobeh tako močan in zadušen kakor to poslednjo noč. Veter je pihal skozi izbe, odpiral je okna in duri, težki vzduh pa se ni ganil; če bi prižgal svečo, bi gorel plamen z mirnim plamenom.

Nič ni bilo Marku žal in ni se mu storilo inako, ko se je ozrl še poslednjikrat na belo mizo, na mehko posteljo. Vesel je bil in tako lahke so bile njegove noge, da bi zaplesal. Zunaj se je bližala nevihta. Sivi oblaki so mu kazali pot, veter je ukal preko doline in ga je klical: Kaj se mudiš, kaj še odlašiš?

„Tako pa zbogom, teta Agata, in Bog Vam povrni vso ljubezen in dobroto!“

Pol v sanjah, z iztegnjenimi rokami, strah v očeh; je prosila teta Agata.

„Ostani, ti moj edini, poslednji! Ostani, da te pojim in hranim in ti postiljam mehko posteljo. Glej, tako rado bi darovalo moje srce, pa ni nikogar, da bi

užival moj dar. Tako radi bi dojile moje prsi, pa ni nikogar, da bi ga prižela nanje. Ostani!“

Marko pa ni videl njenih solz in ni občutil njene bridkosti, zato ker ne pozna usmiljenja koprneče srce. Hitreje so bežali oblaki, veter je klical, že je klicalo zamolklo tudi za goro.

„Zbogom, teta Agata!“

Privila se je k njemu, prijela ga je trdno za obe roki.

„Ostani, ne hodi, vihar je zunaj in mrzla je noč!“

„Zbogom, teta Agata: zato sem se napravil, ker je zunaj vihar in ker je mrzla noč. Že me kliče za goro; zbogom!“

Odpahnil je duri z nogo in je stopil v noč, mrzel veter mu je pljusknil v obraz.

„Ostani!“

Zaječalo, zajokalo je iz groba, Marko pa se je napatil z veselimi korakom. Poslednikrat se je ozrl po dolini, po grobu, in poslednikrat je vztrepetal: ležal je mrtvec preko doline; po belem obrazu njegovem so bežale sence, v nebo so strmele njegove osteklele oči. Tako usmiljene, ljubezni polne in darovanja željne so bile nekoč te oči; tako sladak je bil ta razkopani, zapuščeni obraz, tako so kipele te usahle prsi. Mrtvec je ležal preko doline, od izhoda do zahoda so segale njegove razprostrte roke.

Marko je planil v prešerni vihar.

VI.

Vso noč je romal Marko; prepeval je z vetrom, smejal se je plohi, ukajoč se je pogovarjal z gromom. Brez počitka je romal tri noči in tri dni, tako spočite in lahke so bile njegove noge in tako je bilo poti, iskanja, nemira željno njegovo srce. Dokler se ni utrudilo: v brezdelju trudaželjno, v trudu zdihujoče po prazniku, na potu željno počitka, ob počitku dalje hrepeneče, srečno nikoli in zmerom.

Trudno je bilo, k tlom je klonilo srce in tako je zaslišalo malodušno vprašanje: Kam? Vprašanje, popotniku neznano. Kje je konec, zaželjeni cilj? Vprašanje, ki je sramota za živega človeka.

„O kje si, mogočni in dobrotljivi kralj Matjaž? Kje so tvoje velike dvorane, z dolgimi meči okrašene? Kje so tvoji hrabri vojščaki, sloneči ob dolgih stenah, glavo povešeno na prsi, speči, o silnih bojih sanjajoči? Kje so tvoji prostrani hlevi, kjer dremljejo iskri vranici in čakajo, da zaplešejo po dolinah? In kje je tista široka miza, kjer sediš ti sam: v dlaneh ti počiva glava, na licih leže dolge trepalnice, dolga bela brada se ovija okoli mize. O kje si, kralj Matjaž, in kdaj napoči tvoj veliki čas? Pol mladosti sem preživel koprneč, pol sveta sem prehodil upajoč, blodeč in nisem te našel. Daj mi znamenje, da mi srce ne oboli od žalosti in obupa!“

Tako je tožil Marko in že se je spomnil, nehvaležen kakor je bil, na dobrotljivo teto Agato, na pogrnjeno mizo in na mehke pernice.

„Kako grdo si me omamil, kako hudo si me zmotil, ti blede gost! Tako debela so že bila moja lica in tudi moje srce je bilo že tako leno in debelo, ti pa si prišel in si mi zapel tako pesem, ki je ne sme poslušati krščanski človek. Kako hudo si me osleparil, ti prešerni veter, ko si potrkal na okno ter mi pripovedoval bajke, ki nikjer in nikoli niso resnične, temveč zlagane vse do zadnje besede! In ti, neumno srce si verjelo!“

Marko se je kesal, kakor že mnogokdaj, zato ker mu je bilo ob kesanju laže in ker je občutil prijetno, mehko, sladkost ob premišljevanju svoje nesreče in zapuščenosti. S skesanim srcem in težko vestjo, s povešeno glavo in trudnimi nogami je romal Marko v klanec in je priromal do koč, samotno viseče na rebri. Na pragu je sedel starec, pač že stoleten, upiral je glavo v dlani in velika žalost je bila na njegovem obrazu.

„Bog daj, oče!“ je pozdravil Marko.

„Blagor ti, ki si mlad!“ je odzdravil starec in je zavzdihnil globoko. „Blagor ti, ki so še zdrave in krepke tvoje roke!“

Ozrl se je starec na polje, ki se je bahalo v dolini pod svetlim solncem, kakor dekletke ob prazniku, in oči so se mu zasolzile.

„Moje roke ne morejo več, še rovnice ne držé več. Tam je polje, glej, kakor da bi čakalo name, moje roke pa ne morejo več. Moji sinovi so tam, glej jih, in moji vnuki; veselo prepevajo in pot jim teče po obrazu. O, kdaj že ni bilo sladkega potu na mojem obrazu! Samotno je življenje, samotno brez dela. Čemu živiš? Še klop nisi, še miza ne, za nobeno rabo; prah, ki se zbira na tleh brez potrebe; v soboto pride dekla in ga pomete. Da bi že prišla božja dekla! Kaj bi molil? Še Bogu je zoprna neprestana molitev, iz lenobe in dolgega časa porojena; kaj bi ga nadlegoval? Hudo je tako življenje, življenje brez življenja. In tam doli se sveti moje lepo, bahato polje; nič se ni postaralo, še zmerom je kakor nevesta. O, blagor ti, ki si mlad!“

Marko je povetil glavo. Sam ni vedel, kaj ga je zbolelo v srcu; ali je bil sram, ali je bilo kesanje, ali je bila pritajena, boleštna radost. Povesil je glavo, nič ni odgovoril in je šel dalje. Nad klancem se je ozrl in čudno se mu je stisnilo srce. Starec se je bil vzdignil; do pasu mu je klonil život, noge so se tresle in so omahovale. Počasi, varno, ob dveh palicah je lezel navzdol, zavil je na levo, proti polju, ki se mu je smejalo naproti veselo in svatovsko. Počival je, gledal je s koprnečimi očmi; dolga je bila pač pot, dolga starcu; preko sto sežnjev. Omahoval je, klonil je globoko; dospel je do razora, do prve brazde in se je zgrudil na kolena, čelo se mu je doteknilo tople brazde. Razprostrl je onemogle, trepetajoče roke, objel je, pobožal po toplih, mehkih licih zemljico, svojo mlado nevesto. Zgrudil se je na kolena in ni več vstal, razprostrl je roke in jih ni več sklenil.

Marko je stal kakor ob božjem čudu, odkril se je, pripognil kolena kakor ob povzdigovanju. Srce se mu je stisnilo in sam ni vedel, ali od sramu, ali od kesanja, ali od pritajene, boleštné radosti.

Šel je dalje, truden, nevesel, brez koprnenja; v gozdu ga je zalotil mrak. Kakor ranjen se je zgrudil Marko na obraz in je zaihtel. Nikoli še, ob vsem dolgem romanju, ni bil občutil tako silne bridkosti.

„Kje si zdaj, moja mladost? Kako sem te užil, kaj si mi rodila? Nerodovitna, za zmerom izgubljena, vržena čez plot, kakor kamen iz grede! Kam me je vodilo moje zapeljano, lahkoverno srce? Na desno, na levo, brez smeri naprej, nazaj po isti poti — kakor otrok za metuljem! Kam sem se bil nameril, česa sem iskal? Še kamen ve kam, ko se zakotali v dolino, še list ve, v kateri smeri ga nosi veter in da ne bo z burjo na južno stran. Govori, ti moje srce, kam si se bilo namerilo, ko si tako zaukalo? Zdaj govori, ko sem ti vse zaupal in sem te ubogal, kakor si ukazovalo!“

Spoznaval je svojo nepridnost in lahkovernost, ihtel je zmerom bolj in vroče solze so mu tekle po licih.

„Kaj si mi dalo, srce, za mojo poslušnost? Še tolažbe ne ob grenkih urah; takrat si se skrilo in me nisi poznalo več. Da te nisem poslušal, da sem se ravnal po lepih naukih svojega očeta in drugih pametnih ljudi, kako dobro in prijetno bi se mi godilo! Tam je bil moj dom, tako lep in gorak: za kozarec vina sem ga prodal. Prostrana polja so bila moja, bujne senožeti; prikupil bi si bil še to in ono leho, še ta in oni travnik; morda bi bil danes župan, bahal bi se po cesti z dolgo pipo v ustih in sosedje bi me spoštljivo pozdravljali. No, izgubljeno vse, pod kap zalučeno! Zbogom, moj lepi, gorki dom, za zmerom! — In prišel sem k botri, poštene in dobrotljivi ženski; ostal bi bil tam za hlapca, delal bi in bi hranil, botra bi umrla, boter za njo in vse bi bilo moje, hiša, polje, senožet, gozd; naposled bi se še oženil, izbrali bi me za župana, ker sem Marko, in zdajle bi se že bahal po cesti z dolgo pipo v ustih in sosedje bi me spoštljivo pozdravljali. No, pobegnili sem ponoči kakor tat in še zbogom nisem rekel. Vse izgubljeno: dediščina bogata, lepa nevesta in veselo županovanje. — In ti, o teta Agata, polna usmiljenja in blagosti, kako hudo sem te ranil! Do konca dni bi se bil hranil in redil pri tebi, kakor tudi je bilo dolgčas, debel in zadovoljen bi bil in ne želel bi si na svetu drugega ničesar, kakor da bi mi v sladkem dremežu pod jablano muhe ne nagajale. No, pobegnili sem, budalo, ob viharni noči in še počakal nisem, da bi se poti posušile in da bi se nebo zvedrilo. — Kaj je zdaj

moj delež? Večna pot, nestalno potikanje, grenko kesanje. O srce, povrni mi, kar si mi vzelo!“

Tako je tožil in ihtel Marko in je zaspal. Košate bukve so pošumevale nad njim; razmeknilo se je časih vejevje in zasvetil se je košček jasnega neba, z zvezdami posutega.

Zaspal je Marko in ko je zaspal, se je napotil še ves dremoten, še poihtevajoč na čudno pot. Noč se je bila nenadoma zjasnila, bukova debla so bila prozorna kakor od stekla in skozi debla, skozi vejevje je sijala bela podnevna svetloba, kar je bilo skoro čudežno zakaj solnca ni bilo na nebu in tudi oblaka ne, ki bi ga zakrivali. Marko pa se ni veliko čudil in vse se mu je zdelo po pravici. Stopal je urno, ker se mu je mudilo in je bila pot uglajena pred njim. Poihteval je še, njegovo srce pa je bilo že veselo in utolaženo.

„Kako nespametno sem tarnal, kako veliko krivico sem delal svojemu koprnečemu srcu! In že čisto blizu uglajene poti sem bil, prav ob poti sem zadremal! Če stopim pošteno, dospem še pred mrakom. Oj, zdaj pa zbogom, ti pusti dom, in zbogom botra, zbogom teta Agata! Zdaj vem, kam drži moja pot; zastonj ni hrepenelo moje srce.“

Dospel je pod hrib, do pasa s košatimi, svetlimi bukvami, na vrhu s temnimi hojami porastel. Pot mu je izginila pog nogami, izgubila se je v gosto rašč in grmičevje. Marko se ni prestrašil; le v čudnem, plahem in sladkem pričakovanju mu je vztrepetalo srce.

„Na pragu stojim; kaj bi čakal? Bog sam mi je bil pokazal pot.“

Komaj je stopil v temno grmičevje, se je odprla pred njegovimi očmi visoka in široka votlina, tako prostorna, da bi lahko jezdec vanjo, če bi nekoliko upognil hrbet.

Marko si skoro ni upal dalje; votlina je bila temna, iz velike daljave se je svetlikala bela luč. Stal je na pragu in hlad mu je legel na srce, čuden strah.

„Tako tiho je, še sopenja ni čuti. Bog vedi, če nisem prišel prepozno, ko sem se klatil brez potrebe tako dolgo po svetu.“

Ko je stal in ugibal, so se privadile teme njegove oči in ugledal je visoke, sive stene; vlaga si je bila izglodala vanje tánke struge, od kamenitega stropa so kapale debele kaplje.

Marko se je stresel od mraza.

„Tako samotno je tukaj, kakor v grobnici. Bog vedi, če nisem prišel prepozno.“

Zmerom bolj je rasla plaha malodušnost v njegovem srcu in stopal je po prstih, da bi ne odmevali njegovi koraki, ne zbudili spečih. Iz velike daljave se je svetlikala mirna, bela luč, sveča ob grobu. Glasu ni bilo; celo kaplje so padale brezglasno od stropa, kakor v brezdanjo globočino.

Hodnik se je razmeknil, razširil se in vzbočil v prostorno dvorano. Ob vhodu je slonelo dvoje vojščakov. Globoko na prsi sta povešala glavo, roke so se opirale ob ratišče dolge sulice. Podobna sta bila natanko tistim rimskim vojščakom, ki jih je videl Marko nekoč v farni cerkvi pred božjim grobom; tudi tako rjava in bradata sta bila v obraz.

Marko se je spodobno odkril in je ogovoril tistega vojščaka, ki je stal na desni strani.

„Ne zameri, da te motim v dolgem sladkem spanju. Ampak Bog sam mi je bil pokazal pot in tako sem prišel, da vidim kralja Matjaža, odrešenika našega, in da ga poprašam spoštljivo, če ni še blizu njegov veliki čas. Povej mi, katera veža drži do njegove izbe in če je nocoj dobre volje, ker nisem nikomur rad v nadlego.“

Vojščak se ni ganil, še trepalnic ni vzdignil, stal je kakor iz kamna.

„Ni me slišal,“ je pomislil Marko, „in tako čudno je odmeval moj glas po tej tihi dvorani, da me je bilo samega strah. Trdno spi, v stoletjih se ni naspal. Kaj bi mi zameril, če ga ogovorim glasneje in če se ga dotaknem? S pošteno mislijo prihajam.“

Doteknil se je njegove roke, ki se je oklepala ratišča.

„Hej, ti hrabri vojščak, kaj sem ti storil, da me ne ogovoriš? Kaj se nisi še naspal, ko spiš že tisoč let? Boga mi, presedalo bi mi tako dolgo spanje!“

Vojščak je molčal. Strahoma je opazil Marko, da so mu padale debele kaplje za vrat, na roke, na upognjeno glavo; curljale so po licih, v brado, kapale na tla, vojščak pa se ni ganil. Njegove oči so bile zatisnjene, trde in resne so bile njegove ustnice. Marko je iztegnil plaho roko in se je doteknil njegovega lica: trdo je bilo in mrzlo, da se je Marko stresel.

„Zaspal je in je umrl; ne zbudi se nikoli več. Zatrobila bo trobenta ob velikem dnevi, on pa je ne bo slišal; jezdil bo mimo kralj Matjaž na belem konju, on pa ga ne bo videl. Še obleka njegova je okamenela; guba na plašču se ne vda več in niti s sekiro bi je ne presekal.“

Ves žalosten in malodušen je stopil Marko v dvorano. Velika je bila in prazna, vlaga je curljala po črnem zidu, kapala je od stropa. Ob stenah so sloneli vojščaki v dolgi vrsti, pred njimi so ležali široki ščiti, glave s težkimi čeladami so klonile na prsi, roke so se opirale ob meče in dolge sulice. Ko je vstopil Marko, se ni zganil nobeden, nobeno oko se ni odprlo, nobena guba ni zašumela. Brezglasno so padale debele kaplje na razmočena tla kakor v brezdanjo globočino.

Z odkrito glavo, plah in ponižen je ostal Marko sredi dvorane.

„Hrabri vojščaki, zvesti drugovi kralja Matjaža, gospoda in odrešenika našega! Ne zamerite, da vas motim v tem dolgem in sladkem spanju, ampak Bog sam me je poslal, nevrednega poslanca mojega rodu, da pogledam in poprašam, kako se godi kralju Matjažu in če je že blizu njegov veliki čas. Pokažite mi pot in povejte mi, če je dobre volje, zato ker ne maram biti nikomur v nadlego.“

Vojščaki so sloneli ob zidu in so molčali; še s trepalnico ni pomežiknil nobeden, še s prstom ni zganil.

Marka je obšel velik strah.

„O, povejte mi, hrabri vojščaki, kaj vas je tako hudo omamil ta dolgi spanec? Ne zamerite, ampak ne spodobi se za krščanskega človeka, da bi spal brez nahanja tisoč let in še dalje in da bi vsaj v spanju ne odzdravil prijaznemu pozdravilu. Kaj boste spali, kadar zatrobi trobenta; kaj boste dremali, kadar pojezdi mimo

kralj Matjaž na belem konju? Velika je bila vaša hrabrost, še večja je vaša lenoba!“

Nič se niso razsrdili speči vojščaki, še ozrli se niso na Marka. Stopil je k mrkemu, belobradatemu, hudo oboroženemu starcu in se je doteknil njegove roke. Kakor od kamena je bila težka usnjena rokavica; v hrbet na roki je bila izdolbena globoka okrogla jamica, kaplja na kapljo je padala vanjo od črnega stropa.

„Zaspali so in se ne zbude nikoli več!“ je zavzdihnil Marko.

Stresel je za laket mladega, bahato oblečenega oprodo, ali kakor da bi stresal kip od kamena: trd in nepremičen, globoko v tla ukopan; vlaga ga je bila pokrila po obrazu, plašču in orožju s tanko, svetlo, kameneno plastjo; mlade ustnice, še zmerom polne, so se smehljale, oči pa so bile trdno zatisnjene.

„Kaj tudi ti, tudi ti si zaspal?“ je vzkliknil Marko. „Tako mlad, pa spiš tisoč let in se ne zdramiš in te ni nič sram! Kako boš vodil konja svojemu gospodu, kralju Matjažu, kadar te pozove?“

Oprodove ustnice so se smehljale, zgenile se niso.

S potrjim in žalostnim srcem se je napotil Marko dalje, beli luči naproti. Bližala se je bela luč, ali izplamtela ni, svetila je mirno in dremotno, sveča ob grobu. Na vlažnih stenah ob vsem dolgem hodniku so viseli silni štiti, dolgi meči, kopja in sulice; a na ščitih in mečih in kopjih svetla, mokra, kamenena plast, trda skorja, tanka kakor svetloba.

Odprla se je pred njegovimi očmi velika dvorana, visoka in široka kakor cerkev. Mrak je bil v dvorani; od stropa je visela svetiljka, svetila je z mirnim, belim, mrtvim plamenom; plamen sam je bil okamenel. Ob stenah so stali vojščaki v dolgih vrstah, opirali so se ob dolge meče, klonili so glave globoko na prsi; tiho so stali, poluzaprte oči so strmele v tla, osorni in temni so bili obrazi, dolge rdeče rane so se poznale na čelu, na rjavih licih.

Sredi dvorane je stala široka kamenita miza na oblem, gladkem kamenu. Za mizo je sedel kralj Matjaž sam na visokem prestolu. Komolce je opiral na mizo, glavo v dlani; dolge sive trepalnice so ležale na licih,

siva brada se je vila okoli mize; na glavi je imel ogrsko čepico z dolgim peresom. Ob prestolu je slonelo dvoje oprodov; gologlava sta bila in rdeče oblečena, svetli lasje so padali na ramena v lepih kodrih; spala sta.

Marko je stal pred kraljem; priklonil se je bil globoko, klobuk je držal z obema rokama, kolena so se mu tresla od spoštovanja in ponižnosti.

„Ne zameri mi, kralj Matjaž, odrešenik, da te motim v prijetnem spanju. Našel sem k tebi, ker mi je bil Bog sam pokazal pot. O kralj Matjaž, odrešenik, prišel sem k tebi, ker je hudo na svetu. Kmet, tvoj zvesti hlapec, je velik siromak; davki, povodnji, suša, toča, duhovska in posvetna gosposka in druge nadloge leže težko na njem in mu ne dajo dihati; še Bog se mu je skoro izneveril. Ni ga srca, ki bi v teh žalostnih in bridkih časih ne zahrepenelo po tebi in tvojem kraljevanju. Vstani, o kralj Matjaž, in izpolni obljubo, ki si jo bil storil, ali pa vsaj povej, kdaj napoči tvoja ura, zato da se vrnem in oznamim evangelij.“

Tako je govoril Marko, kralj Matjaž pa je molčal in se ni ganil; molčala sta oproda in se nista genila in vojščaki so stali ob zidu v dolgih vrstah in so molčali.

Hudo se je prestrašil Marko in srce mu je oledenelo.

„Kralj Matjaž, odrešenik, izpregovori!“ je zaklical z žalostnim glasom in je pokleknil sredi dvorane.

„Kaj bo z nami, o kralj Matjaž, če se ne zdramiš nikoli več? Osirotelo bi naše srce, pusto bi bilo, kakor polje brez dežja in solnca. Ti si naša hrana, tolažba in upanje naše. Pomisli, kralj Matjaž, kaj bi bilo, če bi Bog umrl! Tako zaupamo nate in se tolažimo v teh bridkih časih ob mislih nate. Ne vidimo te, ne vemo, ne odkod da prideš, ne kdaj; saj ni treba, da bi vedeli, saj ni treba, da bi te videli. Dobro nam je, da si! Ne zavrzi naše vere, kralj Matjaž! Kralj Matjaž, saj si že dolgo spal, že tisoč let, kaj ne bi malo pogledal, kako solnce sije? Lepo je zunaj, tukaj pa je zadehlo in trohnočno. Izpregovori, kralj Matjaž, odrešenik!“

Marko je prosil, a kralj Matjaž je molčal, dolge trepalnice so ležale na licih in se niso genile, tudi košati sivi brki niso iztrepetali.

Silna groza je prešinila Markovo srce.

„Umrl je!“

Vzdignil se je, kolena so se mu šibila, plah, pijan, omahujoč se je približal mizi, doteknil se je bele roke kralja Matjaža, doteknil se je sive brade. Kamen, ki je kapal od stropa, je bil ovil s tanko, svetlo svileni haljo mizo, kraljev obraz, bele roke in brado in tudi obadva rdeče oblečena svetlolasa oproda. Takrat je opazil Marko velikega črnega vrana, ki je sedel na kraljevi rami; tudi vranovo perje se je svetilo, oblečeno v kamen.

„Umrl!“ je vzkliknil Marko in se je zgrudil na kolena.

„Ljudje božji, umrite: umrl je kralj Matjaž!“
In je padel na obraz.

— — — — —
Ihteč, objokan se je zdramil Marko.

„Hej, ti mladi godec, hej, ti lepi fant, kaj pa se ti je sanjalo, da si tako bridko zajokal?“

Marko je gledal in je strmel; oči so ga bolele in zelo mu je trepetalo srce.

„Umrl je kralj Matjaž!“

Zgrbljen, rjav, brezzob obraz se mu je zasmejal pred licem.

„Zdrami se, godec, svetel dan je že!“

Svetel dan je sijal izza košatih bukev, skozi šumeče listje. Marko si ji pomel oči, vzdignil se je na komolcih. Pred njim je stala stara, suha, sključena ciganka, oblečena v cunje. Njene roke so bile črne in krivenčaste, kakor korenine, kakor razpokana ilovica je bil njen obraz.

„Slabo si spal, godec, in nemirno si sanjal; počitka in zajtrka si željan; pojdi z menoj!“

Marko je vstal in je šel s ciganko skozi gozd in je došel do lepe zelene jase. Sredi jase je sedelo troje ciganov, troje črnih godcev, a mlada ciganska devojka jim je kuhala zajtrk.

Marko se je komaj ozrl po godcih; črni so bili vsi, belozobi in bujnolasi. Najstarejši izmed njih, že nekoliko osivel, že nekoliko upognjen, je vstal in ga je pozdravil spodobno in prijazno.

„Pozdravljen, godec! Kako ti je ime in odkod prihajaš.“

„Ime mi je Marko in svet je moj dom. Pozdravljeni!“

Resnično, komaj da se je ozrl Marko po godcih. Njegove oči so bile uročene; strmele so z neizrečenim občudovanjem in prebolestno ljubeznijo na lepo cigansko devojko. Tako je bil Marko uročen, očaran in zaljubljen, da ni okusil ne jedi, pijače in da se nikoli ni mogel domisliti, kaj je bila skuhala devojka tisto jutro. Hrana mu je bila ljubezen, njena lepota močna in sladka pijača.

Pa je izpregovoril najstarejši cigan.

„Zagodi, Marko, da spoznamo tvojo umetnost.“

Marko je zagodel in je godel tako čudovito in milobno, kakor še nikoli v življenju. Zgodilo se je nebeško čudo: zašumel je gozd v njegovi pesmi, zapela so jasna polja, iz razora se je vzdignil škrjanec; zavriskala, zastokala je pesem: Marko je bil ugledal prelepe oči ciganske devojke in je spoznal svoje življenje — presladko, preotožno, brezkončno pot; njegova pesem je vzkipela proti brezkončnemu nebu, zakoprnela v brezkončno daljavo. Trudna je vzkriknila, omahnila na zemljo, Marko je povetil roke in je zajokal.

„Kaj ti je, o Marko? Kaj si zajokal?“ so se začudili in prestrašili cigani. „Nikoli še nismo slišali take pesmi in ni še bilo godca na svetu, ki bi godel tako čudovito in milobno.“

In najstarejši cigan je stopil pred Marka in ga je nagovoril slovesno.

„Žalostni smo bili in potrti, o Marko, ker nam je bil umrl četrti godec. Velik umetnik je bil, ampak v primeru s tabo je bil slepar in malopridnež. Opil se je bil na praznik tako nečloveško, da je obležal ob cesti in zaspal; zjutraj smo ga budili, pa se ni zdramil. Tako smo ga zagrebli, pojokali smo še malo ob njegovem grobu in smo romali dalje brez četrtega godca, kar je bilo zelo pusto in nerodno. Bog pa se nas je usmilil v tej žalosti in nam je poslal tebe, godca tako imenitnega, da mu ni enakega pod nobenim cesarstvom. Ostani pri nas, Marko, in dobro se ti bo godilo.“

Tako je govoril cigan, Marko pa mu je odgovoril z zelo otožnim glasom.

„Kamorkoli pojdete, pojdem z vami, ker moje srce ne pozna več druge poti. Kjerkoli si odpočijete, počijem z vami, dokler mi ne zatisne teh trudnih oči poslednji, tako hudo zaželjeni počitek.“

Ne besede ni več izpregovoril, legel je v travo in je premišljeval grenke misli.

„Kje je zdaj to koprnenje, ki ga je bilo tako polno moje srce? Spuhtelo je proti nebu brez sledu. To življenje, veselo, romarsko, ki se mi je zdelo tako bogato, leži zdaj pred mano kakor prazna vreča. Za nič, za to da je zdaj izžeto, kesanja in žalosti trudno moje srce, sem ostavil topli dom in sem romal na konopcu goljufivega koprnenja, romal, nesrečnež, v kolobarju, da stojim zdaj ubog kakor prvi dan, le truden od poti. Da bi mi že zatisnil oči poslednji počitek!“

V grenki žalosti je prejel Marko dan, gozd je tonil v zgodnji mrak. Tedaj je zašumelo mehko poleg njega, topla roka mu je pobožala obraz.

„Zakaj si otožen, Marko, ti lepi, mladi godec?“

„O lepa ciganska devojka, kako bi ne bil otožen, ko sem ugledal tvoje oči? Tvoje oči, tako črne, globoke, da bi človek utonil vanje in bi še hvalil Boga za lepo smrt. Zame ni več radosti na svetu, trhla veja je moje življenje in kmalu jo zalučí v plamen božja roka. V oči ti bom gledal, ti lepa devojka, in umrl bom od prežalostnega koprnenja . . . Resnično, devojka, umrl je kralj Matjaž.“

„Zakaj bi umrl, Marko, če me imaš rad? Poljubi me rajši in objemi, nama obema v tolažbo in radost. Saj tudi moje ustnice koprne po tvojih in obrisala bom s temi črnimi lasmi lepe svetle solze, ki teko po tvojih licih.“

Pol so se smejale, narahlo se umikale, pol so vabile, koprnele njene kipeče ustnice.

Marko je vztrepetal; silen ogenj se je razlil v njegovo telo, v njegovo kri, visok plamen je švignil proti nebu in je razsvetlil mrak. In v svetlem mraku sta se poljubila, kakor je ukazalo srce.

„Saj ti si moje koprnenje, ti nedosegljiva, tako nenadoma, po nevrednem dosežena. „Kje sem te iskal, in tako blizu si bila!“

Vse se je zjasnilo v njegovi duši. Na jasi pred njim, v luči plamena, je bilo razprostrto njegovq življenje; tako nerazumljivo, srečnonesrečno nekoč, tako preprosto zdaj.

„Pomisli, ljubica, moja lepa devojka, kaj se mi je sanjalo snoči! Sanjalo se mi je, da je umrl kralj Matjaž, o, preudari, ljubica, da je umrlo moje koprnenje. Žaloval sem po njem, kakor po očetu in materi, on pa je živel v tvojih očeh in je živel v najini ljubezni in v mojih pesmih in v mojem srcu in bo živel večno življenje.“

„Se me poljubi, moj lepi godec, moj dragi mož!“

„In bo živel večno življenje in bo hodil z nama, kamorkoli naju bo vodila pot po prostranem svetu. Neumrljiv je, ker je neumrljivo moje srce in ker je neumrljiva lepota tvojih oči.“

Tisto noč je zagodel godec in gozd je utihnil in je poslušal to prečudno pesem o izveličavni ljubezni. —

Marko se je poročil z lepo cigansko devojko in je napravil imenitno svatbo. Pili so in peli in plesali in so bili veseli do konca dni.

V mesečini.

Zgodba iz doline šentflorjanske.

Spisal Ivan Cankar.

Večerna zarja je ugašala, nobene zvezde še ni bil prižgal nebeški služabnik, v mrak je tonila lepa šentflorjanska dolina. Ob oknu svoje tesne izbe je slonel učitelj Šviligoj, oziral se je po dolini in je premišljeval njeno tiho lepoto. Ob solnčnem zahodu je bil zapihal rahel veter in zašuštelo je drevje na prostranih vrtovih; zdaj se ni ganil list; dolina je zadremala in je čakala sanj, iz mesečine porojenih. Učitelju se je stisnilo srce in zdelo se mu je, da je pesnik.

Debeli in rodoljubni župnik se je izprehajal po farovškem vrtu. Milobna, tiha svetloba brezzvezdnega neba ni segala v sence jablan; le malo žarkov, ki jih je bilo pozabilo zahajajoče solnce, se je še skrivalo trepetaje med cvetjem in na belih stezah. Mrak je molčal; komaj so se glasili na pesku župnikovi koraki in skoro je bilo čuti rahlo dihanje lilij. Sladki duh jasminov in lilije težki vonj je puhtel iz gred; pesek je bil posut z ovenelim jablanovim cvetjem.

Župnik je premišljeval o letini in je hvalil Boga in je bil zadovoljen. Njegovo srce ni poznalo napuha in tako je bila brez greha njegova misel, da ga je bil oblagodaril Bog zaradi njegovih čednosti in tega trudapolnega, dopadljivega življenja. Blagoslovljena je bila lepa dolina šentflorjanska in blagoslovljeni so bili njeni pobožni prebivavci. Edini učitelj, Bog mu grehe odpusti, je bil suh in kobiličast, drugače so bili prijetno

rejeni vsi šentflorjanski farani; ker je bilo zadovoljno njih srce; in obilna je bila bira.

Tako je premišljeval rodoljubni župnik; sladko je dišal jasminov cvet in lilije vonj se je vzdigal v težkih oblakih visoko v jablane. Ali kakor tudi so puhteli visoko blagodišeči oblaki iz belih gred, vendar je župnik nenadoma namrgodil obraz, povohal je po zraku ter stresel z glavo nezadovoljen in zelo užaljen. Od holma dol, od ceste sem je zadišalo neprijetno, kakor po grehu in hudih mislih.

„Apage!“ je zaklical župnik v strahu in srdu, tako da so se zdramile lilije in so vztrepetali jasminovi cvetovi.

„Greh je šel mimo!“ je pomislil župnik. „Pojdi mimo! Pojdi mimo!“

Pokrižal se je in se je napotil v farovž potrtn in zamišljen.

Ob istem času se je prikazal na holmu, nad farovškim vrtom, popoten človek, kakor da je zrastel iz tal. Na holmu je stal, dolg, suh in črn, kakor samotni natič sredi polja, in se je oziral po dolini. Podoben je bil starikavemu, čemernemu pisarju; črna suknja mu je segala do kolen, na glavi je imel visok cilinder s privihanimi krajci; stresal se je in si je zapenjal z dolgimi prsti sukno prav do vratu; očitno mu je bilo mraz. Šepal je nekoliko, ko je stopal v dolino mimo farovškega vrta.

Iz mraka se je vzdigala svetla noč; nebo se je razgrinjalo in že so sijale zvezde. Sence so temnele, iz sivega mraka se je prikazovalo črno drevje; ob cesti, zmerom bolj beli, so rastle iz sence svetle hiše in v oknih so se vžigale rdeče luči. Popotnik je šepal v lepo šentflorjansko dolino; počasi je hodil, ker se mu ni mudilo nikamor, in je mislil spotoma globoke misli.

„Žalostno in dolgočasno je dandanes življenje Zlodeja. Kaj početi? V lenobi in brezplodnem premišljevanju tako dolgi dnevi. Kar je bilo treba opraviti, je opravljeno; noben služabnik satanov bi ne pohujšal ljudi tako korenito, kakor so se sami pohujšali, in na Hada cvetočih livadah ni več prostora za debele ljudi, za krčmarje, župnike in zaslužne rodoljube. Bilo bi

komaj, da bi Zlodej sam učil človeštvo čednosti in dopadljivega ravnanja. Greh se je preobjedel lastne masti in sega v hropeči sitosti po grenki medicini poštenja, ker bi drugače izgubil slast in tek. O, kje so časi, ko smo šepetali suhi devici Čednosti zapeljive besede v sramežljivo uho in je povešala oči in zardovala od trepetajočega poželjenja! Zredila se je, nič več ne poveša oči in Zlodej sam bi zardel pred staro dovodnico. Ni več radosti med ljudmi; zmrzel in plah stojim med njimi, kakor spoznavavec med grešniki, in želim si od srca, da bi zaduhal od daleč rožico nekdanje čednosti. Vlekel sem nekoč v potu obraza koleselj pohujšanja; zdaj mi še zadaj ni treba porivati in komaj ga dohajam s to šepavo nogo.“

Gledal je po dolini in zmerom bolj žalosten je bil njegov obraz.

„Tako se je odelo pohujšanje z nedeljsko lepoto in varalo bi oči Boga samega. Greh je pozabil stan in poklic, udomil se je in oženil, vzgaja otroke, hodi v cerkev, nabira prispevke za družbo sv. Cirila in Metoda in misli resnično, da je čednost. Svet gre svojo pot brez pomoči in prigovarjanja in delež Zlodejev je dolgčas.“

Prišel je mimo mlina, ki je stal prijazen in tih ob potoku med visokimi vrbami. Narahlo je pošumevala voda v temni strugi; Zlodeju se je zdelo, da se pogovarjajo vrbe. Okno se je svetilo visoko za vrbami in v luči se je zibala senca. Popotnik je postal, gledal je proti oknu in je zibal z glavo ves potr.

„Na belo pogrjnjeni mizi stoji razpelo in Mati božja pod steklom. Tudi v kotu visi razpelo in dvoje molkov pod njim; eden ima debele črne jagode in bakren križ, drugi majhne bele jagode in srebrn križec. In vendar je njena duša tako obložena, da bi je ne prinesel sam do doma s to šepavo nogo. Prižgala je svetilko, postavila je na mizo kračo in vina in zdaj si češe tiste lepe dolge lase. Ali pride nocoj poštar, ali dacar, ali štacunar, ali cerkovnik? Ali morda sam župan? O svet, o pohujšanje!“

Lepota večera in doline šentflorjanske mu je omamila srce; obšla ga je blaga misel ter mu olajšala bridkost.

„Zlodej je rojen pesimist. Če ni čednosti, da bi godrnjal zoper njo, mu ni pogodi greh. Bodi kakor rodoljubni učitelj Šviligoj, ki sloni zdajle ob oknu in gleda v dolino in ne vidi ne greha ne čednosti! Star si že in počitka potreben; sedi v senco ob cesti, položi roke v naročje in glej, kako se kotali to rejeno človeštvo peklenškemu ognju naproti. Zares, tako prijetna in polna blagih dišav je ta dolina šentflorjanska, da bi se zredil Zlodej sam ter utonil v grešno lenobo.“

Prišel je mimo samotnega županovega vrta in je zaslišal glasove, ki so bili tako žalostni, da se mu je stisnilo srce od usmiljenja. Trudoma je preplezal plot ter je stopil v senco jablane.

Tam sta sedela ob tistem času Tone, lepi sin županov, in Mana, lepa štacunarjeva hči. Oba mlada, vsa solzna in ihteča.

„Pripravi se, Manca; še nocoj je treba, da nastopiva to težko pot. Saj ni mogoče, da bi prenašala na svetu toliko trpljenja in bridkosti.“

„Še nocoj! Kamor pojdeš, pojdem s tabo.“

In kakor je bila v senci temna noč, so se svetile jasno njene oči in solze na belih licih.

„Ampak obljubi mi in prisezi, da ne boš jokala. Oбриši si te solze, ko gledam stran, in prisezi mi, da ne boš jokala. Tako bi ne mogel umreti; še v grobu bi mi kapale na srce tvoje solze in ne mogel bi spati. Manca, ali veruješ v nebesa?“

„Verujem.“

„Tudi jaz verujem, Manca, in tako mislim, da se najine roke nikoli ne bodo ločile; s sklenjenimi prsti, roko v roki, bova stopila pred Boga, sodnika. Milosten je in njegovo oko ne bo neprijazno, ko bo pogledal v najina srca.“

„Usmilil se bo najine prošnje.“

„Usmilil se bo. Kaj misliš, Manca, ali bi ne bil greh, če bi živela in bi se imela od srca rada in bi šla tiho mimo, kadar bi se srečala? Tiho, kakor neznanca, s povešenimi očmi, kakor razbojnika?“

„Greh bi bil.“

„Zapoved je torej, da je treba umreti. Greh je živeti, če v srcu ni življenja. Kako bi nosila to breme, ki je za naju pretežko?“

„Pretežko je.“

„Zato ga odloživa še nocoj. Pripravljena sva in lepa je noč. Ali si bila pri spovedi, Manca?“

„Bila sem.“

„Tako se mi čudno zdi, Manca, da sediva tukaj na vrtu, pod to jablano, da je tam sosedova hiša in vsenaokoli lepa šentflorjanska dolina. Rad bi že bil tam, na oni strani bi že rad bil, daleč onkraj zvezd, in vse moje misli so že tam.“

Pogledala je v nebo in zvezde so se zasvetile v njenih očeh.

„Kmalu bova tam. Ti boš hodil ob moji strani in me boš vodil za roko. Zvezde se bodo svetile pod nama.“

Molčala sta.

„Tako lepa je noč,“ je izpregovoril tiše, „in zvezde sijajo. Bojim se, da bo moje srce malodušno ob poslednji uri. Kaj je zapisano, Manca, da morava nastopiti to trnjevo pot? Kaj bi ne moglo biti drugače?“

Zlodej se je bil naslonil ob jablan; kmalu je bil truden in je sedel v travo, noge skrižem, suho brado uprto v dlan.

Manca ni odgovorila in zato je odgovarjal Tone sam.

„Ne more biti drugače. Danes je leto, kar sva sedela prvokrat tukaj in sem te prvokrat poljubil. Jokala si in vendar si me poljubila. Tiste tvoje solze so krstile najino trpljenje; nocoj mu bodo škropile na grob.“

Privila se je tesneje k njemu.

„Odpusti in ne misli, da se bojim. Snoči sem molila in nenadoma se mi je zazdelo v srcu, da bo uslišana moja molitev.“

„Upanje je bilo, ki še ob poslednji uri ne umrje.“

Zlodej je sedel v travi, gledal je v bele zvezde in je poslušal.

„Zdaj bi le rad vedel,“ je premišljeval, „odkod toliko trpljenje.“

In takoj mu je odgovoril Tone.

„Nič upanja ni več. Moj oče je začaran, uročen. Nikoli nisem verjel v copernice, zdaj verujem. Mlinarica ga je uročila, dala mu je pijačo, ki mu je zmotila glavo in srce. Mlinarica je lepa ženska, vse copernice so lepe. In hudobna, kakor so hudobne vse copernice. Huda mačeha bi mi bila, ali potrpel bi vse in bi ne rekel nič in še molil bi zanjo, samo da bi mi pustila tebe. Kaj ji je na poti najina ljubezen? Copernicam je ljubezen velik greh pred poglavarjem; nič drugače ne more biti. Kaj si ji storila ti in kaj sem ji storil jaz? Pravi, da imam uročne oči in o tebi govori copernica tako nekrščansko, da ti še povedati nočem. V veži, ko je bila tema, je hotela nekoč, da bi jo poljubil, jaz pa nisem hotel. Zato me ne mara. In ženiti se ne smem, ker bi rada sama gospodovala in županila; mislim, da bi mi dala komaj vode in kruha. Nič upanja ni, Manca! Kdo bi se vojskoval s copernicami?“

„Kovaška pravi, da jo je videla lani na kresni večer, kako je jahala na brezovi metli nad poljem ter švignila čez gozd.“

„Lahko, da jo je videla. Koliko moških je že uročila, Bog se usmili; najbrž po zapovedi satanovi. Kaj niso zalotili celo cerkovnika, ki je drugače pobožen človek, ko je lezel zjutraj po lestvici, bos in golorok, iz njenega okna? Žalost in sramota je, da se gode take reči na svetu. Toda sami naj odgovarjajo grešniki pred Bogom; midva pa nisva grešnika, najina duša ni obremenjena in vendar se je tako zgodilo, kakor da trpiva hudo kazen za vse grehe šentflorjanske doline. Zato bova stopila z vedrim obrazom pred sodnika, oni pa, ki so debeli in srečni v svojem grehu, bodo trepetali. Nič se ne boj, Manca; samo še to kratko uro trpljenja, nato pa večna radost. Copernice in njih hlapci naj ostanejo, kjer so; midva bova gledala nanje iznad zvezd in bova srečna. — Mesec se je prikazal; čas je, Manca!“

Velik in rdeč se je prikazal mesec nad črnim poljem, ves še mrzel in brez žarkov; vzdigal se je hitro in zvezde so bežale.

Manca in Tone sta vstala; tesno oklenjena sta šla preko vrta, utonila sta v senci jablan in daleč v temi so zaškripale duri v plotu.

Tudi Zlodej je vstal in se je preleknil, ker mu je bila zaspala šepava noga.

„Nikoli bi si ne bil mislil, da so še taki ljudje na svetu, posebno pa ne v dolini šentflorjanski. Moje srce je mehko od starosti in kaplja usmiljenja je v njem, moj posel pa ne pozna usmiljenja. Kako pobratiti posel in srce? Recimo, da sta zaljubljenca res tako prismojena, kakor pravita, in da storita res po svojih besedah: kaj bi ne bila ta smrt čednostna in Bogu dopadljiva? Kvečjemu malo vic in še tisto le zaradi lepšega, da bi drugim ne dajala potuhe. Ali bi ne bilo čudno in proti naturi in pravici, da bi se rešilo še dvoje duš iz doline šentflorjanske? Čudno bi bilo, proti naturi in pravici! Zdaj pa recimo, da bi okusila ta sladki in zapeljivi kozarec ljubezni, ki tako željno segata po njem. Ali ni zapisano, da bosta kmalu osat med osatom, grešnika med grešniki? Tudi župan, kakor je zdaj debel, je bil nekoč suh in čednosten, cerkovnik nič manj in poštar je bil tako svetniški, da je jokal deset let, preden se je vdrugič oženil; zdaj zahaja k mlinarici, pretepa ženo in kvanta tako nečloveško, da bi ga satan za ušesa stresel. Čednost je podobna ošpicam; vsak človek jih ima enkrat in potem nikoli več. Tako sta se pobratila posel in srce. O vidva, ki jokata nocoj, še jutri bosta v grehu in raju!“

Zelo je bil zadovoljen sam s seboj in se je napolnil v županovo krčmo.

*

Okna so bila odprta nastežaj, ker je bila zunaj topla noč; nad mizo je gorela svetilka, okoli mize so sedeli gostje, rodoljubi, pokušali so vino z dolgimi in resnimi požirki in so gledali temno predse. Kaj se je pripetilo v lepi šentflorjanski dolini, da so gledali gostje, rodoljubi, temno predse?

Široko je sedel na stolu šentflorjanski župan, držal je kozarec z obema rokama in ni izpregovoril besede. Osoren in zamišljen je bil njegov okrogli,

obriti obraz, oči so se skrivale v tolsta lica. Kaj se je pripetilo, da ni izpregovoril besede šentflorjanski župan?

In nič manj osorno niso gledali poštar in dacar in vsi drugi rodoljubni gostje, celo učitelj Šviligoj je zavzdihnil natihoma, ko je izpraznil kozarec.

To se je pripetilo, da je prišlo pohujšanje v šentflorjansko dolino. Zapeljivec ne izbira ne kraja ne ljudi, temveč plane iz zasede, kakor požrešna zver in napade prvega, ki pride mimo. Ne vpraša, kako e človeku ime in če je iz dobre hiše, tudi ne vpraša po gruntu, stanu, časteh in zaslugah, in celo pred županskim stolom se ne ustavi.

Župan pa je zbral svoje misli in je izpregovoril.

„Torej v to našo šentflorjansko dolino, ki jo je bil Bog blagoslovil z obilimi čednostmi in dobrimi letinami, se je prikradel zapeljivec v človeški podobi, zato da bi pohujšal nas vse od konca do kraja in posebej še našo nežno mladino, up našega naroda. Jaz pravim: sveta dolžnost nam ukazuje, da stopimo z združenimi močmi na branik naših najsvetejših svetinj in da poženemo Antikrista, odkoder je prišel!“

Zelo je bila pogodi učitelju Šviligoju ta lepo ubrana govorica, veliko manj pogodi pa je bila Zlodeju, ki je sedel prihuljeno za durmi ter gledal v kozarec skrban in plah.

„Glej hinavca, nečednega, kako hitro me je zavohal! Prej bi bil prisodil pamet njegovi glavi, nego voh njegovemu nosu, ki je smradu že tako hudo navajen.“

Župan se je okrenil k dacarju.

„Jaz sem izpregovoril, kakor je bilo treba, zdaj pa še ti zini in razloži po vrsti, kako in kaj, pa nikar se ne laži!“

Dacar, ki je imel rdeč nos in gole, potuhnjene oči, dasi je bil velik rodoljub, si je obliznil ustnice in je izpregovoril.

„Bridko je res, da se je moglo pripetiti kaj takega v šentflorjanski dolini, ampak pripetilo se je.“

„O ti hinavec, in snoči si glodal kračo pri mlinarici!“ je vzdihnil Zlodej v svojem srcu.

„Ljudje božji, ki sedite okoli te mize,“ je nadaljeval golooki dacar, „ali ste poznali Marušo? Poznali ste jo, žalibog, in tudi jaz sem jo poznal! Nečem ji pljuvati na grob, ampak Bog ji odpusti greh, velika vlačuga je bila.“

Zlodej se je nekoliko pomislil in se je domislil zgodbe izza davnih časov. Stal je na griču, vrtil se je in plesal in lovil z dolgimi rokami in kmalu bi bil zagrabil belo haljo, ki se je vila okoli nog. No, zapihal je veter in duša se je vzdignila. Zlodej pa je zaklel strahovito.

Dacar je govoril.

„Živela je kakor hudodelec v ječi, z nobenim krščanskim človekom ni govorila in če je kdo potrkal na duri, se mu niso odprle; tudi okno je bilo tako zapaženo, da ni bilo najmanjše špranje, ki bi človek pogledal skoznjo. Jaz pa vam pravim, le grešniku in brezbožnežu je sila, da se skriva dnevu in očem soseda. Umrta je Maruša, Bog vedi kako in kdaj, župnik pa se je pomišljal dolgo, da bi jo pokopal v blagoslovljeno prst, dokler ga ni premagalo mehkega srca usmiljenje.“

Oddahnil si je dacar in je izpraznil kozarec.

„Zdaj pa poslušajte, ljudje, ki sedite okoli te mize. Tista Maruša, Bog ji dodeli mir, ki ga ni zaslužila, je imela sina potepenca. Kdo mu je bil oče, morda še sama ni vedela, ampak da je bil sad greha in nečistosti, priča že samo njegovo ime, ki je tako, kakor ga nima nobeden krščanski človek na svetu. Ljudje božji, ime mu je Dioniz. Kakršno ime, takšno življenje. Prikazal se ni nikamor, ker ga je bilo sram, izginil je naposled prav po tihotapsko, da ni vedel človek, kako in kam, ter se je potepal po svetu od kraja do kraja in se ukvarjal z rečmi, ki so vsakemu rodoljubu stud in gnusoba. Ljudje, ukvarjal se je z umetnostjo.“

Župan je zmajal z glavo, tudi ostali rodoljubi so zmajali z glavo, še učitelj Šviligoj je pogledal nezadovoljno.

Zlodej pa se je vzradostil.

„Torej ti si tukaj, fant moj ljubljeni, Dioniz? Zato mi je zadišalo tako prijetno, ko sem stal na hribu.“

Kaj te je privedlo, o Dioniz, v te kraje, ki niso zate? Rade bi te že ugledale moje oči.“

„Poslušajte ter se pokrižajte, če ste kristjani!“ se je razsrdil dacar slovesno. „Ta malopridni človek malopridnega imena se je priklatil v našo lepo šentflorjansko dolino. Počemu je prišel? Zato je prišel, da bi zasejal v to lepo dolino šentflorjansko ljuljiko greha in nečistosti. V tisti kajži na hribu, kjer se je ubrložil in ki je še izza časov Marušinih vsega zla pribežališče, tam se gode reči, ki jih spodoben jezik ne more dopovedati. Zakaj Antikrist ni prišel sam, temveč privlekel je s seboj tudi svojo priležnico. Ljudje, ime ji je Hiacinta.“

Še bolj je zmajal z glavo župan, zmajali so z glavo oštali rodoljubi in zelo nezadovoljno je pogledal učitelj Šviligoj.

Zlodej pa se je hudo vzradostil.

„Kaj tudi ti si tukaj, sladka Hiacinta, mojega srca veselje, luč mojih oči? Zato mi je zadišalo tako čez vse prijetno, ko sem stal na hribu. Sladka Hiacinta, kaj te je privedlo v te kraje, ki so zate tako malo, kakor slana in mraz za tvojo nežno botrico?“

„Ljudje, ne maram si oskruniti jezika, da bi govoril o tistih rečeh, ki se gode na hribu. Snoči je šel tam mimo pijanec, Bog vedi kakšna izkušnja ga je bila zapihala na taka pota; šel je mimo, pogledal je, pijanec, v svoji neumnosti skozi okno, ki je bilo svetlo in odprto, in se je tako grozno prestrašil, da se je mahoma streznil, se prekrižal ter planil nizdol tako jadrno, da se je drevje lomilo za njim.“

„Kaj pa je videl?“ je prašal župan in je vzdignil obrvi. Dacar, hinavec, pa je povesil oči.

„Nè govorimo, ljudje krščanski, ne govorimo! Ampak če preudarim te reči, vam lahko rečem, da so se igrali v Sodomi in Gomori slepe miši. Lasje se ježe človeku, kadar pomisli, da je doletelo kaj takega to lepo dolino šentflorjansko. Zgodi se lahko, da se Bog ne bo ozrl ne na desno in ne na levo in da ne bo izbiral dopadljivih družin ter jim pokazal pot rešitve, kadar pošlje zasluženega kaznen. Povem vam naravnost, da me je strah.“

Zlodej se je nejevoljno namrgodil in je pljunil na tla.

„Kako ti govori! Satana samega bi prekanil, da mu ne gleda greh iz golih oči. In vendar je skoro prijetno poslušati, kako visoko je povzdignil umetnost laži in hinavščine. Da je bil rojen pod ugodno zvezdo, bi bil danes narodov vodnik in slaven rodoljub. Pljunil bi predenj in okljub temu je vreden občudovanja in sočutja.“

Rodoljubi so molčali, tudi pili niso. Nekaj čudnega, skrivnosti polnega je bilo v tem molku. Župan je bil naslonil glavo v dlani, oči so se skrile v lica, obliznil si je časih ustnice. Tudi učitelja Šviligoja nedolžne oči so zasanjale — v daljno deželo, polno svetlih, nemirnih, zapeljivih čudes, nedosegljivo prebivavcem te lepe doline šentflorjanske.

„Kdo pa ti je razodel vse te nemarnosti?“ je vprašal debeli poštar z debelim glasom in je pomežiknil.

„Kdo? Kaj ni moj posel in moja dolžnost, da se brigam za prebivavce te lepe doline in za njih početje? Ti sediš doma in paseš lenobo in se rediš, zato ne moreš vedeti, koliko jajc je znesla Drmaškova koklja. Le pozri očitek, ki si ga mislil izgolčiti, posebno zdaj, ko se gre za blagor doline in nas vseh in za dobro letino!“

„Ne laže se!“ je pomislil Zlodej. „Ni je na svetu bolj opravljive babe od tega dacarja. Če je okno še bolj zapaženo, on vidi skozenj. Da je bil rojen pod ugodno zvezdo, bi bil tudi lahko imeniten pisatelj: ne vidi samo stvari, ki ga nič ne brigajo, temveč ceni in tehta jih tudi glede lepote in koristi ter prevrne naposled njih ceno in težo po ceniku in tehtnici svoje malopridnosti. Škoda!“

Župan je izpregovoril s tihim glasom in ves zamišljen, kakor da se je bil zdramil iz sanj.

„Tista ženska, ki jo je bil Antikrist privlekel s seboj, praviš, dacar, da je vlačuga in vseh nečistosti polna?“

„Ali bi jo bil drugače privlekel Antikrist s seboj in ali bi se bil drugače pijanec tako grozno prestrašil, da se je drevje lomilo za njim?“

„In nečistosti, praviš, vnebovpijoče, za odprtim oknom?“

Molčali so rodoljubi, oči pa so omeглеle nepokojne misli.

Dacar je izpil in je vstal.

„Pozno je že, mesec se je prikazal in opravila imam še nocoj.“

In je šel.

Poštar je izpil in je vstal.

„Res, pozno je že in ne spodobi se krščanskemu človeku, da bi posedal v krčmi do kasne noči.“

In je šel.

Vzdignili so se izza mize tudi ostali rodoljubi in so šli tihi in zamišljeni po svojih potih. Celó učitelj Šviligoj je zavzdihnil, ko je stopil na prag ter se ozrl v mesec, ki je stal velik in rdeč na obzorju.

Župan je slonel za mizo, njegov resni obraz se je popolnoma zjasnil, veselo so gledale oči iz svetlih lic in so časih prešerno pomežiknile. Vstal je in je stopil k oknu in ga je odgrnil. Mehka svetloba poletne noči se je izlila v izbo.

„Lepa je noč nocoj!“ se je nasmehnil župan in kakor fantu mu je prepevalo srce.

Pospravil je kozarce, upihnil je luč, zaklenil je duri in je šel.

*

„O nečistost, mati sentimentalnosti!“ je vzdihnil Zlodej, ko je šepal po beli cesti mimo županovega vrta. „Iz grdega poželenja je vzknila roža svetega koprnenja. Celó ti, prekanjeni, malopridni dacar, celó ti boš zdihoval nocoj, na hribu, v senci temnih borov in boš gledal uročen tisto malo svetlo luč, ki bo trepetala izza črnih vej, podobna kresnici ali blodečemu žarku mesečine. Ah, dacar, greh bi te ne bil zvalil na tako težavno pot ob tako kasni uri; prileten si že in betežen in greha imaš doma dovolj. Čednost te je bila omamila, bratec; čistost, ki je nisi nikoli poznal in ki ti je zategadelj poželenja in češčenja in trnjeve poti vredna. Kako čudno in zanimivo je, če se prasec, ko

se je bil povaljal v mlaki, zamakne v solnce ter postane poet!“

Zašumel je potok ob cesti, izza črnih vrb se je zasvetil mlin; pravkar se je bila izlila mesečina nanj in ga je vsega pozlatila. Zlodej se je ozrl na okno; odprto je bilo in izba je bila svetla.

„Tako služita greh in malopridnost dopadljivemu početu!“ se je nasmehnil. Osleparjen je naposled nečistež in sebičnež. Po svoji volji, je mislil, da si je ustvaril svet, in sebi v prilog. Zgodilo pa se je baš narobe: svet, ki je čednost, si ga je bil ustvaril, falota, v svojo korist. Kako zelo bi se začudil zaslužni rodoljub, če bi zvedel, da je njegovo nehanje zares služilo narodu! — No, mlinarica ni napačna ženska in Zlodeju, dasi se je postaral, še ni oledenela kri . . . Kaj?“

Odkril se je in je povohal po zraku. Njegov obraz je bil v mesečini rumen kakor od voska.

„Zdi se mi, da me je nekdo poklical — od hriba dol, od gozda sem. Kaj si ti, Dioniz, moj zlati fant?“

Mesec je plaval više in je bledel; že se je bočil okoli njega ter se širil žarek srebrn kolobar in kakor v srebrno jezero so padale zvezde in so ugašale. Zapihal je veter.

Zlodej je stal in je poslušal.

„Ne boj se, Hiacinta! — O prijatelj moj kozjebradi, koderkoli hodiš po svojih malopridnih potih: stoj, ozri se in poslušaj in ubogaj! Nad črnim poljem se je vzdignil mesec in komaj je z zaspanimi očmi pogledal na dolino šentflorjansko, so zašumeli bori in iz mraka zavzdihnila je zdramljena boleost, iz ranjene ljubezni porojena. Ob oknu sva slonela; Hiacinta (ki ti sporoča lep pozdrav) in jaz. In njeno srce, vseh sladkosti polno in lepih čednosti, je vztrepetalo in njen obraz, tako neskončno bel, da so v primeri z njim vse lilije na svetu sami črni tulipani, pomisli, ta obraz je prebledel! Ne mudi se, ne premišluj, ne čakaj, ne stoj! Za Boga, že je padla rosa na teh oči nebesa, angelji, ki jih je v njih sedmero legijonov, beže pred to povodnjo, solnce blago, ki sije v njih, se skriva za oblake trepalnic orošenih. O prijatelj, še ta večer, to uro še, ta hip ukaži vetru in ukaži

borom in mescu, zvezdam, rožam, lilijam, vsem kretaturam zemlje in nebes in te doline lepe šentflorjanske, da zapoje takoj veselo pesem, veselo-sladko pesem svatovsko na večjo čast kraljice Hiacinte! — Napoti se, prikaži se, kjer si!“

„O mladost!“ je vzdihnil Zlodej in se je nasmehnil sočutno. „Kaj nisi že dovolj sveta preromal, Dioniz? Ne še okusil dovolj bridkosti? Ne še občutil dovolj udarcev? Star in razoran je že tvoj obraz, tvoje oči so že mlačne in roke se ti tresejo — stopi v pokoj in uživaj penzijo, kakor star igravec, ki ogleduje s krmežljivimi očmi oprasene vence na steni in je slaven. Blizu je že tvoj čas in kmalu pride ura, ko se bo treba odločiti: ali vrv, ali slavna onemoglost. Odloči se za poslednje, Dioniz, za poslednje se odloči! Koliko je slavnih penzionistov v teh lepih krajih, in vsi so češčeni! Nekateri so še v najboljših letih, lasje jim še niso osiveli, roke se jim še ne tresejo, ozirajo se celo še po ženskah. Poznal sem nekoga, ki mu je bilo komaj dvajset let, pa je bil že slaven penzionist. Tak zrak je tukaj v teh lepih krajih, da človeku čudo hitro izsesa in izsuši mozeg in mladost; komaj si bil nastavil kozarec, pa je že prazen, in tvoje neumne oči se čudijo. Nič škode, nič žalosti! Prijetno je življenje penzionista. Ljudje ga ljubijo, kakor ga niso ljubili prej nikoli, in časte njegovo onemoglost, kakor niso njegove moči nikoli častili. Zakaj zobje so mu otopeli, škrbast je in len in komoden, ne grize več in komaj da še časih zalaja, če mu je češčenja premalo. Kmalu, kmalu, o Dioniz, bo ta lepa dolina šentflorjanska dolina rejenih penzionistov in takrat napoči paradiz. Tudi tebi bodo zobje oškrbeli in stopil boš s hriba!“

„Ne mudi se, ne premišluj, ne čakaj, ne stoj! . . .“

„Kakor ukazuješ, sladka Hiacinta!“

Zlodej se je sklonil, pobral je droben kamen ter ga je zalučil v okno mlinarice.

„Kdo je?“ je zaklical prijeten, mehak glas in senca se je prikazala ob oknu.

„Ne izprašuj, zvezda mojega koprnjenja, in odpri!“

Mlinarica je hitela odpirat in kmalu so zaškripale duri. Na pragu jo je pozdravil Zlodej, objel jo je okoli pasu ter jo poljubil na ustnice.

Mlinarica se je zvonko zasmejala.

„Odkod prihajate, gospod? Tema je in ne vem, če sem vas videla že kdaj.“

„Videla si me že in me poznaš, lepa mlinarica, čednostna vdova! Le hitro gor, le urno v izbo; dolgo sem hodil in žejen sem!“

Stopala sta v temi po strmih lesenih stopnicah; Zlodej se je držal mlinarici za krilo, da bi ne izgrešil poti ter se ne spoteknil.

Odprla je duri.

Na pogrjnjeni mizi je bila pripravljena večerja, lepo rezana, nežno rdeča gnjat, trebušna steklenica vina in dvoje kozarcev; sredi mize je stala visoka svetilka.

Mlinarica je premerila gosta od nog do glave in se je nasmehnila zadovoljno.

„Ne poznam te, gospod, ampak zdi se mi, da sem te že videla nekoč, ali pa se mi je le sanjalo o tebi. Bodi mi pozdravljen, sedi in večerjaj z mano!“

Zlodej jo je najprej poljubil na lepa, rdeča lica, nato jo je prijel za roko ter jo povedel k mizi. Očitno mu je bila mlinarica zelo pogodi, kar ni bilo popolnoma nič čudno. Niti sence sentimentalnosti in poezije ni bilo na njej, zato pa toliko več vedrega življenja in prešerne razposajenosti. Celo učitelju Šviligoju je bilo, kadar je pogledal v njene rjave oči, kakor da se je bil napil močnega vina, in zavriskal bi sredi ceste, sebi v nečast in dolini šentflorjanski v pohujšanje.

„Poznaš me, lepa mlinarica! Nisi me videla samo v sanjah, temveč srečala si me že mnogoterikrat in v mislih sem bil zmerom pri tebi. Še en poljub, devica, nato pa mi natoči, zakaj žejen sem!“

In Zlodej je pil. Ko je napol zatisnil drobne oči in se mu je razlila po rumenih licih blaženost uživanja, se je zazdelo mlinarici, da ga je bila resnično že videla, natanko takega, kakor je bil v tem trenutku: oči napol zatisnjene, na rumenih licih blaženost uživanja. Spoznala je tudi njegovo obleko; črno, na hrbtu in na

komolcih nekoliko ogoljeno suknjo, ozke hlače, visoki cilindar s privihanimi kraji.

„Kakšen kancelist je!“ si je mislila. Ampak prav čeden in prijazen gospod je in vsega spoštovanja vreden; njegova govorica pa je še posebno sladka in prikupljiva. Zakaj bi mu ne postregla to noč, če je žejen in lačen?“

Zlodej si je obliznil ustnice, nato se je pomeknil bliže k mlinarici ter jo je objel okoli vratu.

„Zdaj pa se malo pogovoriva, ko sva tako lepo sama! Ali si že ugenila, kdo sem? Zlodej mi je ime.“

Mlinarica se je zvonko zasmejala.

„Kako čudno ime! Ampak v tej dolini šentflorjanski so vsa imena čudna. Neki kajžar na klancu se piše za Cesarja in njegov sosed celo za Papeža. Gospod, ali bi ne pokusil malo gnjati?“

„Takoj jo načnem, sladka mlinarica! Ti sodiš, da sem kancelist iz fare onkraj hriba, ampak hudo se motiš!“

„Kako si uganil mojo misel?“

„Uganil sem tvoje misli, ko sem bil sto ur hoda od tebe, pa jih ne bi uganil, ko si v mojem naročju? Ne, ljubica, jaz sem velik gospod in moje posestvo je večje in lepše od cesarjevega. V tem črnem fraku hodim po svetu samo iz ponižnosti in pa zategadelj, ker se mi najbolj poda. Nocoj sem prišel k tebi, kakor sem nameraval že zdavnaj. Zato sem prišel k tebi, lepa mlinarica, da te vzamem na svoj dom.“

Mlinarica se je hudo začudila, toda veselo je bilo njeno srce.

„Zelo si viharen, gospod! Ne pišeš prej, ne sporočiš, kar prideš v noč pa hajd z menoj! Rada bi šla s tabo, gospod, ker si mi povšeči in ker je tvoja govorica tako prijetna, ampak pripravljena še nisem, nisem še oblekla prazniške obleke, tudi prstanov še nisem nateknila, ne lepih uhanov in tudi zlate broše ne! Potrpi do zore, lepo ti bom stregla.“

Zlodej sam je bil osupel.

„O ženska, o zvestoba! In šele včera j si je naročila poročno obleko! Lahko je služiti tvojim ukazom, Dioniz!“

„Ne, mlinarica, čakati ni mogoče; tako veliko je moje koprnenje! Izpijva to vino, pa na pot! — Resnično, srce moje, zelo sem hrepenel po tebi! In kako natanko sem vedel, da pojdeš z mano, če ti porečem! Kaj je tebi ta lepa dolina šentflorjanska? Tvoja rdeča lica, tvoje vesele oči, tvoje srce, ki je polno ljubezni — kaj bi s tem blagom, kjer kupcev ni? Tihotapiti je treba z njim, ob gluhi polnočni uri, z opreznimi koraki, plahimi očmi; in podnevi se ne poznata več branjevka in kupec, ki sta mešetarila do zore. Ali te ni sram? Pojdi, mlinarica, v tiste kraje, kjer boš prodajala svoje blago ob belem dnevi, s častjo in slavo in stoterim dobičkom!“

Navdušil se je bil Zlodej in mlinarica ga je poslušala z zamaknjenimi očmi.

„O sladka mlinarica, delal sem ti krivico v svojem srcu, ko sem šel mimo okna in premišljeval, kako je z grehi obložena tvoja duša! Čednostna je tvoja duša, o mlinarica, in lilija si med bahatimi, nedišečimi tulipani! Vedrila si grešnikom srce z darovi svoje lepote in svoje vesoljne ljubezni in vračali so ti z nehvaležnostjo, z zasramovanjem celo in napuhom. Poželjivo so sprejemali tvoje darove, nato pa so pljuvali nanje. In ti, nedolžna duša, neskončno usmiljena, si jim oprostila. Poljubi me!“

Mlinarica se ga je oklenila z obema rokama.

„Le to noč še potrpi, dragi gospod, ostani pri meni!“

„Izpij to vino, ljubica, da ti ne bo mraz, nato pa se napravi! Pred zoro bova doma, tam naju čaka vesela svatba.“

Urno se je oblekla lepa mlinarica, prepasala si je srebrn pas, čipkasto ruto si je ovila okoli glave, ogrnila si je temán plašč.

„Pripravljena sem, gospod!“

Zlodej je upihnil luč.

„Nikoli bi si ne bil mislil, da so tako prijetne moje dolžnosti. — Okleni se me!“

Stopila sta iz mlina. Sredi neba je stal mesec in je sijal žarko na vso dolino šentflorjansko; čudno bela je bila pot, v zlatu so se svetile hiše.

„Kako lepa je noč!“ je vzdihnila mlinarica in se je privila tesno k njemu. Zlodej se je sklonil in jo je poljubil na lice.

*

Ob gozdni stezi, na prostrani jasi, visoko nad temnimi bori je stala samotna nizka koča. Vsa jasa se je čudovito svetila v mesečini, nebo je odsevalo na njej kakor v vodi. Tudi koča sama se je svetila v žarki svetlobi, kakor luč, prižgana nad dolino šentflorjansko. Pod kočo se je razprostiral gozda šumeči mrak daleč do obzorja v trepetajočo mesečino. In tam pod mrakom, jasna in razločna kakor na dlani, se je svetila dolina šentflorjanska. Hiše so čudno majhne, kakor otroške igrače, in čudno blizu, da bi iztegnil človek roko ter jih pokrtil z dlanjo. Neizmerno nebo, svetlo, veselo, lepe sanje sanjajoče, se je bočilo nad božjo zemljo; tutam se je zalesketala zvezda; njena plaha, trepetajoča luč je prodrla komaj iz vesoljne svetlobe.

Ob oknu sta slonela, obraz ob obrazu; mesec jima je sijal v lica, svetila so se kakor prozorna, oči pa so bile globoke in temne. Vsa izba je bila polna mesečine. In iz mraka so stopali v belo svetlobo čudno lepi, beli obrazi, vsi enaki in vsi podobni čudno lepemu, belemu obrazu, ki je slonel ob oknu. Stopali so iz pozlačenih okvirjev, smehljali so se in gledali plaho z velikimi, začudenimi očmi.

Molčala sta dolgo in sta gledala v nebo — kakor s strme višočine v morje; obšla ju je sladka omotica, srce se je širilo, misli so bežale. Zapihal je veter in je zdramil gozd in Dioniza in Hiacinto.

Hiacinta.

To, Dioniz, je tvoja domovina! — O, Dioniz, kako čudno se mi zdi, da vidim resnično, z odprtimi, bdečimi očmi pred sabo to lepoto! Ali se še spominjaš, ko sva se izprehajala v Salonu po dolgih, brezkončnih galerijah portretov, pokrajin in golih žensk? Ljubila sem tiste pokrajine in sladko mi je bilo pri srcu, ko sem jih gledala, toda zdelo se mi je, da niso resnične, temveč da so se porodile v domišljiji umetnikovi tako

kakor Suzana in Kleopatra in „razrušena bastilja“. Kje je sijal tak mesec in kje je raslo tako drevje in kje so dišale take cvetice? — Glej, in vendar je vse to resnično in življenje ne živi samo v gorečem prahu mestnih ulic in tesnih mansardah. Toda povej mi, ali niso le sanje? Ali ni oživila samo slika umetnikova ter se izlila iz okvirja in ali nisem jaz sama, kakor stojim ob oknu v tej beli obleki, samo tvoja domišljija, prav tako, kakor moji portreti na stenah, ki si jih ustvaril po moji podobi in ki žive vendar zdaj življenje zase?

Dioniz.

Kaj je domišljija in kaj resnica? Pijane oči umetnika in zaljubljenca ne razločijo meje. Ali živiš bolj živo življenje nego tvoj portret v okvirju? O Hiacinta, morda bova umrla nekoč obadva, v portretu pa bo živila tvoja lepota in moja ljubezen, to se pravi življenje naju obeh, bolj živo in bolj resnično, nego je danes. — Glej, Hiacinta, v to lepoto! Še mesec dni, in utopila se bo v sivi megli, umrla bo. Toda nikdar ni bila tako lepa in nikdar ni bolj živila, nego bo živila v tvojem srcu in v tvojem koprnenju. Kje je resnica? Ah, Hiacinta, kar vidiš in kar si, je slaboten simbol, nerazločna senca!

Hiacinta.

Če si mi pričaral to lepoto pred oči, oživi jo! Zakaj mrtva je; molči, da me je strah. Mesec plava, tako svetel, in molči; ne gane se to temno drevje, dolina tam je kakor začarana, ne vzdigne se glas in strah me je. Pokaži mi vesel obraz; umetnik si, ustvari brž prijazno štafažo!

Dioniz.

Ne izkušaj Boga, Hiacinta! Skril sem te bil v to samoto, ne izprašuj zakaj! Pokazal sem ti domovino ponoči, v tihi mesečini; ne izprašuj, zakaj! O, tudi moje srce hrepeni tja dol; sladkosti pijano si želi grenkobe. Toda greh je izkušati Boga!

Hiacinta.

Videla sem grad, poznala bi še rada graščaka in njegovo gospo! Štafažo Dioniz!

Dioniz.

Ali me ljubiš, Hiacinta?

Hiacinta.

Zelo te ljubim, dragi Dioniz!

Dioniz.

Zahvalim te; ta stvar je torej v redu. — Hiacinta, odpovej se štafaži! Pokazila bi ti sliko! Böcklinu ni prišlo nikoli na misel, da bi posadil v ospredje tihe pokrajine z visokimi jagnedi in temnimi cipresami debelega monakovskega pijanca.

Hiacinta.

Pokazal si mi grad, poznala bi še rada graščaka in njegovo gospo! — Strah me je tišine. Glej, tam se svetijo hiše, vabijo: stopiva dol! — Bled si; kaj se bojiš?

Dioniz.

O, Hiacinta, ne bojim se več! Nikogar več, in komaj še sam sebe! Čas je bil nekoč, ko sem se bal in ko sem ljubil in sovražil — daleč je zdaj tisti čas! — Tam doli, Hiacinta, v tisti svetli dolini, tam se še poznajo sledovi moje mladosti; ne pokažem ti jih, ker bi se prestrašila. Ljubil sem takrat. Nikoli bi si ne bil mislil, da more biti v enem samem srcu toliko ljubezni. Ljubil sem to lepo domovino; že ob samem njenem imenu sem vztrepetal in zardel; ta polja sem ljubil, ta tihi gozd, vsako drevo posebej in vsako bilko na travniku. In ljudi, vse, ki sem jih poznal in ki jih nisem poznal; kakor sramežljiva devica sem oboževal nekega imenitnega rodoljuba, ki bi mu danes še svojih čevljev ne dal osnažiti. Vsi so bili plemeniti, vsi, Hiacinta! Ob rojstvu me je bilo zgrabilo življenje s trdo roko in me je pognalo takoj na kamenito pot. Zato sem veroval v plemenitost, kakor v Boga! Ni logično, ampak resnično je: trpljenje mi je dalo vero in trpljenje jo je vzelo.

Hiacinta.

Kaj je trpljenje, Dioniz?

Dioniz.

Ne bi te ljubil, da nisi vprašala. — Ranjena ljubezen, oskrunjena zaupnost, to je trpljenje; drugega ni. Neugodnost, glad, ponižanje — pomisli, Hiacinta, ponižanje! — vse kar more izkušiti človeško telo, je izkusilo moje. In nikoli se ni zasofilo moje oko, zakaj vedel sem, kakšen je moj delež; sam sem bil zadel svoj križ na rame, zato sem ga nosil sam in nisem tožil. Ali zgodilo se je nekaj, kar ni bilo v programu. Naložili so mi trpljenje čisto posebne sorte in to ni bilo v programu. Ljubezen so ubili v mojem srcu, ubili zaupnost. Ne, ne ubili; bilo bi preveč prijetno. Počasi in s čudovito prekanjenostjo so ravnali izkušeni inkvizitorji: iztiskali, odcejali so kapljo za kapljo, prekinili so prijazno proceduro, zato da se je delinkvent nekoliko oddahnil, ker bi bil drugače otopel, nato pa so se lotili dela z večjo navdušenostjo. Tebi lahko povem, Hiacinta, da mi ni bilo prijetno pri srcu in da sem očitno lagal, če ni bil spačen od bolečine in gneva moj obraz. — Čemu je bilo tega treba, komu je koristilo? Še danes, ko je vse že daleč za menoj, bi vedel rad, čemu je bilo treba. Ne inkvizitorju ni koristilo in ne delinkventu; tudi razveseljevalo, mislim, da ni nikogar. In tudi škodilo ni nikomur. Nič škode ni, da je danes moje srce prazen kelih; zdaj vidim, česar prej nisem videl, in zdaj sem svoboden.

Hiacinta.

Kaj je svoboda?

Dioniz.

Samota. — Dokler je bil kelih še poln, do vrha poln ljubezni, me je bilo strah svobode. Kakor ženska sem koprnel po suženjstvu. Boril sem se z domovino, kakor Jakob z angelom: „Ne izpustim te, če me ne blagosloviš!“ — No, šel sem, tujec, brez blagoslova svojo pot. In ko sem bil onkraj hribov ter sem otrešel od podplatov prah domovine, sem spoznal, da je bilo trpljenje moj delež od rojstva; zakaj v mojem srcu je bila ljubezen in je bilo življenje — v lepi dolini šentflorjanski dvoje naglavnih grehov. V svoji zaupnosti sem bil tako nespameten, da sem jih hotel, siromake,

obdariti s svojim bogastvom; vzeli so mi vse in so pometali na gnoj, tako da nima zdaj nobeden nič.

Hiacinta.

Tuje so mi tvoje besede in ne razumem jih. Ozri se v dolino: pod svetlim mesecem spi, tiho in sladko, kakor otrok, ki mu je bila mati posvetila z lučjo v obraz. Tvoje besede pa so sovražne in hladne so tvoje oči.

Dioniz.

Preden se zdrami dolina, pojdeva odtod, zato da ostane lepota v tvojem srcu. — Moje besede niso bile sovražne, Hiacinta. Nihče me ni prosil, nihče ni zahteval darov od mene, ne ljubezni, ne življenja, ne lepote. Če sem govoril, kjer me nihče nič vprašal ni, je naravno, da me je doletel grob odgovor. To je vse in le napuh me je zapeljal, če sem iz svoje malenkostne usode napravil važen simbol. — Zapriva okno, Hiacinta, mraz ti je.

Hiacinta.

Ali ne slišiš ničesar v vetru, Dioniz? Zavzdihnilo je v gozdu.

Dioniz.

Dolina se je zdramila. Stavil bi, da je slišala moje besede in se namrgodila v lenem spanju.

Hiacinta.

Prav pod nama, Dioniz, je zajokalo.

Dioniz.

Resnično! Še je bilo nekaj življenja v dolini šentflorjanski in zdaj je nastopilo svoj križevi pot, kakor je treba.

Hiacinta.

Nagni se, poslušaj! Zajokalo je iz gozda, z vetrom, kakor ranjena ljubezen. Strah me je, Dioniz.

Dioniz.

Trpljenje ti je dihnilo v obraz. — No, če se je že vse posušilo v tem starem srcu, nekaj sočutja je še v njem. — Ne boj se, Hiacinta!

*

„Koga si klical?“ je vprašala Hiacinta, ko sta stopila v izbo in je prižgal Dioniz svetilko ter jo zagrnil s svetlim zelenim senčnikom.

„Prijatelja, ki mi je edini še ostal!“ se je nasmehnil Dioniz. „Ljubeznivega kozjebradca, ki je že mnogoterikrat večerjal z nama v Parizu. Zanesi se nanj, zvest fant je! Če je zajokalo trpljenje v gozdu, bo kmalu utihnilo; potrudil se bo že iz naklonjenosti do tebe.“

Hiacinta se je zavila tesneje v beli plašč, zakaj izpreletel jo je bil mraz.

„Bojim se ga.“

„Spoštuj ga, Hiacinta! Kakor tudi te od srca in močno ljubim, ne vem natanko, ali bi bila moja ljubezen tako velika, če bi on ne bil prijatelj moj.“

O, Dioniz!“

„Ne mogla bi biti tako velika; zakaj preden je bil moj prijatelj in svetovavec, bi te ne bil mogel spoznati, bi te ne bil mogel videti s takimi očmi, kakor te vidim danes. On šele je pripravil mojo dušo, da te je mogla sprejeti in pozdraviti, kakor se spodobi. On je zaničevanje in posmeh, ti si čista lepota. Tožil sem ti v trpljenju, ko sva slonela ob oknu; to je bila sentimentalnost lepe noči. Trpljenje šele mi je razodelo spoznanje, povzdignilo me je v višave modrega zaničevanja in mirnega posmeha. Tam sem našel tebe; ne bi te bil našel, da nisem trpel, ne bi te bil našel, da se nisem bil vdal prijatelju, ki se ga bojiš. Šele ko sem bil stopil iz te doline visoko v hrib, sem te ugledal in sem te objel; dolina šentflorjanska je pregloboka; iz te kotanje bi te ne dosegel koprneč pogled — tebe, Hiacinta, ki si čista lepota in ki te od srca ljubim.“

Tako je govoril Dioniz.

Na stenah so viseli portreti lepe Hiacinte, izba je bila posuta z rožami.

Hiacinta je vztrepetala.

„Ali nisi čul, Dioniz?“

Dioniz se je naglo okrenil in je pogledal proti oknu.

„Dolina se je zdramila. Vedel sem, da je nevaren ta kraj.“

Zunaj pred oknom se je prikazal širok obraz; velike oči so buljile v izbo. Prikazal se je in je utonil v mrak.

*

Župan je pospravil kozarce, upihnil je luč, zaklenil je duri in je šel.

Napotil se je po ravni, beli cesti, mimo jagredov in kostanjev, naravnost proti mlinu.

„Zakaj bi ne šel malo tja pogledat?“ si je mislil. „Mimogrede stopim lahko malo v vas; če je že upihnila luč, jo bo pa prižgala. Tako je dodeljeno nocoj dvojno veselje mojemu staremu srcu.“

In je stopil za vrbe ter se oziral proti oknu. Okno pa je bilo temno.

„Marica.“

Tiha je bila noč.

„Trdno spi. Kaj bi spala ob tako zgodnji uri?“

Župan je pobral droben kamen in ga je zalučil v okno.

Tiha je bila noč.

„No, Bog s teboj!“ je pomislil župan, zavzdihnil je in se je napotil dalje, v srcu pa se mu je dramila neprijetna misel.

„Kaj pa bi počela drugega nego spala? Nikoli nisem verjel babjim govoricam, pa bi jim verjel nocoj?“

Toda neprijetna misel se je dramila v srcu; zakaj noč je bila lepa in čudne sanje in slutnje so dihale v toplem zraku, v svetli mesečini.

Zlovoljen je zamahnil z roko in se je napotil v hrib.

„Enega veselja nisem bil deležen nocoj; da bi bilo drugo toliko imenitnejše!“

In zvedril se mu je obraz.

„Natanko vem, čemu je ta prekanjeni, potuhnjeni dacar kolovratil tam okoli! Lešnikov ni robkal, daleč

je še do svetega Jerneja; tudi malin ni nabiral, zato ker jih tam nič ni! Svetnik bi rad bil, pa je največji razbojnik na vsem božjem svetu in z grehi ves obložen. Zato je kolovratil po tistem zakletem kraju, da bi sline cedil ob grehu drugih ljudi ter se pohujšal z veselim srcem. Hinavstvo in licemernost se mu pozna na obrazu. Ampak tudi jaz bi rad videl, kakšne reči se gode tam, in če je nemarnost res tolika, kakor pravi lažnjivi dacar, da se pijanci križajo. Moj poklic je in moja dolžnost, da ogledujem ter sodim, kako žive prebivavci te lepe doline šentflorjanske. Prijeten poklic je!“

Nasmehnil se je župan in kakor je bila pot strma in kamenita, ni bil nič utrujen in tudi ne zasopljen. Stopil je v gozd, v hladen mrak. Ozka steza se je vila med visokimi, črnimi debli, dremotno je sijala mesečina, med vejami se je časih zasvetilo nebo, čudno visoko, kakor da se je bilo nenadoma vzdignilo v neizmerne višave. Župan se je spoteknil ob odkrhljo vejo, opotekel se je ter zadel ob deblo. Drevo je narahlo zašumelo, odlomila se je suha veja in je padla na mehki mah.

Župana je izpreletel čuden hlad.

„Moj gozd je, vsako deblo poznam, pa se mi zdi, da sem zašel.“

No, steza je steza in gozd je gozd; drugega vodnika ni nego naključje in vdanost v voljo božjo. Stopal je počasi dalje, veselje pa je ugasnilo v njegovem srcu. Zmerom bolj poredko so kapale z neba svetle kaplje, zmerom bolj črne so bile sence. Župan se je razsrdil.

„Tako pride, zapeljivec, ko ga nihče klical ni, in krščanski človek trpi zaradi njega. Kaj ni mogel stopiti dol v dolino šentflorjansko in kakšen zlodej ga je silil v to kolibo onkraj gozda? Če je grešnik in razbojnik, naj greši kjerkoli, plačilo mu ne odide. Kaj je treba, da kobalim zdaj tod po gozdu, ko je že trda noč in je človeka strah samega? Tako ti je obremenil Bog obremenjeno dušo še z mojo jezo in nadlogo!“

Kraj steze se je spustila visoka senca od debela in je utonila v mrak; zašumelo je, krhle veje so se lomile kakor pod urnim, opreznim korakom.

Župan se je pokrižal. Po hrbtu ga je izpreletelo in čelo mu je orosil mrzel pot.

„Ni varno tukaj. Ali so razbojniki, ali so duhovi? Bog se usmili moje duše!“

*

Počasi sta se izprehajala Zlodej in mlinarica, tesno objeta, po beli poti, po visokih ovinkih, tihemu gozdu naproti. Dvoje črnih senc, zlitih v eno, se je izprehajalo z njima. Mesec je svetil, opojno so dišale senožeti in Zlodeju se je zdelo, da je Romeo.

„Kako sem mogel odlašati tak dolgo, o sladka Julija? Na prvi strani mojega zapisnika je bilo zapisano s svetlimi črkami tvoje ime, in vendar sem odlašal! Zdaj vidim strahoma, da bi bilo skoro že prepozno. Da sem prišel mesec dni pozneje, kje bi te našel?“

„Lepo je, da si prišel, gospod; tako lahko mi je zdaj pri srcu.“

„Nevarnost je bila velika, moja lepa mlinarica! Povej mi po pravici in nikar ne misli, da govoriš z dacarjem ali z županom: ali si se res nameravala odpovedati življenju in njegovim sladkostim ter se potopiti v nečedno globočino šentflorjanske doline? Ali si res nameravala stopiti pred oltar s sramežljivo povešenimi očmi? Zatajiti mene in svoj imenitni namen? Streči debelemu županu, sezuvati mu čevlje s potnih nog, odganjati mu muhe, kadar bi zadremal v solncu, ter mu božati tolsti podbradek? Vpisati se v društvo krščanskih gospodinj ter zbirati prispevke za družbo sv. Cirila in Metoda? Odgovori brez hinavščine in izpovej svoj greh!“

Mlinarica je zavzdihnila, pogledala mu je v obraz in njene oči, kakor so bile prej vesele in prešerne, so bile nenadoma vse resne.

„O dragi gospod, tako je, kakor si govoril! Sodi, toda ne obsodi me! Lepo je bilo moje življenje; toda nekoč nisem mogla spati, deževalo je zunaj, veter je stresal okno in bilo me je strah. Mislila sem: in kadar nastopi jesen, kakšno bo tvoje življenje? Vse sem obdarila z ljubeznijo, nič mi ni ostalo; in bera-

čico me bodo zapodili preko praga, zle besede bodo metali za menoj. Ženska sem in zelo slabotna; ne maram trpljenja. Tako sem hotela poskrbeti za zimo, še preden je zapadel sneg; čas je bil ugoden, drugače bi bilo morda prekasno.“

„Pol resnice, samo pol resnice!“ je vzdihnil Zlodej. „Kako so te že pohujšali pogovori z dacarjem in županom!“

„Tudi to bi rad vedel?“ — Kakor sanje so se zasvetile v njenih očeh. — „Nezaupen si, ker me imaš rad, in tudi jaz te imam rada. — Pomisli, dragi gospod, moje srce je občutilo nekoč veliko boleost; nikoli nisem vedela, kaj je trpljenje, takrat me je ranilo. Zaželela sem si lepe ljubezni, kakor si zaželi človek, ko gleda ponoči v nebo, da bi bil med zvezdami. Zaželela sem si, on pa je pogledal name z osornimi očmi in ni videl mojega koprnenja. Takrat sem začutila bolečino v svojem srcu.“

Zlodej se je narahlo nasmehnil.

„O ženska! Ker mu nisi bila nevesta, hotela si mu biti vsaj mačeha! Ker ni maral tvoje ljubezni, si mu naklonila svoje sovraštvo. Ker ni slišal tvojih vzdihov, naj tudi sam vzdihuje brez upanja!“

„Tako blago mi je pri srcu nocoj in nič več bolečine ni v njem in tudi srda nič več. Blagoslovi ga Bog, koder hodi, in tudi njegovo ljubezen blagoslovi Bog! Kaj mi je dolina šentflorjanska in vsa njena radost in bridkost? S tabo pojdem, gospod!“

Zlodej jo je privil tesno k sebi; zdelo se ji je, da jo je vzdignil visoko in da ne čuti več poti pod nogami.

„Dioniz, izpolnjen je tvoj ukaz! — Blago ti je pri srcu, sladka mlinarica, zato ker si nastopila pot, ki ti je bila usojena od začetka. Ti si življenje, veselo, polno, brezmiselno življenje, ki živi kakor cvet na polju, v majskem solncu! Kaj bi tako življenje v dolini šentflorjanski? Ali bi ne bila neizmerna škoda, če bi se osušilo, če bi žalostno ovenelo v zadehlem in nečednem zraku tam doli? Ali ni že bila neizmerna škoda, da je vzklik in rasel ta brezprimerno blagodišeči cvet v teh pustih krajih, kjer ni bilo nikogar, da bi se s či-

stim srcem in globoko hvaležnostjo razveseljeval nad njim? — Z mano pojdi, da te presadim v kraje, kjer sije vse drugačno solnce; tam bodo hodili mimo in te bodo pozdravljali z veselim vzklikom, priklanjali se bodo k tebi do pasu ter uživali hvaležni tvoj blagi duh!“

„Kako te ljubim, o gospod!“ je izpregovorila tiho lepa mlinarica. „Zdaj vidim, kakor da so se duri odprle: zmerom sem te ljubila, gospod, in koprnela sem po tvoji družbi v tej lepi in žalostni dolini šentflorjanski. Tako lahko mi je, da ne čutim nog; kam si me povzdignil, o gospod?“

Stopila sta bila v gozd, toda mesec jima je svetil, kakor da sta hodila visoko med vrhovi; zamolklo je šumelo pod njima in šepetalo, zazibali so se časih vrhovi v rahlem vetru.

„Ali ni zavzdihnil nekdo pod nama, zajokal od bolečine?“

„Natanko si slišala!“ je odgovoril Zlodej. „Toda zapovej sočutju v svojem srcu, da naj utihne! Res je zavzdihnilo pod nama, toda povem ti resnično, da bi bil bolj vesel, če bi vzdihovalo vse večne čase. Dvoje majhnih, tako majhnih, s tako tankim nožkom ranjenih src! Plaha lučica koprnjenja je gorela v njih, preplaha in preslaba, da bi se razgorela v velik plamen ter ju povzdignila v višave. Vzdihovanja bo konec še nocoj in vrnila se bosta v dolino šentflorjansko srečna in zadovoljna, kakor da bi se nič ne bilo zgodilo. Še tista plaha lučica bo kmalu ugasnila in živela bosta dopadljivo in rodoljubno življenje. Nista razumela svojega koprnjenja, zato je tako brž ugasnilo. — Glej, namenila sta se bila v hrib, v nezavednem, nerazumljenem hrepenenju, pa sta ostala sredi klanca in še preden mine ura, se povrneta zmagoslavno v dolino in mrak!“

„Torej ni potreba sočutja?“ je vprašala lepa mlinarica.

„Prav nič ga ni potreba! — Zdaj pa se me trdno in tesno okleni, zakaj v tem trenutku nastopiva svojo imenitno pot! — Pozdravljen, Dioniz!“

Vzdignila sta se visoko, dvoje silnih črnih netopirjev nad gozdom, v svetli mesečini.

Vzkrik je segel iz noči do njihovih nog in sedmero rodoljubov se je zgrudilo od strahu in groze.

*

Na jasi, pod košatim borom, sta sedela Manca in Tone; pod njima se je svetila dolina šentflorjanska. Gledala sta v dolino, na male hiše, čudovito žareče v mesečini, na svetlo belo pot, na tihi potok, ki se je zaiskril časih pod vrhami, kakor da se je prikazala za hip postrv iz valov, na prostrane travnike, sanjajoče pod velikim nebom. In obema so bile solzne oči.

„Čas je še, dolga je še noč!“ je izpregovoril Tone s tihim, komaj razločnim glasom. Plahost mu je stiskala srce z močno roko.

„Do zore je še čas!“ je odgovorila Manca in solze so bile v njenem glasu. Vztrepetala je nenadoma, zaihtela ter skrila obraz na njegovih prsah.

„Tako se bojim!“

Sam plah, trepetajoč, je vzdignil njeno glavo z obema rokama in jo je poljubil na mokro lice. Odgovoriti ni mogel, ker je slišal odgovor v svojem srcu: „Tudi jaz se bojim!“

Plahe, nelepe misli so vstajale iz malodušnosti.

„Ali je res potreba? Ali je res poslednji čas in nobene ure več, nobenega trenutka? Ali je res plot na vseh štirih straneh tako visok in tako močan, da ga ni moči preplezati, pobegniti v svobodo? Nikjer priprtih duri, ne skrite steze, ne vsaj ozke špranje? Ali sem res natanko vse pregledal, vse premislil, ničesar pozabil?“

Takoj se je oglasilo v malodušnem srcu upanje plahosti, ki se ozira navzdol, ker si ne upa navkreber.

„Nisem še vsega premislil, ne še vsega storil!“

Pogledala mu je v obraz z velikimi očmi in čuden, boječ iz bolečine porojen smehljaj se je prikazal na njenih ustnicah.

„Glej, dragi, kako se sveti dolina šentflorjanska. Tako lepa je nocoj, ker je ne bova videla nikoli več.“

In v njenem smehljaju je bilo očitiranje, zasvetilo se je tudi v njenih rosnih, žalostnih očeh.

„Ti si hotel, da je ne vidiva nikoli več, tvoja je bila misel; jaz pa te imam rada, zgodi se tvoja volja!“

„Ne mudi se še!“ je izpregovoril mukoma in si ni upal gledati v njene oči.

„Kaj misliš, Manca? — Trepetal mu je glas in beseda mu je zastala. — „Kaj misliš, če bi stopila obadva predenj in bi pokleknila in prosila njegovega blagoslova. Morda bi ne zavrzel najine prošnje, kakor tudi je uročen. Genile bi ga tvoje solze.“

In grenek sram ga je zbolel v srcu in razločno je slišal glas: „Oškrunil si se, berač, ki so ga bili zapodili preko praga in ki se vrača s ponižno glavo!“

Solze so mu lile na lica in zastokal je od bolečine.

„O, ne, Manca, rajši na Golgato!“

Videl je njen obraz, njen plahi smehljaj.

„Rada te imam, zgodi se tvoja volja!“

Zapihal je veter, zašumel je gozd nad njima.

„Kaj nisi slišal? Zašuštelo je, zašepetalo, tih glas iz noči; skoro sem razločila besede.“

Vzdignil je glavo, poslušal je.

„Nad nama, kakor glas iz nebes.“

Prijela sta se za roke, trepetajoča, čudnega, nerazumljivega upanja polna.

„Bog nama je poslal tolažbe!“ je izpregovorila Manca s tihim glasom, strmečimi očmi. „Greh je bila najina misel, Bog pa se je usmilil ob poslednji uri. Pokrižaj se!“

„Kam zdaj, Manca?“

„V dolino! Če nama je naklonil Bog trpljenja, je treba zadeti svoj križ na rame. Greh je bila najina misel.“

„V dolino, Manca! Tako čudno lahko je zdaj moje srce, kakor da se je bilo odvalilo od njega veliko breme. Daj mi roko, Manca!“

Glasneje je zašumel gozd, nagnili so se bori.

Tedaj se je vzdignilo iz gozda visoko v zrak, zafrfotale, razprostrle so se silne peroti in so zasenčile vso dolino.

„Bog in vsi posli božji!“ je vzkriknila Manca in se je pokrižala.

Tone je vztrepetal in je prebledel; spoznal je obraz, ki se je bil zasvetil visoko v zraku, v svetli mesečini.

*

Dacar se je hudo prestrašil, ko je začul korake iz noči. Potuhnil se je za grm in je poslušal, nato se je splazil potihoma v stran in je preklinjal krhle veje, ki so se mu lomile pod nogami.

„Županov gozd je, zato taka nemarnost! Rajši naj bi se brigal za svoj gozd, nego da hodi za ženskami. In za kakšnimi ženskami! Budalo misli, da vozi po ravni cesti, pa vlačí po izvoženem kolovozu.“

Robida mu je udarila v lice, odskočil je in se je zaletel v deblo. Za deblom se je splasila senca, potuhnila se je ter se splazila potihoma v stran.

Dacar je poslušal.

„Kaj je gozd oživel? Mesec ne sije v ta mrak in vendar se plazijo sence, švigajo sem, švigajo tja! Ni bilo morda prav, da sem se bil napotil na to pohujšljivo pot. Grehov imam dovolj, še enega zraven, pa jih bo preveč. Kaj pa je bilo treba zapeljivcu siliti v te kraje, ko ga nihče klical ni? Tudi brez njega bi bili opravili! Tako se mora človek ob tej pozni uri potikati po gozdu, a ne da bi sedel v krčmi, kakor vsi krščanski ljudje!“

Zasvetila se je jasa, zasvetil se je mesec nad njo. Dacar je stopil iz gozda in se je v tistem trenutku zadel ob široko deblo, ki se je zamajalo ter se zgrudilo na tla. Tudi dacar se je opotekel in je sedel v travo. Začudil se je, nato pa se mu je obraz širil ter se širil zmerom bolj in se razlezel naposled v tih, prešeren smeh.

„Kaj pa ti, poštar, po teh samotnih krajih?“

Debeli poštar se je trudoma vzdignil. Vzdignil se je, segel je v žep in je ponudil dacarju molče lepo črno tabakiro. Dacar je vteknil vanjo palec in kazavec, ponjuhal je ter je kihnil, da se je razleglo zamolklo po jasi.

„Otroci mi kriče doma!“ je tožil poštar. „Človeku ni moči spati, pa sem se malo izprehodil, ko je lep večer.“

„Otroci ti kriče, kanalja!“ je pomislil dacar. „Enemu je petnajst, drugemu trinajst let, pa kričita, da ni spanja očem! — Tudi jaz,“ se je nasmehnil hudobno, „tudi jaz sem se malo izprehodil, zakaj v nogah me je trgalo, da nisem mogel spati.“

„Protin je huda reč!“ je odgovoril poštar z žalostnim obrazom, njuhal je ter si brisal nos in ustnice z velikim rdečim robcem. Nato se je okrenil počasi, iztegnil je roko in je pokazal na samotno hišo, v mesečini plamenečo.

„Čigava hiša pa je tam? Nikoli še nisem videl te hiše. Prijazna hiša je.“

„Tudi jaz je še nikoli nisem videl,“ je odgovoril dacar.

„Morda je izrastla iz tal šele nocoj to noč.“

„Že mogoče!“ je pokimal poštar. „Velike reči se gode dandanes na svetu in tehniške znanosti napredujejo neprestano. Vsak pošten človek je za napredek in jaz sem zanj. — Okno je svetlo in koristno bi bilo pogledati, kdo je prižgal tisto luč; zakaj tatov in razbojnikov je veliko v teh krajih!“

„Koristno bi bilo pogledati in Bogu dopadljivo!“ je potrdil dacar in napotila sta se preko svetle jase; njuni dolgi senci sta se zibali, segali sta prav do samotne hiše in sta rastle zmerom više na zlatožarečem zidu. —

„Previdno!“ je opominjal poštar, „previdno in oprezno! Razbojniki stoje ob oknu, lahko bi naju ugledali. V senco, prijatelj dacar!“

Zavila sta na levo, v senco košatega bora. Poštar je upognil glavo in je strmel v okno, dacar si je bil iz navade zasenčil oči z dlanjo.

„Ali kaj vidiš?“

„Ničesar ne vidim.“

Dvoje senc je stalo mirno v izbi ob oknu, molčalo.

Veter je zapihal, zašumeli so bori, zgenili sta se tihi senci.

„Ali si kaj slišal?“

„Ničesar nisem slišal; gozd šumi.“

Zgenili sta se tihi senci, vzdignili sta se, temna roka je zaprla okno.

„Jaz mislim,“ je izpregovoril poštar, „da se gode za tem oknom nekrščanske reči. Nekdo je slonel ob oknu, nenadoma je vstal, kakor da se mu je vzbudila slaba vest, in je izginil v izbo, da bi se skrnil poštenim očem. Čemu, vprašam, je izginil tja, kdo ga je klical?“

„Treba bi bilo pogledati.“

„Pogledati bi bilo treba.“

Ob robu jase, v robu sence, v dolgem kolobarju je stopal debeli poštar z opreznimi koraki. Z opreznimi koraki je stopal dolgi dacar za njim. Ob hiši, ob zidu, ob oknu. Spel se je poštar na prste, pogledal je v izbo in se je takoj potuhnil.

„Ali si kaj videl?“

„Zlodeja sem videl!“

Visoki bor se je stresel, lomile so se veje, velika črna kepa se je spustila na tla. Iz gozda so se prikazovale čudne sence, zibajoče se, omahujoče. Poštarju so se ježili lasje, dacar se je bil sključil v klopčič in zobje so mu šklepetali.

Črna kepa, borov čudni sad, se je polagoma razvijala, zasopla je težko in je vstala.

Dacar se je zravnal, obraz se mu je širil, širil se je zmerom bolj in se je razlezel naposled v tih, prešeren smeh.

„Ali ste se se hudo ranili, gospod župan?“

„V životu me malo bôde, drugače ni nič hudega. Ves razbojniški je svet dandanes. Šel sem se bil malo izprehodit, da bi preganjal tatove po svojem gozdu.“

„Po drevju.“

„Tudi po drevju. Kaj si ljudje dandanes vsega ne izmislijo! Lahko bi bil kdo skrit v vejevju, pa bi ga od zdolaj še s svetilko ne izteknil.“

Burno so zašumeli bori; četvero širokih senc, četvero debelih rodoljubov se je izluščilo iz mraka. Med bori so se zasvetili naočniki učitelja Šviligoja, dvoje velikih, strmečih, prestrašenih oči.

„Na kolena, neverniki!“

Glas županov je bil poln groze in kesanja.

Burno so zašumeli bori, nad bori se je vzdignilo dvoje velikih črnih netopirjev in je zasenčilo vso jaso s silnimi perotmi. Župan je vztrepetal in je prebledel

in se je zgrudil; spoznal je obraz, ki se je bil zasvetil visoko v zraku v svetli mesečini.

Tone in Manča sta pokleknila poleg njega, na desno in na levo. Župan se je dotaknil s čelom tal.

„Grešnik sem, o Gospod, ne sodi me neusmiljeno!“

*

Za mizo so sedeli rodoljubi, pokušali so vino z dolgimi in resnimi požirki in so gledali temno predse. Kaj se je pripetilo v lepi šentflorjanski dolini, da so gledali rodoljubi temno predse?

Osoren in zamišljen je sedel na stolu šentflorjanski župan in ni izpregovoril besede. Kaj se je pripetilo, da ni izpregovoril besede šentflorjanski župan?

Molčali so dolgo, tudi župan je molčal in celo učitelj Šviligoj je mislil globoke misli.

*

„Rodoljubi!“ je izpregovoril župan, ko je minilo sedem dni. „Rodoljubi, prišlo je pohujšanje v to lepo dolino šentflorjansko. Tako je, rodoljubi, v to lepo dolino šentflorjansko, ki jo je bil Bog obdaril z obilimi čednostmi in dobrimi letinami, se je bil prikradel zapeljivec v človeški podobi. Jaz pravim: sveta dolžnost nam ukazuje, da stopimo z združenimi močmi na branik naših svetinj in da poženemo Antikrista, odkoder je prišel!“

Zelo je bila pogodi učitelju Šviligoju ta lepo ubrana govorica in nič manj pogodi ni bila ostalim imenitnim rodoljubom.

„Odkoder je prišel, pravim! Nobene pravice nima, da bi trosil pohujšanje po tej lepi dolini šentflorjanski. Tako živimo, rodoljubi, pošteno in krščansko in se trudimo za blagor naroda in za vseobči napredek: pa glejte, pride pritepenec od Bog vedi kod, pljuje na naše koristno delovanje in seje pohujšanje v naša srca. Ali naj dovolimo brez odpora tako početje? Nikdar!“

„Nikdar!“ so zaklicali krepko imenitni rodoljubi.

Za pečjo se je vzdramil maček, zazelhal je, odprl je zaspane oči, pogladil se po smrčku ter spet zadremal.

„Poženemo ga, odkoder je prišel! Ne porojen ni v tej lepi dolini šentflorjanski, ne udomljen! Njegovo

meso ni naše meso, njegova kri ni naša kri. Sedi, učitelj Šviligoj, moj učeni prijatelj, sedi in napiši moj ukaz!“

Pili so imenitni rodoljubi in so bili navdušeni; učitelj Šviligoj je nateknil naočnike, pomočil je pero in je pisal ukaz.

*

Veselo svatbo sta praznovala Manca in Tone. Svatje so se gostili tri dni in tri noči, popili so sedmero veder vina, pojedli dvoje volov, četvero telet, šestero prascev, osmero jarcev in kuretine brez števila.

Tretji dan je prašal dacar poštarja in je pomežiknil z zaspanimi očmi.

„Kaj praviš?“

„Da jo je Zlodej vzel.“

„Prekanjen si, poštar, ampak premalo si prekanjen. Jaz sem ga videl, tistega Zlodeja, ko sem bil zadnjič v Ljubljani. Škric je, naočnike nosi, lepodišeče cigare kadi, za babnicami hodi in denarja ima kakor pečka.“

„Pijan si, dacar!“

Dacar se je zvrnil na klop in je zaspal, poštar se je zvrnil poleg njega.

*

To je bilo tisti dan, ko je stopal v hrib stari in nadložni pismonoša. Veliko pismo je nosil s seboj, debelo zapečateno. Popil je bil na svatbi, ko je šel mimo, bokal vina, učitelj Šviligoj pa mu je izročil veliko pismo, debelo zapečateno. „Nesi ga,“ je rekel, „nesi ga in nikar ga ne izgubi!“ Nato so mu pali naočniki na tla in tudi sam se je zgrudil.

„Nesi! Nesi!“ je govoril nadložni pismonoša. „Že nesem, ampak kako bi prinesel?“

Noge so se mu opletale; solnce je sijalo, toda zdelo se mu je, da sije mesec.

Šel je, šel, prišel na jaso, stopil pred hišo, pred duri.

„Odprite!“

In glej, duri so bile odprte. Toda veža je bila prazna, prazna je bila izba, človeka nikjer.

„Oglasite se!“

Glasu ni bilo. Zamolklo so odmevale prazne stene.

Pismonoša je legel na tla in je zaspal.

Brez zadnjega poglavja.

Spisal Jos. Kostanjevec.

I.

Pri Sv. Roku je odbilo polnoči. Po ulicah so motno brlele svetiljke, okoli njih so plesale goste, velike snežinke. Tlak je bil umazan, sneg se je tajal ob njem in pod kapom so se poznali sledovi stopinj. Okoli vogalov je semtertja zavriščala burja. Bežala je sama pred seboj . . .

Tačas se je nenadoma zbudil iz nemirnega spanja gospod Volec. Sklonil se je kvišku in se je podprl z rokami. Njegove majhne oči so izstopile iz jamic, strmele so v kot. Glava se je nekoliko nagnila, ustnice so trepetale.

Prisluškaval je.

„Ali ne hodi zopet? . . . Bos je, in njegove stopinje so rahle . . . Ali čul sem jih vendar,“ je pomislil Volec.

Zaškripala so tla, zazibala so se komaj čutno.

Kakor bi mu kdo izpodnesel roke, tako je padel gospod Volec v blazine. Zamizal je, a njegova ušesa so bila napeta, čula so vsako stopinjo.

Stopinje pa so se bližale njegovi postelji, tihe, boste stopinje. In tla so škripala, komaj čutno so se zibala.

Gospod Volec je preplašeno zopet odprl oči. Iztegnil je roke pred sebe. Hotel se je braniti.

„Milost! . . . Čemu me preganjaš? . . . Sam si bil kriv, moje roke so nedolžne!“

A okoli njega je hodilo, bližalo se je vedno bolj. Mrzel pot je oblil čelo gospodu Volcu.

„Pusti me! . . . Beži! . . .“

Stokal je starec, srce, se mu je treslo v prsih, redki sivi lasje so se ježili.

Nočna svetiljka ob postelji je vzplapolala. Nekdo jo je hotel ugasniti.

„Pusti mi luč! . . . Vsaj luč mi pusti!“ je kriknil starec.

Luč pa je vnovič vztrepetala, zazibal se je plamen kakor ob močnem prepihu.

„Ali ne veš, da ne morem živeti brez luči? . . . Usmili se!“ je tarnal starec in iztegnil roko proti luči.

Stopinje so se začule prav tik postelje, starec je preplašen umeknil roko.

„Ali me hočeš zadaviti?“ je viknil hripavo. „Saj nisem kriv, dobro veš, da nisem kriv! Ali sem ti jaz potisnil revolver v roko? — Lažeš! Jaz nisem kriv!“

Luč je v tem hipu nenadoma ugasnila. Črna tema je nastala v sobi. Bose stopinje so se oddaljevale, tla so škripala in so se zibala.

V kotu so se stopinje zopet obrnile in neznanec je stopal vnovič proti postelji. Starec se je tresel, ni se upal dvigniti, da bi prižgal luč.

„In še za mašo sem bil dal te dni, da bi tvoja duša našla večni mir. A zato me preganjaš in mučiš ponoči! Ali je to hvaležnost? . . . Pusti me samega, beži!“

Burja je zunaj zatulila in na okno je zaškropilo.

„Huj, kako je hudo!“ je zavpil starec ter skočil s postelje.

Začel je iskati vžigalic. Na nočno omaro jih je bil položil snoči. Njegova roka pa je pretipala vse okoli in okoli, toda vžigalic ni bilo.

„Padle so gotovo na tla,“ si je dejal in se sklonil.

Res, vžigalice so bile na tleh. Željno jih je pograbil in se dvignil. Toda z glavo je zadel ob kameniti rob nočne omarice in skoraj se je onesvestil. Zaječal je . . . stopinje je začul prav tik sebe. Roka mu je odrevenela, ni je mogel premekniti.

„In tvoji hčeri sem tudi včeraj pomagal. Glej, skoro bosa je bila in napol naga. Rumena je bila njena polt in lakota ji je gledala iz oči. Morda bi bila ostala kje za plotom, da ji ni priskočila na pomoč moja darežljiva roka. Morda bi bila morala prodati svojo mladost, da je nisem dvignil jaz. In zato me nadleguješ, zato mi zastrupljaš noči, da se vlačijo mimo mene kakor neskončna, temna večnost? Pusti me in beži!“

Starec je vzdihnil globoko in nekoliko mu je odleglo. S tresočo roko je prižgal luč.

„Eh, pozabil sem snoči, da bi nalil olja,“ je dejal, ko se je zasvetila vžigalica. „Zato je ugasnila. Glej, po nepotrebnem sem te obdolžil.“

Izkušal se je nasmejati, a njegov glas je bil čudno votel in hripav.

„In vendar je napolnjena z oljem,“ je dejal, ko se je zasvetilo drugič.

Stisnilo ga je zopet nekaj v notranjosti in preplašeno se je ozrl. Stopinje so odmevale po sobi semintja.

Vzplamtela je zopet luč, starec je zlezl v posteljo.

Zagrnil se je čez glavo in se prekrižal. Težko je dihal, njegovo telo se je krčilo in vilo . . .

Polagoma, prav polagoma so se proti jutru oddaljevale bose stopinje. Starcu pa je legel tačas spanec na oči.

Zunaj se je že delal dan, snežilo je in vozovi so zaropotali po ulicah . . .

* * *

Komaj je vlačil Volec noge za seboj, ko je stopal ob palici po mestnem tlaku proti svoji navadni gostilni, kjer je zajtrkoval skoro sleherni dan. Njegov hrbet je bil upognjen, njegovo telo je bilo trudno in izmučeno. Moral je semintja postajati, da je ujel sapo, ki mu je uhajala. Palica se mu je tresla v roki, včasi je izpodrsnila ob opolzlem tlaku. Njegovo oko je begalo nemirno po mimoidočih ter opazovalo obraze, ki so ga srečavali. Videti je bilo, kakor bi iskalo ne-

koga, kakor bi hrepenelo po njem, da ga vidi. A ni ga bilo!

„Ponoči zopet pride,“ mu je dejalo nekaj, in starec se je ustrašil tega glasu.

„Prav gotovo pride! Takoj pride, ko odbije ura pri Sv. Roku polnoči . . .“

Starec se je zavil tesneje v svoj plašč ter oprezno stopal dalje. Stresel je z glavo, hotel se je otresti takšnih misli.

Nekdo ga je pozdravil.

„Dober dan, gospod Volec! Ah, še tako čvrsti in zdravi! No, to je lepo. Čestitam Vam!“

Odšel je dalje, a starec se je ustavil ter gledal za njim.

„Kdo je to?“ je pomislil. „Nisem ga še videl, a on me pozdravlja. Sitno je to, ako človeka poznajo vsi . . .“

Na gostilniškem pragu ga je pozdravila natakarica, mlada, brhka punca.

„Dober dan, gospod Volec, nekam pozni ste danes. Drugi so že vsi notri.“

„Vsi? Kdo vsi?“

Starec je bil zamišljen, ni se mogel spomniti, kdo so ti vsi.

„Ali me poznajo, dekle?“

„Seveda Vas poznajo,“ se je zasmejala natakarica. „Kaj bi Vas ne poznali? Kako čudni ste danes, gospod Volec!“

Pogledal jo je v obraz in takoj se je spomnil, kje da je. Preložil je palico čez prag in stopal mimo natakarice v sobo . . .

Pri okrogli mizi v kotu so sedeli trije gostje. Sivi so že bili vsi trije in plešasti. Privzdignili so glave, ko je vstopil Volec in s kimanjem so ga pozdravili.

„Danes ste jo pa dolgo potegnili, gospod Volec,“ je rekel penzijonist Gabrovec, ko je Volec odložil klobuk in prisedel.

„Eh, blagor mu, kdor lahko dobro in dolgo spi,“ je pristavil trgovec Šiška. „Jaz na priliko že osem noči skoro ne zatisnem očesa. Včasih sem zaspal vsaj proti jutru nekoliko, a zdaj je minilo še to.“

„Kaj boš, Šiška, spokori se in ne odiraj ljudi, pa boš zopet lahko spal,“ se je oglasil upokojeni profesor Grba. Njegov glas je bil resen kakor v šoli, a njegovo oko je namežiknilo Volcu. „Čista vest je najboljši morfij, prijatelj!“

Šiška je povetil glavo in ni odgovoril ničesar, neprijetno mu je bilo, da je slišal kaj takšnega.

Volec pa je skoro prestrašeno pogledal profesorja ter dejal tiho in plašno:

„Čemu pikaš, prijatelj profesor? Ali so Tvoje roke popolnoma čiste?“

„No, no, ne tako hudo, saj je vse samo le šala,“ je dejal Gabrovcec. „Nazadnje bi se res še skregali, da ni pametnih ljudi med nami. Ali veste kaj novega, gospodje?“

Vsi se ozro v Gabrovca.

„Ne? Torej poslušajte! Saj ste ga poznali vsi, onega krepkega moža v najlepših letih, onega Bitenca z rdečim, okroglim obrazom, ki je bil agent pri tvrdki Štrenarjevi. Ne? Skromen, vljuden človek je bil to. Čestokrat je sedel tamle pri oni mizi in srebal počasi svojo četrtinko. Četrtinko, saj veste, več se ni privoščil nikdar.“

„Čemu tako dolg uvod? Kaj je z njim,“ vpraša profesor.

„Snoči se je ustrelil.“

„Čemu?“ vpraša Šiška.

„Čemu?“

„Bitenc je imel pravico, da je prevzemal denar za tvrdko. Vrag ga vеди, kako se je zgodilo, da so zadnje dni prišli na sled, da je Bitenc poneveril približno petsto kron. In Štrenar mu je zagrozil z ovadbo ter ga je tudi ovadil. Ko je potrkal orožnik pri Bitencu, se je ta ustrelil.“

„Škandal, sramota! Za petsto kron ga je ovadil, fej!“ je vpil profesor.

„S takšnim človekom na vislice! In pri tem Štrenar marsikatero noč samo na šampanjcu zapravi večjo vsoto! Fej!“

„Ali je bil Bitenc samec?“ vpraša Šiška.

„Ne, oženjen je bil in zapuščča štiri nedorasle otroke.“

„Imel je otroke? In za petsto kron se je šel streljat? To je neverjetno, to ni mogoče!“

„Fej . . . fej . . .“

„Komu fej? Štrenarju ali Bitencu?“

Volec je v tem času nemirno sedel na svojem stolu. Njegov obraz je bleдел, njegove oči so se izbulile in roke so se mu tresle. Težko se je dvignil, vzel je klobuk in drsal počasi iz sobe.

„Kaj mu je?“ vpraša profesor.

„Hm, kaj jaz vem? Čuden je bil že prej, ko je vstopil k nam. Mož se stara vidno, videli bode, da ga ne bomo imeli dolgo med seboj,“ odgovori Gabrovec.

„Tako, vidva torej pravita, da se stara. a jaz vama povem, da ga je pregnalo sedaj nekaj drugega odtod,“ pripomni Šiška.

„In to bi bilo?“

„Vidita, enak slučaj, kakor ga je povedal sedaj Gabrovec, se je pripetil pred več leti pri Volcu. Tedaj je bil Volec še mlad, poln življenja in vaju še ni bilo tukaj. Tudi tedaj se je pri Volcu ustrelil njegov agent Zabukovec in iz prav takšnega vzroka in je zapustil prav toliko otrok kot Bitenc.“

„Ah . . . ah . . . Toda tam ga vendar ni ovadil Volec?“ vpraša profesor zateglo. „Kaj takšnega si ne morem misliti o njem.“

Šiška zmaja z glavo in zaklopi napol oči.

„Hm, kdo ve, kdo naj to ve, prijatelj profesor! . . .“

Hkratu so vsi utihnili, profesor pa je gledal skozi okno, ki se je mimo njega prav počasi in s težkimi koraki zibal Volec s sključenim hrbtom in upognjeno glavo.

„Kdo naj to ve?“ je ponavljal za Šiško Gabrovec sam s seboj, tiho, komaj slišno.

II.

Mračilo se je že v majhni sobi z razgledom na vrt. Na zahodu je polagoma pojemala večerna zarja, sence so se začele vlačiti med drevesnimi vrhovi in so se nižale vedno bolj k tlom. Tiho, neslišno so stopale po peščenih pōtih, so zagnile steze in trate. In upognile so se cvetice, v pričakovanju so se zazibale veje

in vejice. Rahel vetrič je potegnil po nasadih, po vzduhu se je razširil prijeten vonj po rožah, ki so cvetele v dolgi vrsti ob zidu. Drobno vejevje grmičevja se je stisnilo skupaj, šepetalo je med seboj, je pričakovalo novega tajinstvenega življenja, ki ga je s seboj nosila noč na rahlih, temnih perotih.

Gori na oknu one majhne sobe se je prikazala kodrasta glava. Nagnila se je čisto vun in se ozirala po tihih potih na vrtu. Velike temne oči so se vlažno svetlikale izpod dolgih svilenih trepalnic, pričakovale so nekoga. Zdajzdaj mora priti, zdajzdaj se prikaže njegova sloka postava izza grmovja! . . . Čuj, ali se ni zdaj oglasila njegova stopinja v drobnem pesku? Nič? Padla je gotovo suha veja s stare jablane na ovinku . . . Toda nekaj se giblje tam na koncu, nekaj visokega in vitkega. Ali ni on? Zakaj se ne premakne, zakaj ne stopi korak dalje? Nič? . . . Zablestela je bela laket, pomignila mu je roka ter prosila naj stopi bliže, gibala so se ustna, težko ga je pričakovalo njeno srce . . . Mlad javor je stal tamkaj priklenjen na mestu, njegove tanke veje so se zibale in objemale mehko noč . . . Saj je rekel, da pride nocoj, da pride celo bolj zgodaj, nego po navadi!

Naslonila se je kodrasta glava v roke in se zamislila. Ne, ni mogoče, da ne bi prišel. Zadržali so ga nenadni opravki. A ko se jih reši, gotovo prihiti na perotih k njej, in njegov mehki glas ji bode šepetal sladke besede. Kako počasi teko četrture! In vendar je že deset! Ne, nocoj ga ne bode več! Še niže je zlezla kodrasta glava, naslonila se je na desko pri oknu . . .

Zunaj pa je bilo že temno, da se niso razločevale več niti poti. Visoke sence so silile kvišku, zibale so se in majale. Gori nad njimi so blestele svetle zvezde.

Kodrasta glava pa je slonela na deski ob oknu in se ni genila. Razpustili so se črni kodri in so mahali navzdol, svetile so se bele lekti.

„Ana!“

„Čuj, Ana!“

Kdaj se je približal, da ga ni čula? Niti pesek ni zaškripal pod njegovimi nogami, nič se ni genilo

okoli njega. A bil je pri njej, čutila je njegovo sapo, čutila njegov dihljaj.

„Ana, prišel sem po slovo. Nič več se ne bova videla! . . .“

Kodrasta glava se je nenadoma dvignila kvišku, roke so zakrilile po zraku.

„Moj Bog, kakšne sarije! Saj ga ni tukaj! . . .“

Še enkrat je pogledala Ana po vrtu, a vse je bilo tiho. Počasi je zaprla okno ter izginila v sobi. —

* * *

Prav tačas, ko je Ana slonela ob oknu na vrt, je obhajal v krasno razsvetljeni sobi sredmestne velike hiše svojo zaroko mladi gospod Anton Volec. Bogato je bila obložena dolga miza, penile so se kristalne čaše, rdeli so veseli obrazi. Bliskoma so v sosednji sobi hiteli prsti po tipkah novega klavirja, ognjevit valček je vršal po dvorani.

Mladi Anton Volec je vrtel svojo zaročenko po njega taktih, stiskal je njene drobne prste med svojimi in se privijal k njenim prsim. Njene žareče oči so visele na njem in so ga omamljale.

Oddaleč sta gledala nevestina roditelja. On majhen in suh, ona debela in naduta.

„Kakor nalašč sta ustvarjena drugi za drugega, kakor nalašč, kaj ne Egon?“

„Da, kakor nalašč, da, mama!“

Valček je nehal, pari so se ustavili in so prihiteli k mizi. Zazvenelevale so čaše, zaiskrilo se je rujno vino.

„Bog živi zaročenca!“

„Bog živi! Bog živi!“

„Ali ne zaplešemo zopet?“

Iznova je zašumelo po dvorani, vnovič je zaplesal gospod Anton Volec. In plesal je kakor brezumen, plesal zlasti tedaj, ko mu je šinila neka sitna misel v glavo. Toda otresel se je je takoj in posrečilo se mu je, da je nocoj pozabil one kodraste glave, ki je slonela ob oknu na vrt in ki je prav tačas čakala njega, Antona Volca . . .

* * *

Tiste dni potem se je oglasil agent Zabukovec v oni mali sobi z oknom na Volčev vrt. Počasi in s trepetajočim srcem je stopal po stopnicah navzgor. Namenil se je bil, da prihaja zadnjič. Ako ga Ana odkloni še danes, potem je ne bode nadlegoval več, potem že hoče odpraviti sam s seboj kakorkoli.

Ljubil je malo Ano s kodrasto glavo in kot noč črnimi, kot morje globokimi očmi. Ljubil je malo Ano z belimi, bleščečimi lehtmi, malo Ano z onim otroškim, naivnim vedenjem. A dosedaj ni bila njegova ljubezen uslišana, vsaka beseda je bila brezuspešna. Mala Ana ga je sicer poslušala, smilil se ji je, a vselej je odbila njegovo prošnjo vljudno — toda odločno.

Zabukovec ni vedel, kaj bi si mislil. Saj mu ni nikdar razodela, da je z dušo in telesom vdana mlademu Volcu. Zabukovec je zadnje dni izostal, a danes se je odločil, da govori z Ano zadnjič.

Ko je stal pred njenimi vrati, se je zdel samemu sebi kot otrok. Ta veliki, močni in zdravi mož s svojim lepim moškim obrazom, ta se je vedel sedaj kot bojzljivec, srce se mu je treslo v prsih. Komaj slišno, nerodno je potrkal.

Takoj pri vratih mu je prišla nasproti Ana.

Ustavil se je in jo je pogledal. A tedaj je zapazil, da se je njena postava sključila v teh dneh, kar je ni videl, da je bila Ana sedaj neznatna in drobna. A ko ji je pogledal natančneje v obraz, je videl, da so ji bile oči rdeče od joka in da so široko črno obrobjene.

Stopila je k njemu in mu podala roko.

„Kaj Vam je, gospodična Ana?“ Izginil je strah iz njegovih prsi, ko jo je vidil takšno.

„Nič več mi ni sedaj, gospod Zabukovec — prestala sem,“ je dejala tiho in mu pogledala v oči. „Sedite k meni, Vi ste edini prijatelj, ki sem mu zaupala od nekdanj, zato Vam hočem povedati vse.“

In pripovedovala mu je o svoji ljubezni do Volca in ni mu zamolčala niti pičice . . .

Čez dobro uro pa se je vračal Zabukovec po stopnicah veselega srca, da bi bil zavriskal. Iz izpovedi Anine je šele spoznal njeno vrednost, spoznal, kako

zlato srce bije v teh ozkih prsih. In ljubil jo je še bolj kot prej in vedel je, da je ne zapusti nikoli.

Nekoliko mesecev pozneje je bila Ana žena Zabukovčeva, ki je bil tedaj agent pri tvrdki Volčevi.

III.

Na posameznih drevesih je že rumenelo listje in zjutraj je že skoro sleherni dan ležala megla nad mestom. Jesen je silila v deželo, je pošiljala prve svoje poslance, da napovedo njen prihod. Počasi so prihajali drug za drugim, počasi, kakor bi si ne upali, vsak se je prikradel kar čez noč, da bi ga ne zalotilo podnevno solnce, ki se jim še ni hotelo tako hitro umekniti. Počasi, tiho in skrivaj so prihajali, kakor prihajajo prvi sivi lasje na mlado glavo. Solnce jih je slednjič opazilo, a jih ni hotelo videti teh poslancev z uvelimi lici, z izpitimi žilami in ugaslimi očmi. Mimo njih je jadralo dalje in se je smejalo. Mož jih noče videti prvih sivih las, nasmehne se in se obrne od ogledala . . .

Jutra so bila hladna, a popoldnevi topli. Kdor je mogel, je hitel iz mesta v okolico, v to lepo, sanjavo okolico. Zlasti ob nedeljah so potovale nebrojne gruče iz prašnih mestnih ulic, da se naužijejo svežega zraka, da se razkužijo raznih tvornic zagatnega dima, ki so ga morali požirati ves teden. Mešali so se pešci in izvoščki, dirjali so kolesarji in najnovejši in hkratu najnesramnejši avtomobilisti.

Neke nedelje popoldne se je odpravil tudi agent Zabukovec s svojo ženko iz mesta. Ona je peljala voziček, v njem je sedel prvi njun otrok, enoletna Minka. Hodila sta ob robu ceste, ob njivah in orumenelih travnikih.

„Kako lep dan je danes, Ana! Toda, kaj bi mi bila ta svetloba, kaj bi mi bila vsa ta krasota narave, da nimam Tebe in otroka, Ana! Pred dvema letoma si nisem mislil, da bodem kdaj tako srečen.“

Pogledala ga je hvaležno s svojimi velikimi, temnimi očmi.

„Ali si res srečen, Ivan?“

„Ali moreš dvomiti, Ana? Glej, kadar hodim samotni po več dni po svojih trudapolnih in mučnih poslih, daleč od doma po trgih in vaseh, tedaj me spremlja povsod tvoja ljubezen. Močan sem v tej ljubezni in ne straši me bodočnost. V najtemnejši noči mi sijejo tvoje oči kakor nebeške zvezde in jasna in ostro je začrtana pot pred menoj — ne bojim se, da bi jo zgrešil.“

„Kako sem ti hvaležna za takšne besede, Ivan!“

„Glej, Ana, pred nekoliko dnevi sem srečal nenadoma svojega nekdanjega prijatelja Kavčiča. Kakšen fant je bil to! Njegova odločnost ni poznala nobene meje, njegove misli so letale drzno in brez zadržkov v najdaljnješe daljave, v najskritejše kote, njegove nade so segale do neba. Kje naj bi bila zapreka, da bi je ne bila odstranila z lehkoto njegova močna roka? Zemlja in nebo, oboje mora biti njegovo, sem si mislil tedaj. A ko sem ga srečal zadnjič, ga ni več poznalo moje oko. Samo duša moja ga je še spoznala, ko me je ogovoril. Kakšen si prijatelj, sem viknil, ali si ali nisi to ti, ki sem te občudoval kakor neko višje bitje, bitje, ki hodi visoko nad nami in se njegova noga ne more oblatiti z blatom vsakdanjega življenja? Pogledal me je začudeno, nekaj se je zablislilo v njegovih očeh. ‚Prvi si, prijatelj‘ mi je odgovoril, ‚prvi, kakor vidim, izmed vseh onih, kar sem jih srečal v zadnjih letih, prvi, da si ostal takšen, kot si bil nekdanj. Zato pojdi z menoj, povedati ti hočem svojo povest.‘ — Ta povest, Ana, je vsakdanja, a prav ta vsakdanjost jo dela silno žalostno.“

„Zabukovec se je zamislil in je stopal molče ob svoji soprog.

„Ali mi nočeš povedati te povesti, Ivan?“

Zdramil se je in dejal.

„Da, Ana, povem ti jo, toda ne sedaj. Ko bova zvečer doma, tedaj boš slišala vse.“

Voziček z otrokom je škripal dalje po peščeni poti, oddaleč so se belile nizke bele hiše stranskih vasi, nad njimi so se vzdigovali začrneli zvoniki, vmes se je mešalo košato drevje z napol orumenelim listjem.

Zabukovec in Ana sta zavila v prvo gostilno. Pod širokovejnimi orehi in kostanji so stale tamkaj pogrnjene mize, okoli nekaterih je sedelô že dokaj meščanov. Na dolnjem koncu vrta je bila še prazna miza. K njej sta sedla. Kmetiška natararica, debela punca zagorelih lic in rjave polti, jima je prinesla piva in gnjati.

To skromno južino sta bila ravnokar zaužila, ko zaslišita na cesti ropot nove kočije. Ana se ozre in prebledi. V kočiji je sedel mladi Volec s svojo soprogo. Bilo je prvič, da ga je videla, odkar sta bila poročena z Zabukovcem. Mlada Volčevka je sedela ob strani svojega moža v svetli moderni toaleti, ki je nje lepoto še povečavala in kazala nje vitki stas in bujne ude. Njena lepa glava je zrla ponosno okoli sebe, videti je bilo, da je vajena gledati druge nizko pod seboj. Njene oči so se svetile, njena usta so bila napol odprta in bleščali so se beli drobni zobje. Sedela je kakor kraljica na prestolu, lepa in mogočna.

Zraven nje je sedel soprog, mladi Anton Volec. Senčil se je v milosti svoje soproge, a njegova glava je klonila nizko, njegov obraz je bil bled in prepadel. Stiskal se je Volec v kot in je bil videti neznaten in silno skromen poleg svoje soproge. Njegovo oko je zrló mrko predse, ni se smejalo, ni umelo lepote, ki je plula nad jesenskim poljem, nad vasmí in griči, nad vsó daljno okolico.

Ana si ni mogla odgovoriti, čemu je prebledela. Davno, davno je že bil pozabljen v njenem srcu ta mož, pobledele in zabrisale so se bile že davno poteze njegovega obraza, odzvenel je že davno zadnji zvok njegove nekđaj sladke govornice. Vse, prav vse je izginilo, izpuljeno je bilo do koreninice!

In vendar je prebledela! Nekaj ji je reklo, da je to prvo srečanje po tako dolgem času zanjo začetek dozđaj nepoznanih bridkosti, slutila je, da pomeni to zopet preobrat v njenem življenju. Kakor električni tok jo je prešinilo to spoznanje, ni se zavedela, odkod prihaja, niti kam pojde, a vedela je, da je resnično, da ji je usodno.

„Kaj ti je, Ana?“ je vprašal soprog, ki je opazil, kako je prebledela.

Ana mu ni odgovorila. Tedaj se je ozrl in je prebledel tudi on. Bol je prešinila njegovo srce in zatresla se mu je za hipec roka.

„Ne, Ivan,“ je tedaj dejala ona mehko. „Tvoje misli niso prave. Pogledj mi v oči in potem sodi!“

Pogledala ga je odkritosrčno s svojimi zvestimi, globokimi očmi.

„Odpusti mi, Ana, nehote, nenadoma je to prišlo nadme!“

Solnčni žarek se je prikradel skozi veje na njiju obraza in zažarile so se poteze v vdanosti in ljubezni med obema, in bilo je zopet svetlo v njunih srcih . . .

Mladi Volec je zavozil na dvorišče. Elegantno sta stopala konja, izpod njiju kopit je škropil drobni pesek naokoli, izpod uzde so tiščale bele pene, iskriale so se velike, lepe oči. Volec je rahlo privzdignil bič in se je sklonil kvišku iz svojega kota. Ozrl se je okoli sebe, po vrtu, po navzočih, ter ustavil konja. Skočil je z voza, pristopil k soprogi ter ji pomagal, da je izstopila. Komaj se je doteknila njegove roke, lahno kakor ptica se je zazibala njena vitka postava za nekoliko hipcev v zraku, njena noga se je komaj zaznala v pesku.

Kmalu nato sta prišla na vrt. Prisedla sta k večji družbi za dolgo ozko mizo. Toda Volec je takoj zopet vstal ter hitel proti mizi, kjer je sedel njegov agent Zabukovec s soprogo. Njegov obraz ni kazal nikakršne zadrege, pomlajal ga je celo nasmeh, ki se mu je zibal okoli usten.

„Tudi Vi tukaj, Zabukovec? Nisem Vas še videl v gostilni razen po službenih opravilih. Zdravi!“

Podal mu je roko.

„To je gotovo Vaša gospa soproga, ali me nočete predstaviti?“

Zabukovec je zardel, a pogledal mu je naravnost v oči.

„Oprostite, gospod Volec, toda mislil sem . . .“

Volec mu ni dal izgovoriti. Pristopil je sam k Ani ter dejal:

„Veseli me, da Vas imam priliko poznati, gospa! Gotovo ste jako srečni, da imate tako vrlega moža, kakor je gospod Zabukovec.“

Ana ni vedela, kaj bi odgovorila, niti kaj bi storila. Pogledala je svojega moža, toda ta je v istem hipu gledal v tla in bobnal s prsti po mizi.

Volec pa ni hotel razumeti te zadrege. Prijel je stol ter dejal:

„Saj mi gotovo dovolita, da prisedem nekoliko hipcev. Rad bi govoril z Vami, gospod Zabukovec, v kupčijskih zadevah.“

In gospod Volec je res govoril o kupčijskih zadevah, a njegove oči so bile obrnjene bolj proti Ani nego proti Zabukovcu. Videti je bilo, kakor bi se pogovarjal samo z njo, kakor bi ne bilo drugega človeka zraven njiju.

Njegova soproga se je tačas razgovarjala z mladim dolgim dijakom, ki se je bil prikazal prav v tem hipu, kakor bi bil zrastel iz tal. Ko ga je Volec zagledal, se je naglo poslovil od Ane in Zabukovca ter odšel tja.

Zabukovec in Ana sta se oddehnila, ko je odšel. Odleglo je obema, toda izpregovorila nista nobene besede. Ležalo je nad njima nekaj zadehlega in morečega.

Kmalu nato sta tudi molče vstala. Voziček z otrokom je zopet škripal po peščeni poti, a sedaj proti domu, zaostajale so bele nizke hiše stranskih vasi, zaostajali so začrneli zvoniki, zaostajalo košato drevje z orumenelim listjem . . .

IV.

Topel, nekoliko vlažen večer je bil tisti dan. Zabukovec in Ana sta slonela po večerji pri oknu ter zrla na ulice. V posameznih gručah so se vračali izletniki v mesto, govorili so večinoma glasno, smejali so se veselo. Oživelo je zopet mesto, ki je bilo popoldne skoro izumrlo. Bližali in oddaljevali so se koraki po tlaku, ropotali so izvoščki, a legala je noč niže in niže. Zsvetile so svetiljke po ogljih.

„Ali mi nočeš sedaj povedati povesti o svojem prijatelju Kavčiču?“ je prosila Ana ter prijela soproga za roko.

„Prav rad, Ana! Toda pri oknu to ne gre, sediva rajša na divan!“

„In ne prižgiva luči! Takole v temi se lepše pripoveduje in lepše poslušā.“

„Kakor hočeš, draga!“

Sedla sta na divan drugi poleg drugega.

„Daj mi roko, Ana, tako mi bode nekoliko laže. Povedal sem ti že popoldne, da je ta povest žalostna. In ker je žalostna, si je ne upam prav nič predrugāčiti, ne izpustiti besedice. In zato jo moram pripovedovati, kakor mi jo je pripovedoval prijatelj sam, z njegovimi besedami.“

Ana je položila roko v njegovo, njena kodrasta glava se je naslonila na njegovo ramo. Iz kota se je čulo lahko dihanje otrokovo, iznad omare se je blestikalo nekoliko velikih vaz z visokimi šopki . . .

„Tako torej je pripovedoval moj prijatelj Kavčič,“ je začel Zabukovec s povestjo. Govoril je tiho, komaj slišno :

„Dolgo je temu, kar sva se ločila in nastopila vsak svojo novo pot, pot v življenje. Še preden pa sem storil prvi korak na njej, sem vedel, da ne bode srečna. In zato sem se hotel vrniti, sem si hotel poiskati drugega posla, ki bi se bolj prilegal mojemu značaju. Tako sem postal iz učitelja poštni uradnik. Izprva sem mislil, da sem dobro zamenjal, pozneje sem uvidel, da me je čakala tukaj ista usoda, ki sem ji hotel ubežati, ko sem zapustil učiteljski poklic. Čemu torej menjavati? Na vsaki poti je kamenje, na tej debelo, na oni drobno, ob vsakega se lahko izpotakneš. Še bolje je, ako je debelo, ga vsaj lahko vidiš oddaleč in višje privzdigneš nogo. Morda se ti posreči, da jo dvigneš preko njega. Toda ako nisi opazil onega drobnega, ostrega kamničevja in si stopil nanj, se ti je zapičilo v meso, da si zaječal, in rana je bila še nevarnejša nego od prvega. Čemu torej izbirati, čemu menjavati? Nastopi takoj prvo pot, ki se ti ponudi, a pazi, da gledaš vedno pod noge! Pazi, da ne gledaš

kvišku, tam gori nimaš iskati ničesar, priklenjen si na zemljo, valjati in zvijati se moraš v prahu, kakor se valja in zvija črv. Vidiš, jaz sem gledal vedno kvišku, moji vzori so bili tam gori visoko visoko, hrepenel sem po njih, iztezal sem po njih svoje roke, iztezal jih toliko časa, da so mi utrujene omahnile. Nisem jih mogel več vzdigniti! Vsaka moja žilica je silila kvišku, tja k solncu, tja k večni svetlobi. Zastonj! A dasi so trudne moje roke, dasi je izmučeno in izpito moje telo, še vedno ne morem gledati na tla, še vedno pozkušam, da bi zazrl ono, da bi dosegel ono, kar vem, da mora nekje biti, naj se skriva kamorkoli. Ne, ne morem verjeti, še zdaj ne morem verjeti, da bi tam ne bilo ničesar in prepričan sem, da so samo naše oči preslabe, da ne morejo prodreti do tja, kamor hrepeni naša duša. Dvojen človek je v meni, eden, ki me silí, da bi gledal v tla, da bi si čistil in trebil pot, da ne bi se spotikal ob kamenje, a drugi oni, ki mi pravi: glavo in srce kvišku!

In zato se kesam sedaj, da nisem ostal pri učiteljstvu. Kaj je veličastnejšega, kaj je svetejšega, nego dan za dnevom učiti: srca kvišku! Ali ti ne pride moč v roke, da ne omahnejo, ako vidiš, kako se razgrevajo mlade duše, kako verujejo tvojim besedam? Prepričan sem, da se pravi učitelj rajši spotika ob kamenje, nego da bi gledal na tla. On sili kvišku, on ne more pasti, ker ga podpirajo mlada srca, srca polna klenega zrna, ki ga je tja notri sam zasejal, s a m in iz svoje duše!

Kakšni kontrasti so v meni! A vendar čutim, da mora biti nekdam bolje, prepričan sem, da se odgrne zavesa in da zazrem solnce in svetlobo! Zato preklicujem svoje prejšnje besede in pravim: Ne, ne glej vedno pod noge, nisi priklenjen na zemljo, ampak dvigni glavo kvišku, zasvitati se mora, tam iz daljave mora zasvetiti solnce, božje solnce . . .

Kmalu potem, ko smo se razšli na vse strani, sem se oženil. V svoji ženi sem iskal prijateljice in tolažnice, sem hotel dobiti tovarišico, ki me bode razumela, tovarišico, ki ji bode zrlo oko z mojim vred kvišku, tovarišico, ki ji bode utripalo srce enako z

mojim, tovarišico, ki ji bodo koprnele oči proti solncu, kakor koprne proti njemu moje oči.

Daleč tam gori pod sivimi skalami stoji moja rojstna vas. Beli oblaki plujejo nad njo, oni so edini tujci in znanci, ki jo posečajo. In moja rojstna vas je tudi rojstna vas moje žene. Mnogo sem videl deklic po mestih, lepa je bila njih vnanjščina, zakaj ne bi bila lepa tudi njih notranjščina? A med vsemi je ni bilo, ki bi bila vznemirila moje srce. Vedrih oči, lahkih nog sem stopal mimo njih, njihovi žareči pogledi niso vžgali iskre moje ljubezni.

Nekdaj pa sem zašel po dolgih letih zopet v svojo rojstno vas. Ni me pozdravil znani glas mojih staršev, niso se mi zaiskrile nasproti oči sestrine in bratove. Oče in mati, oba sta že v miru počivala tam gori za cerkvijo nad vasjo. Skupen lesen križ, izpran od deževja in začrnel od jesenskih vetrov, se je dvigal nad njunima glavama. Nagnil se je bil na stran, pogrezal se je niže in niže.

Brat pa je bil odšel s sestro v Ameriko. Domača gruda ju ni mogla več živiti. S težkim srcem, s težkimi mislimi sta odhajala. Oglasila sta se bila med potjo v mestu pri meni.

Spremil sem ju zvečer na kolodvor. Mrak je že legal po ulicah, luči niso bile še prižgane. Na koncu dolgih ulic se je dvigal kolodvor. Nikdar prej ne slej se mi ni videlo to poslopje tako temno, tako zapuščeno. Videlo se je oddaleč, kakor bi ne bilo za temnimi okni žive duše, kakor bi se po prostranih, visokih prostorih izprehajale same tihe sence ter se plašno umikale druga drugi.

Brat je stopal pred menoj, midva s sestro sva šla za njim. Njegov hrbet je bil skrivljen, desna rama je bila nižja od leve, tiščal jo je navzdol velik rdeče pobarvan kovčég. Zibal se je zdaj naprej zdaj nazaj, a dolgi koščeni prsti bratovi so se ga oklepali tesno, zapičili bi se bili kmalu v les.

„Ali je težko, France?“

Postal je nekoliko, kakor bi hotel počivati.

„Ne preveč, to se že prenese.“

Šli smo dalje, njegove noge so postajale vsak trenotek okornejše, začel jih je vlečiti za sabo.

„Kdaj bosta tam?“

„Tam?“ ponovi sestra.

„Tam? Bog ve!“

Prišli smo do kolodvora. Prižgali so pravkar luč pred vhodom. V motnih njenih žarkih se je zasvetila kopica ljudi, ki so čepeli okoli stopnic ob vhodu.

„Tudi ti grede v Ameriko,“ pravi France in odloži kovčég.

„Vsi?“ se začudi sestra.

„Vsi!“

„Ti se vrneš sedaj, Ivan?“ vpraša sestra.

Tih in plah je bil njen glas. France me je pogledal od strani, a takoj se je obrnil proč. Videl sem, kako je segel z roko preko oči.

Toda skoro se je zopet obrnil in je dejal :

„Morda se pa še vendar kdaj vidimo!“

Podal mi je roko.

„Zbogom, Ivan,“ je dejala tačas sestra. A njena roka je segla po predpasniku in z njim si je zakrila oči.

Neznani obrazi izseljencev so se vsesali s svojimi očmi v nas . . .

*

Nobenega ni bilo več tam gori pod onimi sivimi skalami, nobenega, ki bi si zaželela po njem moja duša. A vendar sem moral videti to vas še enkrat!

Počasi sem stopal navzgor.

Svetlo je sijalo solnce na skromne hiše, nad njimi so pluli oni beli oblaki, stari znanci izza davnih prošlih dni. Pluli so dalje in so se izgubljali v daljavi za onimi sinjimi vrhovi na vzhodu. V lahnem poletnem vetriču so se zibali obcestrni topoli, na njih so cvrčali škržati. Vse se je kopalo in treslo v morju svetlobe.

Jaz sem pa legel v travo na vršičku nad svojo rojstno hišo. Tujci so prebivali tam doli v onih skromnih in ozkih prostorih z nizkimi vrati in nizkimi okni. Težke misli so ležale na moji duši, težke kot svinec. A neprestano sem zrl tja doli, kjer so hitela nekdam

mimo mene srečna detinska leta. Solze so porosile moje oči, solze, ki so tekle zadnjič, ko sem se poslovil od brata in sestre tam ob kolodvorskem vhodu.

Minilo vse, minilo! . . .

Tedaj sem začul rahle stopinje za seboj. Naglo sem skočil kvišku in pred seboj sem zagledal mladenko, staro morda osemnajst let. Moje oči so začudeno obvisеле na njenem lepem obrazu.

„Kdo ste, gospodična?“

„In Vi, gospod?“

Imenoval sem ji svoje ime.

„Ah da, spominjam se Vas. Toda otrok sem še bila, ko ste bili zadnjič tukaj. Za pogrebom ste šli, za pokojno svojo materjo. Kako ste se mi smilili tačas!“

„Ali nisem ugenil, ako pravim, da ste gospodična Vrhovčeva?“

„Kako morete to vedeti?“ je vzkliknila veselo.

„No, težko ni ugeniti, ako človek pozna vse hiše po vrsti, kolikor jih je tam doli,“ sem dejal in se nasmehnil.

„Res je, ugenili ste,“ je dejala in mi je podala roko.

„Toda pojdite z menoj k nam, dobro ste nam došli. Mojega očeta in mater bo gotovo veselilo, ako vidita čez dolgo sina onih ljudi, ki jih še zdaj ne moreta pozabiti. Kolikrat se menimo o Vaših pokojnih starših, Vi ne veste.“ Stopala sva navzdol proti vasi. Vso pot je govorila veselo, njen srebrni glas je odmeval od belih sten, solnce se je smejalo na naju. Jaz pa sem bil z vsakim korakom bolj zamišljen. Padlo je tačas seme ljubezni v moje srce, padlo in vzkliklo.

Pri Vrhovčevih so me sprejeli kot starega znanca. Odyadil sem se bil že kmetiških ljudi, večletno bivanje v mestu mi jih je odtujilo. Toda danes sem se čutil takoj zopet domačin med njimi. Ti resni razorani obrazi, te svetle prijazne oči, trda okorna govorica, vse me je zopet prestavilo v nekdanje čase, mi je pričaralo pred oči toliko lepih trenutkov izza davnih dni.

Težko sem se ločil od gostoljubne hiše . . .

Toda prišel sem drugič in tretjič, prišel sem tja gori, kadarkoli sem utegnil. Razvijala se je moja ljubezen

do Minke in se razvila v mogočen plamen. Zazdelo se mi je, da sem našel v Minki bitje, ki se bode oklenilo z vso silo, z vso dušo mojega bitja in žitja. Ta misel me je osrečevala, ta misel me je tedaj prevzela vsega.

Minka me je ljubila s prvo svojo ljubeznijo. Prišla je bila komaj iz mestnih šol, njeno srce je bilo polno cvetja in bujnega zelenja. Začutil sem vonj tega cvetja, zapazil prelesto barvo tega zelenja. In prepričan sem bil, da si vzgojim in prikrojim bodočo tovarišico svojega življenja prav po svoje. Svoji duši storim enako njeno dušo, moje želje bodo njene želje, moje hrepenenje njeno hrepenenje. Oba bodeva jadrala v isto pristanišče, obema bodo svetili nasproti isti cilji. Najbogatejši bom med svojimi sovrstniki, najbogatejši na vsem svetu . . .

Poročil sem se. Svetal je bil oni dan, najsvetlejši v mojem življenju. Stari Vrhovec je objel svojo hčer, ko je odhajala z menoj, in solze so mu silile v oči. Objel jo je tačas menda prvič v svojem življenju, neroden in okoren je bil. Vrhovka jo je poljubila v sobi, ni si upala stopiti na vrata, sramovala se je svojih čustev, ki so ji prekipevala ob slovesu.

Ko sem stopal z Minko na voz, sem jo videl v sobi ob oknu s sklonjeno glavo. Pomigala sva ji z Minko v zadnji pozdrav in konja sta potegnili.

Visoko na nebu so pluli oni znanci, beli oblaki, in izginjali so nad daljnimi vrhovi. —

Lepi so bili oni prvi tedni, oni prvi meseci! Čemu bi ti pravil o njih sedaj, ko so minili za vedno, sedaj ko se je naselila v srce moje tema in žalost? Da, prijatelj, tačas si nisem mogel misliti, da bi se moglo kaj izpremeniti, da bi moglo kdaj zaiti solnce moje sreče.

Izprva mi je zadoščala Minkina bližina. Da je le bila blizu mene, že so razsvetili solčni prameni mojo notranjščino, že se je v njih kopala moja okolica. Tedaj nisem vpraševal, kako dolgo ostane tako, tedaj nisem bil še iztegnil roke, da odgrnem zaveso in pogledam, kje je izvor te sreče, izvor te svetlobe. Nisem si mogel misliti, da bi bil ta izvir usehljiv, da bi mu kdaj zazijalo nasproti temno in prazno njegovo žrelo . . .

Tedaj se je zgodilo nekega dne, da sem opazil oblaček na čelu svoje soproge. Prost sem bil oni dan in sedel sem s knjigo v roki ob oknu. Ona je pletla meni nasproti. Oba sva molčala.

Lep zimski dan je bil zunaj. Mimo okna so hoteli drsalci z drsalkami v rokah, tam oddaleč se je svetilo veliko srebrno zrcalo, na njem je bilo polno mladega življenja. Nad zrcalom v hribu so zelenele smreke.

Minkino oko je strmelo tja doli, senca na čelu se je večala.

„Kaj ti je, Minka?“

Prijel sem jo za roko.

„Kaj naj mi bo?“

Njena glava se ni obrnila proti meni, zrla je še vedno tja doli. A v njenem glasu je bilo nekaj tujega.

Osupnil sem.

„Minka, nekaj ti ni prav, nikdar mi še nisi tako odgovorila. Povej mi, kaj ti je?“

Molčala je in mi odtegnila roko.

„Minka, sedaj vem vse, prav vse,“ sem viknil. „Tebi ne zadoščam več sam, ti si želiš vun, hrepeniš po ljudeh, po družbi!“

Tedaj se je obrnila proti meni.

„Da, ugenil si. Glej, mlada sem še, ali naj bom vedno doma? Ko sem bila pri starših, nisem smela nikamor, ali naj bom zaprta tudi sedaj? Vidiš jih žene svojih tovarišev, vsaj nekaj imajo od življenja, moške jih vodijo —“

„Minka!“

Hudo mi je bilo naenkrat pri srcu in vstati sem moral. Hipoma se je porušila nad menoj ona ponosna stavba, ki je nanjo prirastlo moje srce z vsako najtanjšo svojo nitko. Porušila se je in sesedla.

Čuden človek sem, prijatelj, res čuden. Vse hočem imeti zase, zlasti sem hotel imeti samo zase svojo ženo. Zadoščala mi je popolnoma sama, zakaj ne bi ji zadoščal tudi jaz sam?

Hudo mi je bilo tačas, hudo. Vse moje sanje so se razpršile kakor pene. Začutil sem tedaj, da sem se varal. Ono cvetje in bujno zelenje, ki sem mislil, da

je vzcvelo in ozelenelo iz kali, ki so skrite globoko v njenem srcu, ono cvetje je bilo tuje. Nekdo je prišel od nekod in nasul ga je bil tja. Zavonjalo je, zazelelo je, a otreslo se je kmalu in obledelo, ker je bilo samo nasuto, ker je bilo natrgano drugod.

Porečeš mi gotovo, kako se morem žalostiti zaradi takšne malenkosti. Saj je imela žena prav in celo dolžnost je moja, da jo peljem v družbo. Človek je ustvarjen zanjo, zlasti ženska. Vse res, prijatelj, prav imaš. Toda tukaj je bilo nekaj drugega, tukaj ni bila njena želja, ki mi je bila v obraz. Njene besede same na sebi so bile, ki so mi hipoma odkrile njeno notranjščino, ki so mi pokazale, kako prazno je bilo moje upanje, da si vzgojim in prikrojim svojo tovarišico po svoje. Prijatelj, ena sama beseda zadošča včasi in strese v prah, kar se je sezidalo v dolgih, upanja polnih dneh . . .

Od tistega dne je stopilo nekaj med naju. Bilo je, kakor bi se bila privalila velika motna reka od nekod. Nenadoma se je razlila in časa nisva imela, da bi se bila rešila oba na isti breg. Ločila naju je, stala sva vsak na svojem bregu, a mostu ni bilo ne brvi, da bi prišla drug do drugega. A reka se je valila dalje in je bila vedno širša in motnejša . . .

Od tedaj sva se z ženo razgovarjala le redkokdaj. Rodilo se je bilo med nama nezaupanje, kar samo ob sebi je prišlo. Hodil sem v urad in iz urada, nobene pomenljivejše besede ni bilo med nama. A videl sem, da se v moji ženi nekaj godi, česar nisem prve dni mogel prav umeti. Navidezno se mi je vdala, nikdar ni več silila, da bi jo povedel v družbo, a vedel sem, da ji ni prav, da jo to peče in boli.

A kmalu mi je bilo vse jasno.

Nenadoma sem bil prišel nekega dne domov iz urada. Bolela me je glava in nekdo drugi je prevzel službo namesto mene. Odprla mi je dekla in se ustrašila.

„Kje je gospa?“

„Gospa je že v postelji,“ je odgovorila tiho.

Stopil sem v spalnico. Luč je brlela nad posteljo, moja soproga je bila res že pod odejo. Desnica ji je visela s postelje, skoro se je dotikala tal.

Pristopil sem k njej. Sklonil sem se in sem ji privzdignil roko. Bila je vroča, žile na njej so bile zabrekle. Položil sem jo na posteljo.

In ko sem se tako sklonil in ji popravil roko, so se tudi moje ustnice doteknile njenih.

Moj Bog! Iz njenih ust je zavela zoprna sapa, je zadišalo po žganju.

Hkratu ko me je doletela ta sapa, sem zapazil na njenem licu podolžno rdečo liso, ki je dozdej nisem še videl. Kakor dolg krvav curek se je zablislila v motni razsvetljavi. In zazdel se mi je ta prej tako lepi obraz spačen in pokrit z režočo krinko. Neka nevidna moč me je sunila od postelje, opotekel sem se na divan, tam sem zaril glavo v blazino . . .

Tiho kakor tat sem se splazil pozno ponoči v postelj. Toda moje oči niso našle spanca, po mojih žilah se je pretakal vroč svinec in na dušo mi je leglo nekaj težkega in temnega. Ves svet se je hipoma skrčil in zožil, skupaj so se stiskale njegove meje, in začutil sem, da sem bil nenadoma zaprt v ozko zadehlo rako, ki je pritiskala s svojim železnim pokrovom na mojo glavo. Pritiskala je. Naj bi bila vsaj pritisnila tako, da bi me bila tačas zadušila!

Skozi zastore se je prikradel v sobo prvi jutranji solnčni žarek. Tedaj se je zbudila moja soproga. Začudeno je pogledala okoli sebe. Skoro prestrašila se je, ko me je zagledala v postelji. A privila se je bliže mene in je ovila polno svojo roko okoli mojega vratu.

In tedaj sem zopet začutil ono sapo. Nisem si mogel pomagati, obrnil sem glavo v stran.

„Kaj ti je, dragec? Ali si bolan? Zakaj se obračaš od svoje Minke?“

Molčal sem in skočil raz postelj. Nisem ji mogel odgovoriti, tudi ako bi bil hotel. Resnice ji nisem hotel povedati, smilila se mi je, a legati nisem bil vaje, hinavec nisem mogel biti.

Težko težko mi je bilo pri srcu, ko sem se naglo oblačil. Ogdalo na steni mi je pokazalo moj obraz, ustrašil sem se ga. In tedaj me je obšlo neko nemoško čuvstvo, nekaj mehkega in ženskega, in sledovi tega čuvstva so se pokazali v mojih očeh. Nisem jih mogel

zadržati solz, ki so nenadoma prikipale v oči, toda sramoval sem se jih in nizko sem sklonil svojo glavo.

S postelje pa me je opazovalo dvoje velikih strmečih oči. Ona, ki je tam ležala, ni umela mojega sedanjega vedenja. Videl sem te preplašene oči v zrcalu, videl sem jih in še bolj se mi je zasmilila.

Toda hitel sem, da se odpravim, hitel sem, da pridem na zrak, v sobi mi ni bilo obstanka. Pograbil sem nazadnje še klobuk ter sem se hotel oddaljiti.

Tedaj pa so se njene roke razprostrle proti meni, proseče in drhteče. Ugenila je bila tačas, kaj se godi v meni.

„Milan!“

Zgrešile so moje noge nameravano smer, zavr-telo se je v moji glavi in preden sem se zavedel, sem bil pri njej. Ovile so se njene roke mojega tilnika, trdo, trdo, in ga niso hotele izpustiti. In iskale so njene ustnice mojih in so šepetale:

„Saj ne bom več, Milan, nikdar več!“

Zasvetilo se je po sobi, zaplesali so po njej še enkrat zlatosvetli solnčni žarki . . .

* * *

Vidiš, prijatelj, takšni smo! Menim, da me raz-umeš, ko ti pravim: takšni smo! Ali bi bil ti ravnal drugače? Ne, gotovo ne!

Ali vidiš, takoj drugega dne me dobi na cesti neki prijatelj. Dolgo ga že nisem bil videl, skoro bi ga ne bil spoznal, ko me je ustavil.

„Ah, ti si, kako se imaš? Kaj novega?“ ga vprašam. .

Zasmejal se je in je pokazal črne svoje zobe.

„Ali ne veš? Ločil sem se že pred letom.“

„Zakaj pa?“

„Zakaj? Čudno vprašanje! Moja žena je bila pijanka, a jaz sem potreboval denarja za svojo pijačo.“

„A tako! Ali si zdrav?“

Pogladil se je po trebuhu in se je zopet zarežal.

„Prijatelj, škoduje mi samo še voda!“

Smejal se je še sam s seboj, ko je stopal dalje z visoko povzdignjeno glavo . . .

Torej takšni smo!

Dnevi so potekali naglo, skoro prenaglo. Pri meni se ni navidezno izpremenilo drugega, nego da mi je žena porodila prvega otroka. To naju je še bolj združilo, to se pravi, mene je priklenilo še bolj na mojo soprogo. Moje ljubezni do nje ni moglo omajati prav nič več na svetu. Res, prav nič več!

Zato pa je prišlo tako, kakor je moralo priti!

Ko sem nekega dne premetaval po starini in iskal nekih že davno pozabljenih reči, sem naletel na obilo steklenic in stekleničic. Vse so bile odmašene, samo v eni je bila še neka tekočina. Odprem in jo povonjam. Zadišalo je iz nje žganje. Po žganju so dišale i vse druge.

Prav v istem času vstopi moja žena. Ko vidi, kaj imam v roki, se zapraši vsa divja proti meni in mi iztrga steklenico iz rok.

„Kaj hočeš tu? Česa iščeš? Tu nimaš opraviti ničesar!“

Nisem je še videl nikdar takšne. Pred menoj je stala zblaznela ženska. Iz nje je dišalo zopet žganje.

V meni je vzkipelo, zavpiti sem hotel, a nobenega glasu ni bilo iz mojega grla.

„Poberi se od tukaj!“ je zavpila zopet in je gledala še bolj divje. Moja roka se je dvignila, tresel sem se kot šiba. A kakor se je roka dvignila, tako mi je zopet omahnila.

Ne, tega ne, je kliknilo v meni, to bi bilo nečastno! . . .

Prijatelj, odzdaj je šlo z njo vedno bolj navzdol. Gledati sem moral in moram še sedaj, kako se opija dan za dnevom, kako besni nad menoj in nad otrokom. Ne moreš si misliti, s kakšnimi pridevki me obklada, ženska usta niso ustvarjena zanje.

A jaz trpim in molčim. Kadar ne morem več prenašati, se splazim iz hiše in iščem miru v delu ali po samotnih stezah. Gozd je moje zavetje in moja tolažba.

Kolikrat sem si že očital, da sem premehak, da bi vendarle lahko ustavil tako počenjanje. Toda čemu naj jo kaznujem? Ali je ona kriva, da sem jo poiskal

tam gori v onem gorskem kotu, da sem jo iztrgal iz one srede, ki je iz nje zrastle in ki vanjo še vedno spada po svojem mišljenju, po svoji poluizobraženosti in po svojem rojstvu? Jaz edini sem tisti, ki sem kriv! In zato trka moja roka skesano na prsi, a ne da bi se dvignila in enkrat za vselej končala to neznosno bedo!

Kolikrat in kolikrat sem že mislil na ločitev. Proč, daleč proč! Svojemu otroku sem dolžan, da bi šel proč.

Daleč bi šel, tja daleč za gore, kjer me ne pozna nihče, kjer ne bi zapuščal za seboj sledu. Ali kako naj grem? Poizkusil sem že, odšel sem za nekoliko dni, a vrnil sem se zopet. Srečen nisem bil, ko sem bil sam, srce me je gnalo nazaj, nazaj v njeno bližino.

Jaz ljubim to žensko, prijatelj, jaz jo ljubim, ljubim jo tako, da rajši dopuščam, da me suva njena noga, da pleše po mojih idealih, nego bi se ločil od nje.

Ali je ona kriva?

Prijatelj, tu ni rešitve niti zame niti zanjo. Počasi ginevam, a nočem in se ne znam rešiti. Konec vidim pred seboj. Poznam ga kakšen bode, a storiti ne morem koraka, da bi se mu umaknil. Pričakujem ga z odprtimi očmi.

Ljubezen, ljubezen! . . .

Sedaj gotovo razumeš tudi moj dolgi uvod tej povesti. Veseli me, prijatelj, da si srečnejši od mene, res me veseli. Pojdi in bodi še srečnejši! Veruj mi, da dozdam še nihče ni slišal te povesti, da še nihče ne ve, koliko trpi tvoj nekdanji prijatelj. Da sem jo razodel tebi, naj ti priča, koliko zaupanje sem imel od nekdanj do tebe!“ —

„Tako, sedaj sem dokončal to žalostno povest, draga Ana,“ je rekel Zabukovec in je poljubil svojo ženko na kodre.

Ona pa se je stisnila še bolj k njemu.

„Da, Ivan, žalostno, tako žalostno, kakršne še nisem slišala nikoli.“

„Kaj praviš, Ana, ali ima moj prijatelj prav s svojim potrpljenjem in trpljenjem?“

Zravnala se je kvišku ter ga jasno pogledala s svojimi zvestimi očmi, ki so se zasvetile celo v temi:

„Da, Ivan, jaz mislim, da ima prav!“

„Prav praviš, kdor tako trdno veruje, ko pravi: zasvitati se mora, mora in mora — ta mora imeti prav!“

Kmalu potem je bilo slišati v sobi samo še rahlo dihanje, iznad omare se je blestikalo nekoliko velikih vaz z visokimi šopi in skozi okno so sijale svetle zvezde. —

V.

Zabukovec je odšel na potovanje. Prehoditi je imel dolgo pot, obiskati nebroj strank v prilog Volčevi tvrcki. Na postajo ga je spremila ženka z otrokom. Vselej je morala biti pri njem do zadnjega trenutka, kakor ga je vedno pričakovala na peronu ob njega prihodu, da ni zamudila niti hipca njegove prisotnosti.

Teško ji je bilo vedno slovo od soproga, dasi se je odpravljaj morda samo za nekoliko dni, a tako težko, kakor ji je bilo danes, ji ni bilo še nikdar. Kar izpustiti ni mogla njegove roke iz svoje, šla je za njim prav do njegovega sedeža v voz.

„Pa glej, da se ti ne pripetí kaj hudega! Pazi se, kar nekam hudo mi je pri srcu, kakor bi se ti imela zgoditi velika nestreča.“

„Nič se ne boj, Ana, saj veš, kako sem previden.“

„Torej z Bogom!“

Vlak se je začel pomikati dalje, Ivan je stal pri oknu in migal v slovo. Steber dima se je valil mimo vozov, vlak se je skrtil za ovinkom.

Ana se je počasi vračala v mesto, v svoje stanovanje. Njena duša ni bila vesela ob pogledu na te dolge vrste hiš, ki so se kopale v svetlobi poznojesenskega solnca. Bilo ji je, kakor bi se te hiše opasno zibale nad njeno glavo, kakor bi se imele pravkar zrušiti in jo pokopati pod seboj. Tesneje je oprijela ročaj pri otrokovem vozičku, hitreje je porinila voziček dalje po tlaku. Hipoma se ji je videlo, kakor bi jo obdajala nevidna nevarnost, ki je skrita v teh hišah. Začutila je, da je varna samo doma v tesni svoji sobi med štirimi stenami, da je varna samo tam, kjer je

zapustila neizbrisen sled noga njegovega soproga. Le tam, kjer je najmanjšo stvarco posvetila navzočnost njegova, le tam ji ne more pretiti nikakršna nevarnost.

Hitela je po ulicah, da so jo začeli že opazovati ljudje. Vsa zasopljena je dospela v svoje stanovanje, kjer se je takoj lotila dela, ki ga je bila odložila poprej. Nervozno se je gibala med opravo, ki jo je začela urejevati, vsaka stvarca je morala stati na svojem, od nekdanj ji že odločenem prostoru, se je morala svetiti, kakor bi bila pravkar izšla izpod mojstrove roke.

Tedaj je nekdo pozvonil.

Ana je hipoma obstala. Rezki glas zvonca jo je pretresel, da ji je začelo srce burneje utripati. Nihče ni bil vaje, da bi jih obiskoval ob tej uri. Ko je zjutraj odšla mlekarica in tolikrat na teden tudi pekovski vajenec, od tedaj je navadno zvonec počival po ves dan, ako se ni včasi zjutraj oglasil še semtertja berač. Vedela je takoj, da mora biti nekaj posebnega, a srce ji je povedalo prvi hip, da tudi nič dobrega.

Popravila si je lase, ki so ji silili na čelo, pogledala se je za hipec v ogledalo, a potem šla odpirat.

Na vratih se je pojavil gospod Anton Volec mlajši. Nekoliko bled je bil danes njegov obraz in njegova visoka postava je bila videti stisnjena. Ena rama je celo silila nekoliko više kot druga. A bil je gospod Volec skrbno počesan, jasno se je svetila bela raza na sredi glave, in lasje so bili ob straneh kakor polimani in ob sencih nesvedričeni. Dišal je po jedkem parfumu, videti je bilo, da je pravkar prišel od brivca.

Stisnil je noge skupaj in se nemo poklonil.

Ana ni verjela svojim očem, ko ga je zagledala. Nobena pametna misel ji ni mogla v glavo, niti pomislila ni, kaj naj bi storila. Povesila je oči in stala je pred njim kakor pred sodnikom.

„Gospa, samo trenotek me sprejmite,“ je dejal Anton Volec tedaj in njegov glas je bil mehak in proseč.

Tedaj se je zdramila.

„Gospod Volec, ako je Vaš poset namenjen mojemu možu, Vam moram povedati, da je danes odpotoval,“ je rekla ter se poklonila.

„Vem, gospa. A jaz moram govoriti z Vami, moram govoriti še danes“.

Še bolj proseč in vsiljiv je bil njegov glas.

Odločila se je bila v tistem hipu in dejala je trdo:

„Dobro, vstopite torej!“

Vedla ga je v sobo, pokazala mu stol ter rekla:

„Upam, gospod Volec, da se Vaš razgovor ne bo dotikal one minile dobe iz mojega življenja, ki sem nanjo tako lahko pozabila.“

„Tako lahko pozabili, gospa? Vi se maščujete, gospa, nad onim, ki sedi zdaj skesan pred Vami, ki bi rajši popravil, kar je zagrešil, nego je sedaj živ. Vi se maščujete nad pobitim sovražnikom, ki se ne more več braniti.“

„Prosim Vas vnovič, gospod Volec, ne dotikajte se reči, ki leže že davno globoko pokopane in ki jih ne more zbuditi k življenju nihče več na vsem svetu. Povejte rajši, kaj Vas je dovedlo k meni in česa želite ali zahtevate od mene.“

Volec se je pomaknil bliže nje in je izkušal doseči njeno roko.

„Samo še enkrat mi podajte svojo ljubo roko, samo še enkrat, v znamenje, da ste mi odpustili na dnu srca in zadovoljen bodem in lahko zopet odidem!“

„Čemu roko, gospod Volec? Ali sem Vam dala kdaj in z najmanjšim znamenjem povod, da bi lahko mislili, da sem se srdila nad Vami? Oj ne, gospod Volec, moje življenje se razvija srečno, srečneje, nego bi se bilo moglo razvijati ob Vaši strani. Zagotavljam Vas, da ni bilo nikdar žale misli v mojem srcu do Vas zaradi tega Vašega ravnanja. Sama pripoznam, da sem bila tačas neumna, ko sem mislila, da bi me utegnil kdaj napraviti gospod Anton Volec za odlično in bogato gospo. Smejati se moram, da sem mogla kdaj sploh kaj takega misliti. In ako hočete vedeti, Vam moram celo povedati, da bi niti ne mislila več, da ste še na svetu, ako bi Vas ne bila zadnjič videla na deželi in ako bi slučajno moj mož ne bil v službi pri Vašem očetu. Zato pa moram že prepustiti Vam, gospod Volec, da sami razmišljujete in izkušate dognati, ali je bilo Vaše tedanje ravnanje nasproti mladi in ubogi

deklici pošteno in moško ali ne. Jaz Vas nisem sodila nikoli in Vas ne maram soditi nikoli.“

Govorila je naglo in neusmiljeno in Volec se je zvijal pod vsako besedo in si je grizel ustnice.

Ko je končala, je nenadoma padel pred njo na kolena.

„Ne, ne, tako ne more biti, to ni res! Sama sebe varaš, Ana, ti nisi srečna, ti ne moreš biti srečna! Spomni se na one lepe čase, ko si prisegla ljubezen samo meni, spomni se nanje in prepričan sem, da najdeš še v svojem srcu iskro ljubezni, ki tli do mene, ki sem sedaj nesrečen, kakor ni nesrečen nihče na svetu, do mene, ki se danes tako globoko ponižujem pred taboj, proseč te vnovič, da razpihaš ono iskro v mogočen plamen ter objameš z njim vnovič moje življenje.“

Objel jo je okoli kolen in ni se ga mogla otresti.

„Pustite me, gospod, Vi pozabljate, da imate pred seboj ženo drugega, ki Vam ni storil nikdar nič žalega. In Vi ga sramotite s takšnim počenjanjem, z najostudnejšim počenjanjem, ki se more najti na svetu. Pustite me, sicer zavpijem na pomoč!“

Pahnila ga je od sebe z vso močjo, a on se e oklepaj njenih kolen in jih ni hotel izpustiti.

„Kmalu bom končal, Ana! Vidim tvojo neusmiljenost, vidim, da me nisi ljubila nikdar,“ je dejal s takim glasom, da se je hipoma nekaj zgenilo v njenem srcu. Sam Bog ve, na kateri trenotek se je spomnila pri teh besedah, da je za hipec oslabela njena volja, da je postalo mehko v njeni notranjščini.

Njene roke so omahnile, njeno oko se je zameknilo daleč nazaj v prošlost.

A on se je vzradostil. Zapazil je takoj ugodnost trenotka. Počasi se je dvignil in je prisedel prav blizu nje, da se je njegova roka dotikala njene lekti.

„Glej, Ana, jaz sem nesrečen, silno nesrečen. Mislil sem nekdam, da ljubim njo, ki sem jo poročil. Morda sem jo res ljubil, a ona ni ljubila mene nikoli. Napravil sem jo za ugledno gospo, a ona mi je to povrnila s tem, da me je napravila siromašnejšega, nego je najslabši berač. Oropala me je veselja do dela, veselja do življenja, ogoljufala me je za mojo

mladost. Ničesar nimam od nje, še celo drage obleke, ki jih kupuje za moj denar, so napravljene zato, da se jih vesele drugi, ki žive ob njeni milosti. Toda dovolj —“

Volec ni mogel nadaljevati. Izginilo je iz Ane tačas ono mehko čuvstvo, ki jo je bilo navdalo tako nenadoma. Ponosno se je zravnala in se vstopila predenj.

„Čemu mi pripovedujete vse to? Mene nič ne zanimajo Vaše razmere. Kakor ste si postlali, tako ležite,“ je dejalo trdo ter stopila k vratom.

Odprla jih je na stežaj ter rekla:

„In sedaj odidite in ne prestopite več tega praga!“

Volec je skočil kvišku, njegov obraz je rdel, njegove roke so se tresle.

„Meni kaj takšnega, meni!“ je sikal in hitel po stopnicah. „To mi poplačaš drago!“

Ko so odzveneli njegovi koraki na ulicah, je padla Ana onemogla v naslanjač. Zakrila si je obraz z rokami in njeno telo se je krčevito zvijalo od bolesti, ki ji jo je povzročil Volčev obisk.

Temni oblaki so se zbirali na nebu njene sreče...

VI.

Anton Volec je bil že dolgo sam gospodar, očeta je krila že davno črna prst. Dokler je bil stari še živ, je izkušal vedno, da bi ublažil nasprotstva, ki so se kupičila slehrni dan med njegovim sinom in njega soprogo. In posrečilo se mu je bilo vsaj toliko, da niso prišle te žalostne razmere v javnost. Ljudje so videli nezadovoljstvo, ki se je naselilo mlajšemu Volcu na čelo, videli so nemir, ki se je polaščal vedno bolj in bolj njegovega bitja, ugenili so, da je nesrečen, toda nihče ni vedel pravega vzroka, odkod izvira to nezadovoljstvo, ta nemir in ta nesreča.

Ko je pa umrl stari Volec, tedaj so se razmere poostrile do skrajnosti. Prišle so v javnost posamezne podrobnosti, ki jih Volec niti prikrivati ni hotel več. Konec vsemu je bil, da je Volec odpravil svojo soprogo iz hiše. Ločila sta se natihoma brez nepotrebnih sitnosti in stroškov. Vedrega čela in lica ga je zapustila in z nasmehom na ustih.

„To je edina dobrota in edino veselje, ki si mi ga storil,“ mu je dejala ob slovesu. „Zato pa hvala ti in z Bogom!“

Veselo so pohiteli konji v sveže pomladno jutro, zaprašilo se je za kočijo in izginila je za vogalom.

Volec se ni ozrl za njo. Izkušal je, da bi se oddahnil, in povzdignil je svojo glavo visoko. Da, nasmejala se je celo! Toda v istem hipu je začutil neko čudno praznoto v svoji duši, ozrl se je okoli sebe, kakor bi iskal nekoga in glava mu je zopet klonila.

Zapri se je v svoje stanovanje in ni ga bilo na izpregled tisti dan . . .

* * *

Zabukovec je ostal v službi tudi pri mlajšem Volcu. Njegovo življenje je potekalo mirno in skromno. Sreča se je bila naselila pri njem, ni ga bilo oblačka na njegovem obzorju. Štiri otroke je imel, a ni ga bilo strah zanje, prepričan je bil, da jih lahko prehrani in pripravi do poštenega kruha. Njegovo čelo je bilo vedno vedro, njegove oči so bile jasne.

Ana ni Zabukovcu nikdar povedala ničesar o onem Volčevem obisku. Sklenila je bila sicer večkrat, da mu mora i to povedati, toda vselej se je bila premislila. A težila jo je ta edina skrivnost, ki jo je imela proti svojemu možu, težila jo je zlasti prve čase. Pozneje, ko je videla, da Volca ni več blizu, se je nekoliko pomirila in mislila redkeje na to. A vendar ji je bilo včasih hudo, da bi se razjokala.

Ko je prevzel mlajši Volec vodstvo tvrdkino, tedaj je bilo Ani najhuje. Rada bi bila izkušala pregovoriti moža, naj si išče službe drugje. A tedaj bi mu morala povedati vzrok in to bi morda skalilo njegovo srečo. In zraven vsega je bila služba pri tvrdki Volčevi zelo dobra, Zabukovec je bil plačan pošteno za svoje delo. Prepozno je bilo, da bi pogrevala sedaj stare reči in morda tudi nepotrebno, saj se mu vendar ni treba ničesar bati!

Vse je šlo tedaj v navadnem lepem tiru, dnevi so potekali za dnevi, brez prevelikih skrbi, brez prevelikih težav . . .

Ana je stopala nekega dne zopet proti železnični postaji. Vsi štirje otroci so hodili zraven nje. Bili so brhki in lepi, da jih je bilo veselje videti. Tudi Ana jih je bila vesela, ponosno je zrla nanje, kakor bi jih hotela pokazati vsakemu, češ, glejte, to so moji in mojega soproga, v čast in podporo nama bodo na starost.

Ana je bila vesela, Ana ne bi bila tedaj menjala z nikomer. Mimo nje so hitele bogate kočije, v njih so sedele z zlatom obložene dame, so se videli rdeči, zadovoljstva se bleščeči obrazi gospodov. Žvenkljali so konji, svetila se je oprava, nikjer skrbi in žalosti, povsod čisto veselje, povsod jasna sreča. A Ana ne bi menjala z nikomer, ne bi menjala za vse te poželjive reči, ne bi menjala za vso to srečo. Anina sreča je bila večja, mnogo večja. Ana je hitela nasproti svojemu soprogu, ki se je imel vrniti sedaj z daljšega potovanja in ni hitela sama, hitela je s svojimi otroki, s svojim solncem, s svojo svetlobo in s svojo toploto, ki obseva, razsvetluje in ogreva vse njeno bitje, vse njeno življenje . . .

Vlak je pridrdral na postajo. Klicali so izprevodniki, odpirali vrata, ljudje so se usipali z vozov. Vmes so se mešale rdeče in modre kape postreščkov. Bilo je živahno vrvenje, vse je sililo proti izhodom.

Ana je stala z otroki ob strani in opazovala mimoidoče. Mnogo jih je že šlo mimo, a pravega le še ni bilo. Redkejši je postajal gosti curek, vrsta se je pretrgala.

„Papa, papa!“ je viknila starejša hčerka in ploskala z rokami.

„Papa, papa!“ so ponavljali za njo drugi.

Hiteli so proti njemu, ki se je pravkar pojavil ob vhodu. Obesili so se mu na roke, a on se je sklonil k njim in jih poljubil po vrsti.

„Bog Te sprimi, Ivan!“

Podala mu je svojo majhno roko ter mu pogledala v oči.

A tedaj se je hipoma zdrznila.

„Kaj ti je Ivan?“ je viknila vsa prestrašena. „Ali si bolan?“

Ivanov obraz je bil bled, a gori na vedno jasnem visokem čelu je plaval teman oblak, oblak, kakršnega še ni opazila nikdar na njem.

Stisnil ji je roko mehko, a odgovoril ji ni ničesar. In molče so stopali proti domu.

Jasno je še sijalo solnce na nebu, njegovi žarki so se odbijali od šip, svetlo je bilo in lepo, a v tej mali družini, ki se je vračala proti domu, je hipoma ugasnila ta svetloba, grda senca je zakrila zlato solnce.

Tiho so stopali, njih pogledi so bili plašni, mraz je legal na njih duše.

* * *

Zvečer je pripovedoval Zabukovec Ani tole:

Slučajno sem moral včeraj zopet v B* in tedaj sem zopet naletel na prijatelja Kavčiča. Ni me videl, ko sem ga srečal. S povešeno glavo je šel mimo mene, oči vrpte v tla.

Stresel se je, ko sem ga ogovoril. A ko me je pogledal, se je za hipec zaiskrilo v njegovih očeh, zdelo se mi je takoj, kakor bi šinil žarek upanja v njegovo dušo.

Krčevito se je oprijel moje roke in je ni hotel izpustiti.

„Morda mi pa Bog pošilja Tebe, da me rešiš,“ mi je dejal naglo in me vlekel za seboj.

„Poslušaj me, prijatelj, in potem me sodi ali reši. Edini ti si na svetu, ki ti zaupam vse!“

In pripovedoval mi je drugo poglavje iz nesrečnega svojega življenja. Nočem ti natančno pripovedovati njegovih besed, dovolj je, da ti označim nakratko vsebino njegovega govora. Njegova soproga se je vdajala vedno bolj pijači, a on jo je hotel odvaditi s tem, da ji je dajal denar le za potrebo, kolikor je potrebovala sproti. A navzlic temu je videl, da se izgublja dan za dnem. Tega si ni mogel raztolmačiti dolgo časa. Toda nekega dne je prišlo spoznanje.

Prišel je bil iz urada predpoldne. Ko se je bližal svoji sobi, je začul iz nje glasno govorjenje. Hitro in razburjeno je nekdo govoril notri z njegovo soprogo, a ona mu je odgovarjala s tišjim, pritajenim glasom.

Tedaj ga je nekaj pogrelo in odprl je naglo vrata. Njegova soproga je stala bleda zraven mize, z desnico se naslanjajoč na stol. Ko je vstopil on, se je stresla in videti je bilo, kakor bi se morala vsak hip sesesti. A besede ni bilo iz njenih ust.

Stopil pa je tedaj predenj obiskovalec njen. Kavčič ga je spoznal takoj. Položaj mu je bil v tem hipu jasen. Mož z majhnimi, napol mežečimi očmi in z veliko navzdol visečo spodnjo ustno je bil znan skopuh in oderuh, ki je že marsikomu izpil kri pri živem telesu.

Stopil je torej predenj in je nabral obraz v naj-lpše gube.

„Neka mala zadeva, gospod, nič posebnega. Saj veste, človek nerad nadleguje ljudi, ali včasih mora, saj veste, mora,“ se je smehljal mož in si je obrisal kratke brke.

„Povejte, kar Vam je na srcu in ne govorite brez potrebe,“ ga je prekinil Kavčič.

„No, no, saj veste, potrpite malo, prosim. Vidite, Vaši gospe soprogi sem včasih takole malo posodil, vidite. In danes sem prišel, da bi mi vrnila, pa nima revica. A jaz ne morem več čakati, saj veste, ne morem. Tudi jaz imam svoje obveznosti, tudi mene takoj pri-mejo, ako žne plačam.“

„Koliko je, govorite!“

„Eh malenkost, malenkost za Vas, za uradnika, prosim Vas.* Saj veste, posodil sem večkrat, že čez leto je, da, še dlje!“ je govoril mož in gledal na tla.

„Imenujte vsoto brez okolišev!“

„Kaj se to pravi, brez okolišev. Saj veste, sami veste. Ko sem zadnjič posodil, ste mi podpisali menico sami, Vaša gospa mi jo je prinesla. A jutri ta menica zapade in zato sem prišel, saj veste, da se mi jutri prav gotovo plača.“

Kavčičeva soproga je omahnila tedaj na divan in v roke si je zakrila obraz.

On pa se je tedaj prijel za glavo, vse se je zavrtelo pred njim.

Mož s kratkimi brkami in navzdol visečo ustno pa je tedaj v največjem miru potegnul iz žepa menico. Odstopil je korak nazaj in dejal:

„Vidite tale podpis, gospod Kavčič, saj ga vendar poznate.“

Kavčič je strmel na papir, videl je svoj podpis, ki ga nikdar ni podpisal, videl je vsoto, zanj veliko vsoto: petsto goldinarjev.

Tedaj ga je prijela neka nepoznana besnost, zagrabil je moža za rame in začel ga je tresti, da mu je uhajala sapa. Mož je pihal in vpil, a ni se ga mogel otresti, dokler ni zmanjkalo moči Kavčiču. Samo ob sebi je umevno, da ni bil lep ta razstanek. Z grožnjami je odšel oderuh, a Kavčič je izginil v sosednji sobi, kamor se je zaklenil . . .

In tako se je zgodilo, Ana, da je mojemu prijatelju postala usodna prevelika ljubezen do žene. Te ljubezni do nje se ni mogel iznebiti niti sedaj, ko je celo ponaredila njegov podpis, da je stregla svoji strasti. Ko je bil varan tako kruto, je vendar omahnila njegova roka, ni ji mogla prizadeti udarca, ki ga je zaslužila. Začel je premišljevat, kako bi vse prikriil in zakril.

Toda denar je moral biti do drugega dne, tu ni bilo dolgo razmišljati. Slučaj je nanesel, da je prav tisti večer bila v rokah njegovih večja vsota. Ni se mogel ustavljati, poneveril je vsoto, ki jo je potreboval, da reši menico. Ali ko je odštel denar skopuhu, tedaj je šele uvidel, kaj je storil. Do zvečer je morala biti ta vsota zopet na svojem mestu, sicer bi se bilo poneverjenje razkrilo. Po njegovih možganih je vrelo, čudo bi ne bilo, ko bi bil zblaznel.

In vidiš, Ana, v takem stanju me je srečal. In prosil me je sveta, prosil me je pomoči. Rekel je, da ši najme takoj posojila, ki ga upa dobiti vsaj v štirinajstih dneh in da mi ta denar vrne v tem času prav gotovo. Kaj sem hotel storiti? Da bi mu bil odrekel, tedaj bi to ne bil več jaz, izneveril bi se bil samemu sebi. In tako, Ana, sem mu dal in založil potrebno vsoto. Objel me je iz hvaležnosti in njegove oči so se porosile.

A jaz, Ana, ne čutim sedaj veselja nad tem svojim činom. Ana, dal sem mu denar, ki sem ga potegnil za tvrdko. In tako sem poneveril sam, dasi sem poneveril zanj. Dasi sem rešil s tem človeka, rešil prijatelja,

vendar sem zločinec. In bolj kot razmišljam o tem, kar sem storil, toliko huje mi je pri srcu. Ni ga zadoščenja za to delo! To ne more imeti dobrih posledic, Ana! Bog ve, kaj bode z menoj, kaj bode z vami, ako se izve stvar, preden mi vrne Kavčič.

„Morda se pa ne izve, in ako bo držal Kavčič besedo, bode še vse dobro,“ ga je tolažila Ana. Toda na skrivnem je tudi že v njej vstajala misel in težje in težje ji je prihajalo srce. Nehote je morala misliti na Volca in na njegov zadnji obisk.

Pozno je že bilo, ko sta zaspala. A Zabukovec je skočil v sanjah kvišku in je zavpil. Sanjalo se mu je, da ga je prijel orožnik.

In nič več ni zaspal. Mlada jutranja zora ga je našla slonečega ob oknu . . .

VII.

„Torej svoje opravke ste izvršili v najlepšem redu, gospod Zabukovec? Dobro, ali kaj pa je s pobiranjem denarja? Prosim Vas, poročajte mi še o tem! Ali je plačal Pregelj zapadlo vsoto? Koliko je že znašala?“

„Petsto goldinarjev, gospod Volec.“

„Ali je plačal?“

„Ne še, obljubil je, da poravna v štirinajstih dneh.“

Zabukovec je bil bled kot stena in je zrl v tla.

„Kaj pa drugi?“

„Tukaj je denar in so računi.“

Zabukovec je predložil račune in vse se je ujemalo.

„Hvala Vam, toda počakajte še malo, da pregledam, kaj je prinesla pošta. Morda je kje kako naročilo, ki se tiče Vašega delokroga.“ Zabukovec je sedel, a Volec je začel odpirati pisma. Dolgo jih je prebiral, a zadnje je držal v roki še potem, ko ga je prebral. Obraz se mu je nabral v prijazne gube in sladak smehljaj mu je legel okoli usten.

Približal se je s pismom Zabukovcu in dejal:

„Izvolite prebrati to pismo, gospod Zabukovec!“

Zabukovec je vzel list, a Volec se je vstopil prav tik njega in ga opazoval.

List je padel Zabukovcu iz roke in tema se je storila pred njegovimi očmi.

„No, kaj pravite k temu, gospod Zabukovec? Kako se to ujema s prejšnjim Vašim poročilom?“

Sladko se je smehljal gospod Volec.

„No, ali načete odgovoriti? Saj vidite, Pregelj piše, da ste žal že odšli, preden Vam je vedel povedati, koliko naj se mu pošlje. Zato naroča blago sedaj. Zraven piše, da Vam je izročil petsto goldinarjev.“

„To vse sem bral, gospod Volec, a oprostite, da Vam ne morem na to odgovoriti ničesar. Povem Vam lahko samo toliko, da sem denar res prejel, a da Vam ga sedaj ne morem takoj odšteti,“ je dejal Zabukovec resno in mirno.

„A, razumem, razumem. Torej majhna defraudacija, gospod Zabukovec, kaj ne? No, to nič ne de.“

Volec je stopil nekolikrat gori in doli po sobi. Bil je videti zelo nemiren, a na njegovem obrazu je bila videti vedno večja zadovoljnost.

Slednjič se je ustavil pred Zabukovcem.

„Stvar se bo rešila takole, gospod Zabukovec. Vi mi do danes zvečer odštejete petsto goldinarjev in sicer do sedme ure. Ako zamudite minuto, ovadim stvar sodnji. Z Bogom!“

Zabukovcu je izginila vsa kri iz lic. Tresle so se mu roke in šibile so se mu noge.

A nemo se je poklonil ter odšel.

„Pa ne zamerite, gospod Zabukovec, saj veste, tako mora biti!“

Zabukovec ga ni slišal, hitel je na cesto, hitel kakor obstreljena žival.

Volec pa je od razburjenosti sedel. Stisnil je usta skupaj in zamižal. Videti je bilo, da mu vse zelo ugaja.

„Tako, tako se vse enkrat maščuje. Kakor se posojuje, tako se vrača. Ha, ha!“

Zadovoljno si je prižgal smotko in spuščal dimove kolobarčke proti stropu . . .

Ko je stopil Zabukovec na ulico, si je oddehnil. Sveži zrak, ki je vel od gora proti mestu, je dobro del njegovim tesnim prsim. Visoko je povzdignil svojo glavo in je stopil nekoliko korakov dalje.

Ali na bližnjem ovinku se mu je hipoma zazdelo, da ga je nekdo pogledal sumljivo. In ko je srečal drugega, ga je pogledal tudi ta čudno in od strani, kakor bi bil zagledal velik madež na njegovi obleki.

In Zabukovec je nehote pogledal svojo suktnjo in pogledal svoje hlače. Bilo je vse čisto in v redu. Toda, ko so ga srečavali zopet ljudje, so ga motrili vsi zvedavo in skoro nesramno.

„Kaj neki vidijo na meni?“ je pomislil Zabukovec.

Toda ni mu še dobro šinila ta misel skozi možgane, ko si je dejal:

„Glavo jim nosim previsoko, to je!“

Nasmejaj se je in je vzdignil glavo še više. Toda že čez nekoliko korakov mu je sama ob sebi in nehote klonila niže in niže. In stopal je ob hišah, tiho in plaho kakor senca.

Krenil je iz mesta. Dolg drevored se je vil pred njim. Visoki kostanji so šepetali v vrhovih nad njim, oddaleč je črnela velika lisa smrekovega gozda. Tja vun ga je gnalo, po oni samoti in tihoti je zahrepenel. Samo nekaj trenutkov bi bil rad sam, proč od mesta, proč od ljudi.

„Ne, ne morem, predaleč je,“ je zastokal Zabukovec, „sicer ne opraviš svoje zadeve do sedmih.“

Hkratu je začutil neko utrujenost in sesti je moral na bližnjo klop. Na nasprotni strani je lezlo solnce navzdol. Skozi nizko vejevje so prodirali njegovi žarki in so zasvetili Zabukovcu v obraz. Zazrl se je tja v to lepo žareče oblo in se je zamislil. Kolikrat je gledal in občudoval solnčni zahod, a nikdar ni mislil, da zaide kdaj to solnce za vedno. Rdeča zarja nad gorami je oznanjevala, da izide to solnce tudi jutri, da izide njemu in vsem stvarem, ki se veselijo njegove pohotne toplote. A sedaj se mu je hipoma zazdelo, da mu zahaja solnce zadnjikrat. Izza gore je priplul na nebo teman oblak in je rasel vedno više in je pogoltnil solnce in vso prelestno svetlobo.

Zabukovec se je stresel in je vstal. Vračal se je v mesto. Malo je imel znancev, še manj prijateljev, ki bi se bil lahko zanesel nanje. Živel je samo svoji družini in tako se je zgodilo, da je poznal поблиže le malokoga. A danes je bilo treba dobiti denar, treba je bilo najti prijatelja in pomočnika v sili.

In tedaj se je spomnil starega znanca, ki je poznal njega in njegovo rodbino že izza mladih let. Vedel je njegov naslov; ta mu gotovo pomore!

Da, ako bi imel sam toliko prihranjenega! Toda pri vsej skromnosti, pri vsej varčnosti se ni dalo privarčiti ničesar. Življenje je bilo vsak dan dražje, človek je moral biti zadovoljen, ako je mogel izhajati brez dolgov . . .

Težke in vedno težje so bile Zabukovcu noge, kolikor bolj se je bližal stanovanju svojega znanca. Nikdar še ni prosil na tak način, nikdar ni beračil. Zdelo se mu je včasih, da ne bi mogel izpregovoriti besede, ako bi zašel v tako zadrego. In danes je začel in danes bode moral beračiti! Zašel je po svoji dobroti. Tega ne vedo drugi, Bog ve, kaj si bodo mislili, kako ga bodo gledali!

Topo je zrl Zabukovec predse in žalost se je razlila po vsej njegovi duši. Pred hišo svojega znanca mu je krenila noga v stran, ni ga hotela nesti navzgor po stopnicah . . . vsaj zdaj še ne.

„Toda čas poteka, ura je že šest,“ si je dejal hipoma, zbudivši se iz žalostnih misli.

„Šest, šest,“ je ponavljal skoro glasno.

In kakor bi ga oponašala, je res tedaj udarila ura v bližnjem zvoniku. Votlo so bobneli udarci po vzduhu, slišali so se, kakor bi tolkli prav na ušesa.

Tedaj je hipoma stal zraven Zabukovca dolg človek s ponošeno obleko in povaljanim klobukom. Ustavil se je pred njim in zarežalo se je dvoje brez-zobih čeljusti. Prav blizu se je pojavil šiljast nos in se je zasvetilo dvoje majhnih, sivih oči.

„Eh, dober dan, Zabukovec. Ali me še poznaš?“

„Nisem te še videl,“ se je zdrznil Zabukovec.

„Ne? Čudno. Glej, jaz sem tisti, ki se je pred osmimi tedni ustrelil gori za Gradom.“

In zasmel se je, zarežale so se vnovič brezzobe čeljusti in zasmeljale so se majhne, sive oči.

Zabukovec je strmel vanj in se ni genil. A oni se je obrnil na eni nogi in je dejal:

„Pa v kratkem pridi za menoj!“

In izginil je . . .

Preplašen je hitel Zabukovec navzgor po stopnicah. Težko je sopol, ko je potegnil za zvonec.

Odprla je stara ženska, odprla vrata samo napol.

„Rad bi govoril z gospodom Korenom.“

„Gospoda Korena ni.“

„Ni ga? Jaz moram govoriti z njim.“

„Ako morate, pojdite za njim,“ se je zasmejala ženska. „Saj vam pravim, da ga ni. Že pred dobrim tednom je odšel na potovanje in se vrne šele konec meseca.“

In ni čakala, da bi Zabukovec kaj odgovoril. Zaprla mu je duri pred nosom.

Zabukovec je stal nekoliko časa, kakor bi bilo treščilo vanj. Ni se genil. A tedaj mu je zavrelo v glavi, in začele so ga zapuščati moči.

„Izgubljen sem jaz in moja družina,“ je zastokal glasno.

In s silo se je odtrgal iz mesta in stopal počasi navzdol. Ko pa je bil zopet na ulicah, je začel nena doma pospeševati svoje korake. Hitel je vedno bolj in bolj, in naposled je začel teči. In tekkel je dalje in dalje, tekkel je celo po stopnicah svojega stanovanja.

V svoji sobi se je zgrudil onemogel na stol, potem ko je bil zaklenil za seboj vrata . . .

* * *

Soproga je čakala Zabukovca dolgo doma. A ko ga le ni hotelo biti, se je začela bati zanj. Razmišljala je, kaj naj stori. Tedaj se je pa hitro preoblekla in je šla v mesto, da ga morda sreča. Toda ni ga bilo nikjer. Vrnila se je domov, tudi tukaj ga še ni bilo. In zopet je šla v mesto in do Volca. Tu jo je na pragu srečal Volec sam.

„Kje je moj mož? Ali ga ni bilo tukaj?“

Volec se je zasmel.

„Pač, gospa, bil je tukaj. Toda ne vem, ali se vrne.“

Pogledala ga je nezaupno.

„Kaj ste hoteli s tem reči?“

„Nič posebnega. Morda ga imajo že orožniki.“

Šel je mimo nje in se ni ozrl.

Njej so se zašibila kolena. A zbrala je z vso silo svoje moči in je zavpila za njim :

„Zver! Divja zver!“

Odmeval ji je v odgovor ostuden smeh . . .

Napol blazna je hitela po ulicah in je povpraševala po možu. Ali videl ga ni nihče od znancev. Za njo so tekali otroci in so komaj dohajali mater.

Zabukovca ni bilo nikjer.

Z groznim strahom v prsih je hitela pozno zopet proti domu. Bilo je poluosmih zvečer, ko je dospela na stanovanje.

Ko je stala pred sobo svojega moža, je zaslišala, kako hodi po sobi gori in doli. Od veselja ni vedela, kaj bi storila. Niti besede ni mogla izpregovoriti, a stopila je k vratom in je močno potrkala nanje.

Tedaj je pa Zabukovec zavpil notri na ves glas :

„Moj Bog, orožniki so že tu!“

V istem hipu se je začul iz sobe strel in slišati je bilo, kako se je nekdo zvrnil po tleh.

Na tleh pred durmi je pa v nezavesti ležala Zabukovčeva soproga. Hčerka se je ovila njenega vratu in glasen jok je pretresal mlado, šibko telesce . . .

Dolgo, dolgo je že od takrat. Minili so dnevi, minili so tedni in meseci in minila so leta.

A ko odbije ura pri sv. Roku polnoči, tedaj se vsakikrat zbudi iz spanja gospod Volec kakor na povelje.

„Ali ne hodi zopet? . . . Bos je in njegove stopinje so rahle . . . A čul sem jih vendar!“

„Pusti mi luč, vsaj luč mi pusti! Ali ne veš, da ne morem živeti brez luči? . . . Usmili se!“

„Saj nisem kriv, dobro veš, da nisem kriv! Ali sem ti jaz potisnil revolver v roko? — Lažeš, jaz nisem kriv!“

„In tvoji starejši hčeri sem tudi že pomagal. Glej, skoro bosa je bila in napol naga . . . In pomagal sem ji . . . Pusti me in beži!“

Pred par dnevi je prinesel gospod Volec k svoji postelji revolver. To je pravila njegova kuharica vsakemu, kdor je hotel slišati. A gospod Volec še vedno hodi zjutraj v gostilno med svoje znance.

Tako se je moralo zgoditi, da manjka tej povesti zadnjega poglavja.

